

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Aneta Viková

**Vzájemné vlivy prizonizace a resocializace
u vězeňské populace**

**Mutual influences of prizonization and
resocialization of the prison population**

Praha 2022

Vedoucí práce: PhDr. Karel Netík, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Karlu Netíkovi, CSc., za trpělivý a vřelý přístup, cenné rady a čas, který mi věnoval pro zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat konzultantce mé diplomové práce doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc., za všechny konzultace, odborné rady a čas, který mi poskytla. Dále bych chtěla poděkovat plk. Mgr. Tomáši Hůlkovi, LL.M, za to, že mi dal svolení k výzkumu ve Vazební věznici Praha Ruzyně. Poděkování patří i mé rodinně a přáteli, kteří mi byli po celou dobu mého studia velkou oporou. V neposlední řadě děkuji všem respondentům, kteří se výzkumu zúčastnili.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 4. 7. 2022

.....

Bc. Aneta Viková

Abstrakt

Cílem diplomové práce je přispět k porozumění problematice prizonizace a resocializace u vězeňské populace. Byl zvolen kvalitativní výzkumný design, v němž u našeho vzorku vězeňské populace byly pomocí polostrukturovaných rozhovorů sledovány a popsány vlivy, které na uvedené pojmy působí, a způsoby, jak se u respondentů projevují. Výzkumný vzorek představovalo 16 respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody ve středním a vysokém stupni zabezpečení. Respondenti se v době výzkumu nacházeli ve Vazební věznici Praha Ruzyně. Jednalo se o muže, kteří se pohybovali ve věkovém rozmezí od 29 do 57 let.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že na prizonizaci u našich respondentů působí především: ostatní spoluvězni, užívání vězeňského argotu, ztráta aktivity a iniciativy, neosvojení si žádných nových dovedností a znalostí potřebných pro život na svobodě, účelové přizpůsobení daným pravidlům, nepochopení smyslu daných pravidel, nedostatek komunikace, absence individuálního přístupu personálu věznice a nedostatečný vliv zaměstnanců na odsouzené. Tyto faktory zároveň mohou negativně působit na resocializaci.

Úspěšnou resocializaci pak dále snižovaly následující faktory: nedostatečný náhled na trestnou činnost, málo konkrétní nebo žádné plány do budoucího života, zhoršení vztahů s rodinou a blízkými, návrat mezi osoby, pro které je běžné být ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále u některých respondentů působilo i užívání drog.

Klíčová slova: prizonizace; resocializace; recidiva; vězeňská populace; výkon trestu odnětí svobody

Abstract

The aim of the thesis is to contribute to the understanding of the issue of prisonization and resocialization in the prison population. A qualitative research design was chosen, in which our sample of the prison population was monitored with the help of semi-structured interviews were described the influences that affect the mentioned concepts and the ways in which they manifest themselves in the respondents. The research sample consisted of 16 respondents serving prison terms in medium and high security. The respondents were in the Prague Ruzyně Prison at the time of the research. These were men whose ages ranged from 29 to 57 years.

The results of the research showed that the prisonization of our respondents is mainly influenced by: the influence of other inmates, the use of prison argot, loss of activity and initiative, not acquiring any new skills and knowledge needed for life in freedom, purposeful adaptation to the given rules, misunderstanding the meaning of the given rules, lack of communication, lack of individual approach of the prison staff and insufficient influence of the staff on the convicts.

At the same time, these factors negatively affect resocialization. Successful resocialization was further reduced by the following factors: insufficient insight into criminal activity, little or no concrete plans for the future, deterioration of relations with family and loved ones, return to persons for whom it is common to be in prison. In addition, drug use also had an effect on some respondents.

Keywords: prisonization; resocialization; recidivism; prison population; imprisonment

Seznam použitých zkratek

ČRD – časový rozvrh dne,

GCT – souhrnný skór kriminálního stylu myšlení,

PSVD – prostupná skupina vnitřní diferenciacie,

PZ – program zacházení,

VS – vězeňská služba,

VTOS – výkon trestu odnětí svobody,

ZVTOS – zákon o výkonu trestu odnětí svobody.

Obsah

Úvod.....	10
1. Trest odnětí svobody a jeho účel	11
1.1 Vymezení výkonu trestu odnětí svobody	11
1.2 Účel výkonu trestu	11
2. Vymezení pojmu prizonizace	15
2.1 Institucionalizace.....	16
2.2 Ideologizace	17
2.3 Vlivy působící na prizonizaci.....	17
2.3.1 Vězeňský kodex	19
2.3.2 Vězeňská subkultura.....	20
2.3.3 Druhý život vězňů	23
2.3.4 Den vězně	23
2.3.4.1 Nástroje výchovného působení	25
3. Vymezení pojmu resocializace	30
3.1 Vlivy působící na resocializaci	33
3.1.1 Program 3Z.....	36
3.1.2 GREPP – intenzivní reedukační program	37
3.1.3 GREPP 2 – dlouhodobý terapeutický program	37
3.1.4 Další programy	37
4. Vymezení pojmu recidiva	39
4.1 Porovnání recidivy v ČR a v dalších zemích	40
4.2 Porovnání systémů vězeňství v různých zemích.....	43
Empirická část.....	47
5. Metodika výzkumu	47
5.1 Východiska a cíl výzkumu	47

5.2	Výzkumné otázky.....	47
5.3	Výzkumný design a výzkumné metody	48
5.3.1	Inventář měřící kriminální styly myšlení (PICTS).....	49
5.3.2	Metoda polostrukturovaného rozhvoru	51
5.3.2.1	Okruhy k polostrukturovanému rozhvoru	51
5.4	Výzkumný soubor	51
5.4.1	Vybraní respondenti do polostrukturovaného rozhvoru:.....	52
5.4.1.1	Recidivisté	52
5.4.1.2	Prvověžnění	54
5.5	Etické aspekty výzkumu	55
6.	Výsledky výzkumu a jejich analýza	56
6.1	VO1: Jak působí vězeňské prostředí na odsouzené?.....	56
6.2	VO2: Jakým způsobem se odsouzení adaptují na vězeňské prostředí během výkonu trestu odnětí svobody?	70
6.3	VO3: Jak působí ostatní spoluvězni na odsouzené?	77
6.4	VO4: Jak působí zaměstnanci vězeňské služby na odsouzené?...79	
6.5	VO5: Jakým způsobem ovlivňuje prizonizace život odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?.....	83
6.6	Shrnutí výsledků u prvověžněných s vysokým skórem kriminálního myšlení	89
7.	Diskuze	93
7.1	Limity výzkumu	98
7.2	Přínosy výzkumu a doporučení pro další výzkum	99
	Závěr	101
8.	Seznam použitých zdrojů a literatury:	103
8.1	Legislativní dokumenty.....	110
9.	Přílohy.....	111

9.1	Seznam tabulek	111
9.2	Seznam obrázků	112

Úvod

K tématu diplomové práce mě přivedly osobní zkušenosti ze zaměstnání ve Vazební věznici Praha Ruzyně, kde jsem po dobu mého navazujícího magisterského studia působila jako pracovník odborného zacházení ve vězeňství – vychovatel. Během doby, kterou jsem ve vězení jako zaměstnanec strávila, jsem dlouhodobě pocítovala absenci dostatečného prostoru pro odborné zacházení s odsouzenými, což mě zpočátku velmi překvapilo.

Pokládala jsem si proto otázku, jaký vliv má vězeňské prostředí na odsouzené, jestliže není dostatečný prostor pro odborné působení zaměstnanců a jejich případná náprava je tak ponechána především na samostatnosti odsouzeného. Drtivá většina odsouzených tak trávila svůj čas převážně mezi ostatními spoluvězni.

Je zřejmé, že odsouzení se musí tomuto specifickému prostředí přizpůsobit, jestliže v něm nějakou dobu (někteří i mnoho let) žijí. Z toho důvodu mě zajímalo, jakým způsobem a v jaké míře odsouzené ovlivňuje přizpůsobení se vězeňskému prostředí. Jinak řečeno, jakým způsobem na odsouzené působí proces prizonizace. Jak tento proces působí na jejich chování, názory a celkové fungování?

Zároveň je třeba myslet na skutečnost, že převážná část odsouzených bude dříve nebo později propuštěna zpět do společnosti. Pokládala jsem si tedy otázku, jakým způsobem všechny tyto faktory působí na resocializaci odsouzených a jak je možné z hlediska odborného působení personálu vyvstaté problémové aspekty ovlivnit. Bohužel je třeba si připustit skutečnost, že část odsouzených nejspíš nikdy nebude napravitelná – avšak jak uvádí Jiříčka (2011), týká se to pouze malé části. Proto se zmíněnými otázkami bude zabývat tato diplomová práce.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části si definujeme výkon trestu odnětí svobody a jeho funkce, dále si vymežíme pojmy prizonizace, resocializace a recidiva a budeme se věnovat vlivům, které na uvedené pojmy působí. Nakonec budeme porovnávat systém vězeňství v jiných zemích, kde mají nižší nebo vyšší míru recidivy. V praktické části se budeme věnovat vlivům, které působí na prizonizaci a resocializaci u odsouzených mužů ve středním a vysokém stupni zabezpečení.

1. Trest odnětí svobody a jeho účel

1.1 Vymezení výkonu trestu odnětí svobody

Trestem definujeme právní následek trestného činu. Trest zároveň poukazuje na negativní hodnocení pachatele i jeho jednání a působí jako prostředek státního donucení trestního práva. Výkon trestu odnětí svobody je ukládán pouze trestním soudem a jeho výkon je vynutitelný trestní mocí (Kratochvíl a kol., 2003).

Podle zákona může být trest odnětí svobody vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé a negativní účinky zbavení svobody. S odsouzeným je zacházeno tak, aby bylo zachováno jeho zdraví a respektována jeho lidská důstojnost. Pokud je to možné, jsou podporovány jeho dovednosti a postoje, které by mohly být nápomocné k jeho následné resocializaci. I přes tyto podmínky je však zřejmé, že odnětí svobody je vážnou psychickou záležitostí, a to především v případě prvního odsouzení (Matoušková, 2013).

Segregace jedince ze společnosti s sebou zákonitě přináší mnoho negativních důsledků (Brown, 2020). Patří mezi ně stres (Miller & Young, 1997), úzkost (Grassian, 1983), deprese (Haney, 2003), automutilace (Kaba et al., 2014), suicidální jednání (Lowen & Isaacs, 2012) a agrese mezi odsouzenými (Medrano et al., 2017). Přesto je odnětí jedince ze společnosti častým a mnohdy i nezbytným krokem, který ve společnosti již dlouhou dobu uplatňujeme (Brown, 2020).

1.2 Účel výkonu trestu

Lidská společnost si odjakživa vytvářela způsoby reakcí na situace, v nichž nejsou dodržovány nebo jsou porušovány základní normy a hodnoty, nebo je dokonce ohroženo její fungování či samotná existence. Obdobně je to v případě pachatelů trestné činnosti, kteří některé z výše uvedených aspektů porušují. Postoje k trestné činnosti a pohledy na způsoby trestání těchto jedinců, včetně názorů na formy zacházení s nimi, se odvíjí od kulturní a ekonomické úrovně dané země, včetně názorů dané společnosti na základní občanská práva a svobodu. Jedná se o součást obsahu sociální kontroly kriminality (Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019).

Pachatele trestné činnosti společnost trestá z vícero důvodů, přičemž samotný trest odnětí svobody s sebou přináší různě míněné účely. V odborně trestněprávní literatuře se můžeme setkat s rozdělením teorií na absolutní, relativní a smíšenou (slučovací):

1. **Absolutní teorie** – účelem trestu je pouze potrestání pachatele. Trest představuje odplatu za spáchaný trestný čin (trestá se, protože bylo spácháno zlo). Jedná se o vyhovění požadavkům absolutní spravedlnosti, přičemž trest by měl zahrnovat tolik bolesti, ztráty i utrpení, kolik bylo spácháno pachatelem.
2. **Relativní teorie** – jedná se o spojení trestu s užitečným cílem pro společnost. Je v něm nalézán určitý smysl, především pak ochrana společnosti před nebezpečím dalších trestných činů (trestá se, aby v budoucnosti nebylo páčáno zlo). Právě zde byl zrod preventivních aktivit spojených s uložením trestu.
3. **Smíšené (slučovací) teorie** – výkon trestu má trestným činům předcházet pomocí prevencí cílené na potenciální pachatele i na odsouzené ve výkonu trestu. Účelem je pak ochrana společnosti zabráněním pachatelům v dalším páčáním, výchovné působení na pachatele a zároveň i na ostatní členy společnosti. Právě v českém trestním právu vycházíme ze smíšené teorie (Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019).

S účelem trestu se následně pojí i jeho funkce, které můžeme sloučit do 5 základních kategorií:

1. **Funkce retributivní** – jedná se o sociální mstu pachateli, přičemž jeho újma by měla být úměrná jeho provinění. Představa, že zlo má být opláceno zlem, je mezi lidmi poměrně rozšířená. Koneckonců se s tímto pojetím setkáváme i v Bibli („oko za oko, zub za zub“) (Lata, 2007; Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019).
2. **Funkce preventivní (odstrašující)** – klade si za cíl odstrašit pachatele od opětovného páčání trestné činnosti, stejně tak i potencionálního pachatele spolu s celou veřejností (Kubíčková & Kmětík, 2011).

Vnímání trestu jako odstrašujícího je však velmi individuální. Není zcela zřejmé, zda účinek odstrašení se odvíjí od podmínek výkonu

trestu, nebo od představ, které si pachatelé vytvářejí o možnosti dopadení a podmínkách uvěznění (Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019). Dále se potvrzuje skutečnost, že existuje řada jedinců, které není možné představou ani zkušeností odsouzení odstrašit. Trest je pro ně něco vzdáleného a méně pravděpodobného, zatímco zisk z trestné činnosti něco aktuálního. Představa nebo zážitek odsouzení může být tedy odstrašující pouze pro některé jedince. Ve Spojených státech funguje tato myšlenka ve formě krátkodobých trestů v mimořádně tvrdých podmínkách, přičemž zážitek šoku by měl odradit pachatele od další trestné činnosti (Lata, 2007).

3. **Nápravná (rehabilitační, resocializační) funkce** – vyznačuje se snahou o nápravu pachatele a jeho resocializaci zpět do společnosti (Kubičková & Kmětík, 2011). Během odsouzení pachatele je tedy důležité poznat, které osobnostní vlastnosti i formy chování v interakci se sociálním prostředím participovaly na páčání trestné činnosti. Od těchto poznatků se pak odvíjí výchovné působení na pachatele se snahou o korekci jeho dalšího chování. Čas odsouzeného strávený ve výkonu trestu by měl být věnován získání náhledu na důležité faktory v jeho kriminální kariéře a rozvoji společensky akceptovatelného chování (Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019).
4. **Funkce eliminační (izolační)** – již v minulosti bylo vyhnání jedinců z lidské komunity, kmene či rodu jednou z nejvíce drastických forem trestu. Dnes je možné rozhodnout o trvalé izolaci pouze u pachatelů, kteří se dopustili závažné nebo opakované trestné činnosti. Tato funkce je uplatněna pouze výjimečně ve formě trestu odnětí svobody na doživotí nebo v instituci zabezpečovací detence (Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol., 2019). Pachateli je tak zabráněno v páčání další trestné činnosti pomocí jeho eliminace ze společnosti na různě dlouhou dobu (Kubičková & Kmětík, 2011). V případě krátkodobé izolace se však jedná pouze o dočasné řešení situace, které s sebou navíc přináší i další negativní dopady uvěznění (Kalvodová, 2002).
5. **Funkce restituční** – dotýká se odstranění následků trestného činu a obnovení narušených společenských vztahů. Jedná se např. o odškodnění oběti, kompenzaci následků apod. (Lata, 2007).

Na odsouzené tak působí mnoho intrainstitucionálních proměnných, které mohou zaměstnanci věznice ovlivnit např. pomocí účinných programů zacházení a pokoušet se tak naplnit nápravnou rehabilitační funkci. Na druhou stranu na odsouzené působí i mnoho dalších proměnných, které nejsou zapříčiněny působením vězeňské instituce a nemohou být přímo ovlivněny vězeňským personálem (Thomas, 1973).

Přestože je uvěznění pachatele mnohdy nezbytným krokem, který následuje po spáchání trestného činu a nese s sebou řadu funkcí, ke kterým je výkon trestu určený, je třeba počítat i s řadou negativních aspektů, které uvěznění pachatele obnáší, a zaměřovat se na jejich eliminaci. Mezi ně patří např. působení vězeňské subkultury, prožívaný druhý život odsouzených a od toho se odvíjející prizonizace (Blatníková, 2016). Je proto důležité věnovat se i výzkumu v oblasti kriminality a vězeňství, jelikož čím více toho o kriminalitě víme, tím snáze můžeme využít naše psychologické poznatky při řešení kriminálních jevů, tzn. při jejich výkladu, objasňování i vyšetřování a konečně také pro návrhy účelných strategií prevence. V souvislosti s tím vším pak můžeme i zamezovat negativním jevům, které jsou s uvězněním spojeny (Čírtková, 2013).

2. Vymezení pojmu prizonizace

Lidé ve společnosti si obvykle v rámci socializace osvojují způsoby chování dané komunity a přizpůsobují se jejím normám, pravidlům i zvykům (Výrost & Slaměník, 2018). V momentě odsouzení osoby do výkonu trestu odnětí svobody se obdobně vězni přizpůsobují specifickému vězeňskému prostředí, které je navíc na vnější společnosti zcela nezávislé. Proces postupného přizpůsobování se vězeňskému prostředí a přejímání zdejších pravidel se nazývá **prizonizace**. Tento proces by bylo rovněž možné nazvat procesem postupné přeměny člověka ve vězně (Blatníková, 2016). V podstatě se jedná o stav, kdy „se vězení stává domovem“ (Černíková & Sedláček, 2002). Prizonizace představuje jeden ze základních jevů, který můžeme během uvěznění odsouzených osob očekávat. Proto je důležité mu věnovat náležitou pozornost.

Termín prizonizace definoval Clemmer (1940) na základě etnografického výzkumu ve věznici v Illinois, aby popsal specifické podmínky, které se pojily se situací uvěznění. Clemmer byl názoru, že existují univerzální aspekty pojící se s uvězněním, které jsou společné pro všechny odsouzené. Patřilo mezi ně přebírání nových zvyků a zaběhnutých způsobů chování, stejně tak i přizpůsobení celkové vězeňské subkultuře. Týkalo se to např. přijetí nového jazyka, ale i nových návyků ve stravování a spánku. Dochází rovněž k postupnému vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení (Sochůrek, 2007. b.). Některé z těchto nových zkušeností se vlivem pravidelnosti ukládají a stávají se trvalými dispozicemi, kdy jsou odsouzení zvyklí jednat, myslet, a dokonce i pociťovat určitým způsobem, na který si navykli během uvěznění (Martin, 2018).

Mařádek (2005) definoval pojem prizonizace jako souhrnné označení všech negativních vlivů, které na vězně během odsouzení působí. Přestože jsou tyto jevy nežádoucí a výkon trestu odnětí svobody by se je měl pokoušet co nejvíce zmírňovat, jsou také nedílnou součástí uvěznění.

Dle Netíka a kol. (1997) s sebou odsouzení nese i odnětí svobodného pohybu a příležitostí k uspokojení řady primárních potřeb. Pro odsouzené je pak pro jejich „přežití“ až nezbytné se na vězeňské prostředí adaptovat. Prizonizace pak celkově snižuje šanci na resocializaci do běžného života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, čímž se i zvyšuje riziko následné recidivy (Motiuk & Blanchette, 2001; Bates, 2018). Situace, kdy se propuštěný pachatel není schopen

začlenit v nekriminálním prostředí a opakovaně pokračuje v kriminální kariéře, se nazývá „syndrom otáčivých dveří“ (Kubíčková & Kmětík, 2011).

Výše uvedené údaje však neplatí všeobecně pro všechny odsouzené osoby. U některých vězňů, zejména těch, kteří jsou odsouzeni ke krátkodobým trestům odnětí svobody, pak negativní forma adaptace nenastane, nebo se nerozvine až do takové míry. Tyto osoby se po propuštění začleňují do většinové společnosti bez výraznějších problémů (Sochůrek, 2007. b).

Prizonizace má dvě základní složky, a to institucionalizaci a ideologizaci (Netík, Netíková, & Hájek, 1997). Těmito pojmy se budeme zabývat v následujících podkapitolách.

2.1 Institucionalizace

Institucionalizaci můžeme chápat jako adaptaci na přísně a vysoce organizovaný vězeňský život, jako je časový rozvrh dne, nařízený způsob chování, vystupování vůči zaměstnancům, důraz na pořádek a vnější kázeň apod. (Sochůrek, 2007. b). Institucionalizace se také pojí se ztrátou aktivity a iniciativy (Netík, Netíková, & Hájek, 1997).

Až na výjimky podlehnou institucionalizaci všichni odsouzení. Většinou se však jedná pouze o povrchní a předstíranou formu poslušnosti. Upevňuje se tím adaptace na život ve vězení, a naopak se oslabuje přizpůsobení běžnému životu na svobodě. U některých odsouzených se pak vytvoří syndrom tzv. dobrého vězně, který se vyznačuje dodržováním pravidel personálu a ovládnutím všech legálních i nelegálních technik ke zvládnutí života v ústavu (Kopp, 2004, cit. dle Sochůrek, 2007, b.)

Proti institucionalizaci naopak část odsouzených vyjadřuje odpor a opoziční chování. Představuje pak problém jak pro zbytek odsouzených, tak i pro personál věznic. Většinou se jedná o prvovězněné. Jedná-li se o recidivisty, příčina bývá v osobnosti odsouzených (Kopp, 2004, cit. dle Sochůrek, 2007, b.) Dle Sochůrka (2007, b.) mnoha recidivistům vyhovuje stav, při němž nemusí vyvíjet úsilí a aktivitu a mají vše zajištěno.

Odsouzení jsou tak zvyklí, že vždy v určitou dobu spí, pracují, odpočívají a dostanou potravu. Jejich samostatnost a aktivita je tak značně omezena a na

některých odsouzených to může zanechat trvalé následky (Moran, 2012). V extrémním případě má institucionalizace tak silný vliv, že odsouzený je natolik adaptovaný na vězeňský způsob života, že nedokáže žít jinak než za zdmi věznice (Martin, 2018; Crane & Pascoe, 2020).

2.2 Ideologizace

Ideologizace představuje přijetí subkulturních norem a pravidel, přijetí subkulturního systému racionalizací a dalších obranných mechanismů, včetně osvojení si a užívání specifického vězeňského jazyka (argotu). Jedná se o projev identifikace s vězeňskou subkulturou (Netík, Netíková & Hájek, 1997).

Toto přizpůsobení s sebou přináší desocializační vliv. Vzniká pak vlastní ilegální život vězeňské subkultury (Horák, 2014). Jde o způsob konformismu, který v tomto případě není žádoucí, ale přesto se u odsouzených vyskytuje. Tyto hodnoty bývají ze začátku akceptovány pouze povrchně nebo se tak prezentují navenek ostatním spoluvězňům, aby se odsouzení vyhnuli problémům. Později může dojít k jejich zvnitřnění. Někteří odsouzení se naopak od těchto hodnot distancují. Vliv na míru konformity má délka trestu, pracovní zařazení, charakter dané věznice apod. Odsouzení se pak mohou projevat rozdílně, než je pro ně typické na svobodě (např. homosexuálními styky, násilím na slabších jedincích). Někteří naopak vyjadřují tzv. pseudočest s tvrzením, že přestože se sami chovají nečestně, chování typu, který praktikují někteří spoluvězni, by se přesto nedopustili (Sochůrek, 2007, b).

Není však pochyb o tom, že vliv ostatních spoluvězňů představuje jeden z výrazných aspektů, které prizonizaci zvyšují. Tomášek (2010) je názoru, že vliv ostatních spoluvězňů je natolik výrazný, že bez alespoň částečného přizpůsobení se jejich zvykům, hodnotám a způsobům chování není zvládnutí výkonu trestu prakticky možné.

2.3 Vlivy působící na prizonizaci

V současné době převládá předpoklad, že prizonizací jsou ovlivněni všichni odsouzení. Její vážnost je pak ovlivněna faktory na straně vězně i na straně samotné instituce. Menší dopad je u stabilnějších osobností, které mají nepatologické vztahy uvnitř věznice, ale i mimo ni. Naopak nestabilní osobnosti, bez zázemí, či

s nestabilními vztahy jsou prizonizací více postižené (Blatníková, 2016). Celková délka pobytu ve vězení v životní historii odsouzeného pak ovlivňuje stupeň prizonizace u daného jedince. Významnou roli ve stupni prizonizace také představuje délka trestu a délka doby na svobodě mezi jednotlivými uvězněními (Sochůrek, 2007. b).

Marešová, Kotulan a Martinková (2004) uvádějí, že po 5–7 letech ve vězení „není návratu do běžného života“. Začlenění zpět do společnosti je potom velmi obtížné, a to i u prvovězňených. Oproti tomu prvovězňení s krátkodobými tresty vnímají vězení jako životní epizodu, na kterou se snaží po propuštění zapomenout (vymazat ze života, paměti i životopisu), a nedochází tak k zásadním změnám v jejich postojích a hodnotách. Výzkumníci jsou rovněž názoru, že dlouhodobě prvovězňení odchází po propuštění na svobodu jako horší lidé, než byli před nástupem do výkonu trestu, a to právě vlivem prizonizace. Délku adaptace na vězeňské prostředí uvádějí u prvovězňených v průměru na 3 až 6 měsíců. U zkušených recidivistů pak dokonce na několik hodin až 2 týdny.

Čepelák definoval více podmínek, které ovlivňují stupeň prizonizace:

- 1) inteligence vězně,
- 2) stabilita osobnosti vězně,
- 3) míra disociality a demoralizace,
- 4) ochota a schopnosti přizpůsobit se neformálním skupinám okolních spoluvězňů,
- 5) tendence k abnormálnímu uspokojování sexuálních potřeb,
- 6) ochota podílet se na zakázaných aktivitách,
- 7) rozsah a druh vztahů na svobodě,
- 8) délka trestu,
- 9) formy a metody výchovného působení zaměstnanců (Čepelák 1987, cit. dle Sochůrek, 2007, b.).

Prizonizaci je možné ovlivnit i uvnitř věznice, a to jak pozitivním, tak negativním způsobem. Např. je vhodné umístit odsouzeného k ostatním spoluvězňům dle stupně kriminální infekce (oddělit více narušené od méně narušených). Dále je žádoucí, aby ve standardních podmínkách výkonu trestu nebyli umístěni vězni s výraznými osobnostními problémy, závislí na návykových látkách, či s poruchou osobnosti, ale aby byli ve specializovaných odděleních. S tím

souvisí i tlak vytvářený násilníky a agresory, který také výrazně ovlivňuje průběh výkonu trestu. V neposlední řadě jsou důležitá technická, bezpečnostní i režimová opatření, která zajišťuje personál věznice (Sochůrek, 2007, b.).

2.3.1 Vězeňský kodex

Přizpůsobování se vězeňské kultuře se pojí i s přijetím tzv. vězeňského kodexu. Jedná se o přijetí nových pravidel chování a norem, které nekorespondují s běžnými společenskými normami. Některé vzorce chování, které nejsou na svobodě společností tolerovány, mohou být naopak ve vězení žádoucí (Blatníková, 2016).

Mezi základní zásady vězeňského kodexu dle Macanoviče (2012) patří:

- 1) **Loajalita k vězeňské komunitě** – vězni by se měli v každé situaci snažit podporovat zájmy ostatních vězňů. Neměli by v žádném případě sdílet údaje o jiných vězních s personálem, tedy neměli by donášet na ostatní odsouzené. Měli by být také jednotní v případě potřeby konfrontace s personálem. Zároveň by měli respektovat „zkušenější“ vězně.
- 2) **Kontrola emocí** – vězni by se měli zdržet konfliktů a hádek s ostatními vězni a nenechat se vyprovokovat. Zároveň by měli být opatrní v tom, co dělají, nikomu nedůvěřovat a nesnažit se ve vězení spřátelit.
- 3) **Připravenost pomoci** – vězni by spolu měli sdílet různé zboží a služby.
- 4) **Důstojnost a integrita** – v každé situaci by si měli zachovat svou důstojnost. To se týká i situace napadení ze strany jiných vězňů a potřeby se ubránit. Neměli by tak projevovat svou slabost.
- 5) **Vzdálenost od personálu** – vězni by si měli udržovat od personálu odstup a neprojevovat mu úctu. Personál představuje společnost, která vězně odmítla. Neměli by s ním tedy jakkoliv spolupracovat či mu důvěřovat.

V této souvislosti je však třeba připomenout, že ne všechny zásady jsou dodržovány přesně tak, jak jsou výše popsány. Např. mezi odsouzenými je častá agresivita a ne všichni si vzájemně pomáhají, spíše se může jednat o účelovou

pomoc či její vynucování (Manišová, 2010). Zároveň mnoho vězňů si od personálu nedrží odstup, a to ani ti, co jsou více prizonizovaní. Někteří naopak účelově vyjadřují svou náklonnost (Drahoňovský, 2015).

Vězeňský kodex tak do značné míry řídí chování, přesvědčení a sociální interakce odsouzených. V rámci komunit, ve kterých jsou odsouzeni mnohdy neformálními členy ještě před uvězněním, existuje i podobný „kód ulice“, který se vyznačuje důrazem na autonomii, respekt a tvrdost, dále také nedůvěrou i určitou antipatií vůči policejním bezpečnostním složkám státu (Mitchell, Pyrooz, & Decker, 2020).

2.3.2 Vězeňská subkultura

Přizpůsobení se vězeňskému prostředí znamená přijetí pravidel a norem specifických pro vězeňskou subkulturu, které se odsouzení přizpůsobují pomocí sociálního učení. Tato subkultura definuje těžko postihnutelný život odsouzených, včetně jejich vztahů a vazeb vznikajících během uvěznění. V souvislosti s tím podporuje anomální chování odsouzených, projevující se dvojím způsobem, a to desocializačně (proti socializaci) a kriminogenně (rozvoj dalšího kriminálního chování) (Drahoňovský, 2015).

Vězeňská subkultura s vlastními normami, hodnotami, zvyky, přesvědčeními, a dokonce i specifickým způsobem jazyka (argotem) má tendenci se upevnit kvůli dlouhodobé izolaci od většinové společnosti. Její členové pak mají intenzivní dlouhotrvající vzájemný kontakt, čímž se vytváří dokonalé prostředí pro vznik této specifické subkultury (Stohr & Walsh, 2011). Sykes (1958) zvažoval, že sdílené zkušenosti deprivace mohou upevňovat identifikaci s vězeňskou subkulturou.

Dle Macanoviće (2012) se identifikace s vězeňskou subkulturou děje i z důvodu potřeby nasycení 2 potřeb odsouzených:

- 1) Potřeba sounáležitosti – tato potřeba může být spojena i s chybějícím pocitem bezpečnosti, kterou sounáležitost v této skupině může zajistit.
- 2) Potřeba síly – u odsouzených může být tato potřeba pocíťována kvůli přání stát se vůdcem skupiny odsouzených, což se pak pojí i s přijetím některé ze sociálních rolí popsanych níže.

V rámci vězeňské subkultury lze rovněž rozlišit pozice odsouzených (sociální role) ve skupině. Sykess a Messinger v roce 1960 vytvořili jednu z nejpoužívanějších typologií. Přestože je již přes 60 let stará, je platná dodnes, a to nejen v amerických věznicích. Typologii vytvořili pomocí analýzy vězeňského argotu, přičemž je u odsouzených možné, že svou roli časem změní, nebo že budou zaujímat více rolí najednou (Blatníková, 2016). Vymezili zde následující sociální pozice:

1. **Správnej chlap (the right guy)** – vězeň, který plně podporuje a přijímá vězeňský kodex.
2. **Krysa (the rat)** – donáší na ostatní spoluvězně a tím porušuje vězeňský kodex. Pro ostatní vězně představuje problém, proto je jedním z nejvíce ohrožených vězňů.
3. **Muž v centru dění (the center man)** – přijímá pravidla a nařízení ze strany personálu buď proto, že pravidlům sám věří, nebo chce být v přízni zaměstnanců věznice.
4. **Drsník (the tough)** – je velmi agresivní a často se dostává do střetů s ostatními spoluvězni.
5. **Hipster (the hipster)** – vězeň, který by si přál být drsník, ale vybírá si pouze slabší soupeře, aby měl jisté vítězství. Drsník oproti tomu své soupeře neselektuje.
6. **Gorila (the gorila)** – může být stejně agresivní jako drsník, ale násilí využívá pouze účelově, aby dosáhl toho, co si přeje.
7. **Obchodník nebo překupník (the merchant or peddler)** – zabývá se „obchodováním“ ve vězeňském prostředí. Je schopný ledacos získat a nabízet to ostatním, či potřebné věci vyměnit.
8. **Slaboch (the wealking)** – je zranitelný vůči vykořisťování ostatních spoluvězňů a není v jeho kompetenci se ostatním postavit.
9. **Ryba (the fish)** – vězeň, který je ve vězení krátce a zatím není seznámený s místní subkulturou.
10. **Vlk (the wolf)** – agresivně a sexuálně pronásleduje ostatní spoluvězně. Věřící, že zastává maskulinní roli. V jeho sexuálním aktu nejsou žádné emoce.
11. **Poskok (the fag)** – zastává pasivní a neochotnou roli v sexuálním aktu s vlkem. Jeho role je vnímána jako feminní.

12. **Klučina (the punk)** – zastává pasivní roli v sexuálním aktu za úplatu, či z donucení. Svou feminní roli nepřijal.
13. **Potížišta (the ball buster)** – nepřetržitě bojuje proti systému věznice a zavedeným pravidlům, přestože je jeho boj věčně neúspěšný.
14. **Nevinný (the innocent)** – opakovaně tvrdí, že je nevinný ze zločinu, za který je odsouzen.
15. **Správník (the square John)** – identifikuje se s většinovou společností mimo uvěznění a s personálem věznice, jeho míra prizonizace je velmi nízká (Sykess a Messinger, 1960., cit. dle Stohr & Walsh, 2011).

Typologie vězňů byla vytvořena i v českém prostředí Netíkem, Netíkovou a Hájkem (1997):

1. **Neformální vůdce (dle argotu král)** – je ve vedoucí pozici na úrovni cely, oddílu, ústavu, vykazuje nadřazené chování, nebo až kruté ovládní ostatních spoluvězňů. Ti mu pak odevzdávají část svého majetku (např. z došlého balíčku apod.). Může od ostatních vyžadovat různé služby i homosexuální styky. Je reprezentantem vězeňské subkultury. Obvykle jde o nejvíce narušeného jedince.
2. **Délesloužící (dle argotu kmet)** – většinou se jedná o mladistvého, který strávil v ústavech již delší dobu, zná pečlivě jejich chod i místní vztahy. Někdy bývá poradcem krále.
3. **Řadový příslušník skupiny** – má králem vymezená práva a povinnosti.
4. **Outsider (dle argotu pakárna či neandrtálec)** – přizpůsobivý až podrobný jedinec, často se sníženým intelektem, zastává otrocký vztah ke králi.
5. **Reprezentant protivníka skupiny (nemusí být v každé skupině)** – relativně málo narušený odsouzený, který není příliš adaptovaný na zdejší subkulturu. Ostatními pak nebývá přijímán a je k němu často směřována agrese.

Odsouzení zastávají roli dle jejich fyzické síly, bezohlednosti, brutality a odolnosti vůči nátlaku ostatních vězňů. Mnohdy se spojí do tzv. kolchozu, neboli neformální skupiny dvou či více členů, skupiny, v níž si vzájemně pomáhají. V rámci sociálních rolí se u nich více, či méně projevují formy tzv. druhého života (Netík, Netíková, & Hájek, 1997).

2.3.3 Druhý život vězňů

Vězni si během odsouzení vytvářejí formu tzv. druhého života. Jde o souhrn všech asociálních a antisociálních aktivit, uplatňování místní hierarchie, vytváření neproniknutelných sociálních skupin a všechny negativní způsoby chování odsouzených. Je přítomný ve všech vězeňských institucích, přičemž vzniká díky hromadnému ubytování odsouzených. Druhý život se výrazněji projevuje především v nočních hodinách po odchodu vychovatelů, kdy působení příslušníků VS nemůže být v takové míře, aby druhému životu zabránili. Projevuje se pak např. napadáním mezi vězni, okrádáním, vydíráním, prostitucí, vzájemnou manipulací, užíváním návykových látek, výrobou alkoholu („kvaku“) apod. (Sochůrek, 2007., b.). Dle Drahoňovského (2015) není možné druhý život odsouzených oddělit od procesu prizonizace.

2.3.4 Den vězně

V souvislosti s procesem prizonizace se nyní podíváme na to, jak vypadá každodenní prostředí, na které se vězni adaptují. Druhý život vězňů, který působí na odsouzeného značně devastujícím vlivem a projevuje se především v noci, je popsán v kapitole výše. Den však zaujímá většinu jejich času stráveného ve vězení, přičemž značná část je vysoce organizovaná a předem určená systémem věznice, kterému se musí přizpůsobit.

Každá věznice se řídí vnitřním řádem, který nařídí příslušný ředitel dané věznice. Vnitřní řád musí být v souladu s nařízeními generálního ředitelství, které musí postupovat dle platných zákonů. Mezi jednotlivými vnitřními řády pak mohou být některé rozdíly, např. ve způsobech odměňování vězňů apod. Jeho základní principy jsou však podobné.

Ve vnitřním řádu bývá časový rozvrh dne odsouzených (ČRD). Časový rozvrh dne je v některých ohledech rozdílný pro různé skupiny odsouzených (např. pro skupinu pracujících ve vnitřní režii – úklid, údržba..., pro skupinu pracujících na venkovních pracovištích, skupinu trvale pracovní nezařaditelných apod.). Podívejme se na příklad časového rozvrhu dne zaměstnaných ve vnitřní režii:¹

---

¹ Uvedený ČRD je dle Věznice Jiřice. Vazební věznice Praha Ruzyně, ze které jsou respondenti našeho výzkumu, nemá ve vnitřním řádu uveřejněném na webových stránkách

1. **Ráno:** 5:00 budíček, otevření cel; 5:00–5:15 osobní hygiena, stlaní lůžka; 5:15–5:55 příprava do zaměstnání, výdej léků; 5:55–6:10 početní prověrka stavu; 6:10–6:15 odchod na snídani, do zaměstnání; 6:15–7:00 snídaně (ústavní jídelna); 6:40–7:00 ranní početní prověrka stavu (ústavní jídelna); 7:00–11:00 zaměstnání na pracovišti.
2. **Odpoledne:** 11:00–11:30 oběd (ústavní jídelna); 11:30–15:00 zaměstnání na pracovišti; 15:00–15:15 návrat ze zaměstnání; 15:15–16:30 plnění programu zacházení, činnost podle plánu, vycházka v souladu s §16 odst. 4 z. č. 169/1999 Sb.; 16:30–17:45 večeře, výdej léků.
3. **Večer:** 17:45–17:55 osobní volno; 17:55–18:10 početní prověrka stavu; 18:10–19:00 úklid; 19:00–19:20 večerní početní prověrka stavu; 19:20–20:00 úklid cel, osobní hygiena; 20:00–21:00 osobní volno; 21:00 večerka 22:00 uzamykání cel.

Běžný den nezaměstnaných pak probíhá následujícím způsobem:

1. **Ráno:** 5:30 budíček, otevření cel; 5:30–5:55 osobní hygiena v cele, stlaní lůžka; 5:55–6:10 početní prověrka stavu; 6:10–6:40 úklid společných prostor; 6:40–7:00 ranní početní prověrka stavu, výdej léků; 7:00–7:15 úklid cel; 7:15–8:30 snídaně; 8:30–9:00 osobní volno; 9:00–11:00 plnění programu zacházení, činnost podle plánu, vycházka v souladu s § 16 odst. 4 z. č. 169/1999 Sb.
2. **Odpoledne:** 11:00–12:30 oběd, výdej léků; 12:30–13:00 úklid; 13:00–16:00 plnění programu zacházení, činnost podle plánu, vycházka v souladu s § 16 odst. 4 z. č. 169/1999 Sb.; 16:00–16:30 osobní volno; 16:30–17:45 večeře, výdej léků.
3. **Večer:** 17:45–17:55 osobní volno; 17:55–18:10 početní prověrka stavu; 18:10–19:00 úklid; 19:00–19:20 večerní početní prověrka stavu; 19:20–20:00 úklid cel, osobní hygiena; 20:00–21:30 osobní volno; 21:30 večerka 22:00 uzamykání cel (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Jiřice, 2021).

Odsouzení tak tráví dny organizovaným způsobem. Vnitřní řád jim určuje, v kolik hodin vstávají, v kolik hodin jedí, čas pro plnění programu zacházení i čas,

---

Vězeňské služby ČRD zveřejněny. Jejich den však probíhá velmi podobně, až na nepatrné rozdíly (např. většina pracujících má budíček v 5:30 h, nesnídají v ústavní jídelně, ale na celách apod.).

během něhož mají osobní volno. Ve výkonu trestu je rovněž důraz na pravidelnou a jasně vymezenou pracovní dobu.

Zařazení odsouzených do zaměstnání a pravidelná pracovní doba je pro odsouzené zajisté vhodná. Cílem pracovních aktivit je vytvoření pracovních návyků u těch odsouzených, kteří je do té doby nezískali, a udržení pracovních návyků u těch, kteří na svobodě pracovali. I zaměstnání odsouzených tak může do určité míry působit korektivním způsobem (Hála, 2006).

Na jednu stranu můžeme v běžném dni odsouzeného vnímat důraz na disciplinovanost odsouzených a dodržování jejich povinností, což je zajisté pozitivní a pro práci s odsouzenými i žádoucí.²

Na druhou stranu během krátkého času, který je vyhraněný na výchovné působení vězňů, je jen minimum aktivit s psychologickou nebo jinak odbornou intervencí, přičemž ta se zdaleka netýká všech odsouzených, nýbrž menšiny. Vzniká zde určitá ambivalence, kdy absence odborné pomoci podporuje vznik prizonizace, která následně snižuje iniciativnost a motivaci vězňů a účast na výchovných programech, které pro ně mnohdy ani nejsou dostupné. Celé to má pak podobu bludného kruhu, ze kterého v rámci současného systému nelze vystoupit (Mertl, 2020).

2.3.4.1 Nástroje výchovného působení

Základním nástrojem výchovného působení na odsouzené je stanovení a vyhodnocení programu zacházení dle § 40 a § 41 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení (PZ) zpracovává a určuje speciální pedagog věznice dle komplexní zprávy o odsouzeném (tj. psychologické, sociální, pedagogické a případně lékařské posouzení odsouzeného). PZ je vytvořen s ohledem na délku trestu, příčiny trestné činnosti a charakteristiky osobnosti. Obsahuje konkrétní cíl působení na odsouzeného, metody zacházení k dosažení tohoto cíle a způsob a četnost jeho vyhodnocení (AION CS, 2022).

---

² Nicméně i vysoká organizovanost času odsouzených s sebou nese některá negativní rizika, jako je ztráta aktivity a iniciativy. Tím nechci snižovat potřebu disciplíny a udržení vhodných návyků, nýbrž poukázat na skutečnost, že ztráta jejich aktivity je dalším negativním aspektem prizonizace a v některých ohledech je možné ji podpořit. Více se tímto tématem budeme zabývat v diskuzi.

Programy zacházení obsahují pět oblastí:

1. **Pracovní aktivity** – jsou zejména nabízeny ve formě pracovního zařazení odsouzeného, ale i ve formě denního studia, které některé věznice nabízejí.
2. **Vzdělávací aktivity** – v poslední době je kladen důraz i na oblast rekvalifikace a kvalifikace v řemeslech. Ukazuje se, že samotné vzdělání ve všeobecných předmětech nemá výchovný efekt na osobnost odsouzeného (Biedermanová & Petras, 2011). Ovšem rozšíření relevantních možností pro budoucí život na svobodě je vhodné z důvodu následné resocializace.
3. **Speciální výchovné aktivity** – jedná se o individuální i skupinové speciálně pedagogické a psychologické aktivity, např. sociálně právní poradenství, terapeutické programy apod. Právě tyto programy vedou odsouzené k úspěšnější resocializaci. Některé z nich probíhají ve všech odděleních věznic, nejvíce se však uplatňují ve specializovaných odděleních, která jsou zaměřena na poruchy osobnosti, chování, poruchy vyvolané užíváním návykových látek, mentální retardaci apod. V Kuřimi je i specializované oddělení sexuologického ochranného léčení (Biedermanová & Petras, 2011).

Je však rozdíl mezi specializovanými odděleními, která mají režim přizpůsobený těmto aktivitám, a klasickými oddíly. Drahoňovský (2015) v této souvislosti také upozorňuje na skutečnost, že velmi záleží na osobnosti a způsobu práce vedoucího aktivity a na skladbě odsouzených, kteří se na aktivitu přihlásí (v tomto ohledu se dá rovněž předpokládat, že jejich motivace může být účelová, např. kvůli soudu). Dále záleží i na tom, jakým způsobem vychovatel zaznamená výstupy aktivity při vyhodnocování programu zacházení. Obdobné je to i u vzdělávacích aktivit.

Drahoňovský také popisuje osobní zkušenosti s vedením speciálně výchovné aktivity, která úspěšně pokračuje právě díky dobré skladbě odsouzených, ale i díky vybudované oboustranné důvěře, kdy odsouzení cítí, že on sám věří tomu, co jim sděluje, a dokáže v nich vidět osobnosti, a ne pouze zločince. Potom je možné s nimi odborně pracovat a vést k lepšímu sebe náhledu. Také považuje za důležité, aby pro ně byl specialista jistou autoritou, k čemuž pomáhají i získané zkušenosti.

4. **Zájmové aktivity** – mnoho odsouzených trávilo volný čas před uvězněním vysedáváním v hospodách, užíváním návykových látek, často pociťovali nudu a nebyli zvyklí volný čas využít konstruktivně. Právě osvojení si pozitivních návyků se snaží docílit zájmové aktivity např. pomocí sportu či rozvoje manuálních dovedností (Biedermanová & Petras, 2011). Oblíbený bývá sportovní kroužek, šachové turnaje, filmový klub apod. Považují však za důležité, aby odsouzení měli i jiné aktivity, především speciálně výchovné. Přestože mohou být i tyto aktivity v některém ohledu vnímány jako pozitivní, určitě nemohou být stěžejní, ale spíše vhodným doplňkem. V opačném případě by se jejich smysl mohl týkat pouze příjemnějšího strávení volného času (než jen „sedět na cele“).
5. **Oblast utváření vnějších vztahů** – představuje např. korespondence, telefonáty s rodinou a rodinné návštěvy apod. (Vyhláška č. 345/1999 Sb. § 36 odst. 2). V některých věznicích bývají realizovány pravidelné a společné kulturní vycházky za účasti odsouzených i zaměstnanců věznice. Během vycházky je kladen důraz na poznání prostředí a historie města a získání nových vědomostí. Stěžejní je však způsob, během kterého mohou zaměstnanci na odsouzené lépe přenášet pozitivní životní zkušenosti, objasnit příčiny některých jevů v každodenním životě a poukazovat na způsob života bez kriminální kariéry názorněji, než je možné za zdmi věznice (Biedermanová & Petras, 2011).

Na základě návrhu speciálního pedagoga si odsouzený vybere konkrétní aktivity v uvedených oblastech, které věznice nabízí. Nemusí si však vybrat nutně ve všech oblastech, tzn. že ne všichni odsouzení mají např. speciálně výchovné aktivity. Speciální pedagog mu však navrhne aktivity pro něho vhodné, dle souhrnné analýzy rizik odsouzeného. Pokud si nezvolí ani jednu z navržených aktivit ve shodě s jeho komplexní zprávou, bude zařazen do minimálního programu zacházení. Ten plní i vězni s kratším než půl ročním trestem (Drahoňovský, 2015).

Dalším nástrojem výchovného působení je prostupná skupina vnitřní diferenciacie (PSVD) odsouzených. Ta zároveň představuje prvek motivačního systému pro odsouzené. Odsouzení jsou zařazováni do 3 skupin, dle plnění programu zacházení, přístupu k plnění povinností, způsobu chování apod. Nejčastěji začínají ve II. PSVD, výjimečně pak v I. nebo III. (např. při přemístění z jiného oddělení) (Vnitřní řád Vazební věznice Praha Ruzyně, 2021).

Ve II. PSVD dlouhodoběji zůstávají ti odsouzení, kteří plní program zacházení částečně a jen občas se podílejí na spolupráci se zaměstnanci věznice. Do I. PSVD mohou postoupit ti odsouzení, kteří aktivně plní program zacházení a chovají se v souladu s vnitřním řádem věznice, a to nejdříve po 2 hodnotících obdobích (tj. 6 měsíců). Do III. PSVD jsou přesunuti odsouzení, kteří program zacházení neplní, odmítají jej a nechovají se v souladu s vnitřním řádem věznice. Na zhoršení nebo neudělení lepšího stupně PSVD mají vliv i kázeňské tresty (Vnitřní řád Vazební věznice Praha Ruzyně, 2021).

Kázeňské tresty (§ 46 ZVTOS), ale i odměny (§ 45 ZVTOS) jsou dalším nástrojem výchovného působení odsouzených. Ty pak představují důležitou součást jejich hodnocení o podmíněném propuštění, proto většině odsouzených (pokud je pro ně případné podmíněčné propuštění reálné) skutečně na získání odměn záleží. Jejich dosažení je závislé na plnění programu zacházení, tzn. docházení do zaměstnání a návštěvnosti aktivit programu zacházení. Tato skutečnost pro odsouzené nepředstavuje nic nedosažitelného, proto řada z nich odměnu za hodnotící období dostane. Také nemohou mít v hodnotícím období kázeňský přestupek. Udělování kázeňských odměn je v kompetenci personálu věznice.

Odměnou může být: pochvala, zvýšení možnosti nákupu, prodloužení návštěvy, návštěva bez zrakové a sluchové kontroly, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušování trestu. Vždy je odsouzenému vybrána pouze jedna možnost (AION CS, 2022).

U kázeňských trestů jsou podmínky přísnější. Uložení kázeňských trestů lze dle § 47 ZVTOS jen v případě, jsou-li náležitě objasněny okolnosti kázeňského přestupku a prokázána vina odsouzeného. Před jeho uložením musí být odsouzenému umožněno, aby se ke všem skutečnostem a důkazům vyjádřil. Může přitom uvádět okolnosti, které vinu zmírňují, nebo vyvracejí, a na podporu svých tvrzení navrhnout přednesení dalších důkazů vedoucích k obhajobě. Uložený kázeňský trest musí být úměrný závažnosti spáchaného kázeňského přestupku a musí být v souladu se zájmem na dosažení účelu trestu, přičemž za kázeňský přestupek lze uložit jen jeden kázeňský trest (AION CS, 2022). Pochopitelně je to pak v praxi komplikované a mnohdy velice zdlouhavé.

Kázeňským trestem pak může být: důtka, snížení kapesného, zákaz přijetí jednoho balíčku, umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů, celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na dobu 20 dnů, umístění do samovazby až na 20 dnů (AION CS, 2022).

V souvislosti s plněním PZ, postoupením do I. PSVD nebo udělováním odměn za plnění svých povinností je na místě upozornit, že toto nemusí nutně souviset se skutečností, že se odsouzený napravil. Naopak jeho plnění je často pouze účelové, jelikož ví, že se mu plnění vyplatí (Drahoňovský, 2015). Nedochozí tím zákonitě ke zlepšení např. náhledu na trestnou činnost, či k přizpůsobivějšímu způsobu života.

Např. výzkum Mertla (2020) poukazuje na to, že mnohdy až probační úředníci jsou první, kteří s odsouzenými mluví o jejich trestném činu a náhledu na něj, ovšem až po propuštění z výkonu trestu. I vězeňský psycholog v tomto ohledu sdělil, že vzhledem ke skutečnosti, že mají na starost 600 odsouzených na 2 vězeňské psychology, nemají zdaleka na práci s odsouzenými tolik prostoru, kolik by potřebovali, a není pak možné s každým individuálně pracovat. Můžeme tedy pozorovat absenci odborné a terapeutické práce.

Při shrnutí běžného dne odsouzených v klasických (ne specializovaných) oddílech a přiblížení si systému, kterému se každý den přizpůsobují, se zajisté potýkáme s některými negativními aspekty, které snižují šanci odsouzených na jejich resocializaci. V následující kapitole se proto na koncept resocializace více zaměříme.

3. Vymezení pojmu resocializace

Jak bylo uvedeno v kapitole 1.2 Účel výkonu trestu, jednou z funkcí trestu je funkce rehabilitační, neboli nápravná, jejímž cílem je připravit odsouzeného k úspěšnému návratu zpět do společnosti (Kubíčková & Kmětík, 2011). Pokud má být jedním z cílů výkonu trestu odnětí svobody resocializace, musí být tomu nakloněny i podmínky během uvěznění. V obecné psychologii je známým faktem, že samotný trest nebývá příliš účinný a nevede k nápravě chování (Plháková, 2003).

To samé se dá očekávat i v případě, že potrestáme pachatele kriminální činnosti odnětím jeho svobody. Nesmíme přitom opomenout všechny problémové aspekty, které u řady z nich jsou přítomny již dlouhou dobu před odsouzením. Mnohdy se jedná o osoby, které s největší pravděpodobností do této chvíle žily asociálním či antisociálním způsobem života a jejich sociální okolí představují stejně závadní lidé. Životní zkušenosti, způsoby chování a celkový náhled kriminálníků na svět a osoby v něm je tak mnohdy značně narušený (Sochůrek, 2007, a.). Potýkáme se tak s rizikem, že samotné uvěznění mezi stejně problémové jedince bez větších odborných intervencí pak působí spíše devastujícím vlivem, namísto vlivem nápravným (Žukov, Fischer, & Ptáček, 2009).

U každého odsouzeného by se v ideálním případě mělo pracovat především na jeho náhledu na spáchaný trestný čin, jako je tomu ve specializovaných oddílech (Boukalová & Gillernová, 2020). Byly by proto potřeba vhodné intervence, při nichž se však můžeme setkat s některými limity. Např. pro skupinovou terapii je jedním z nezbytných požadavků důvěra ve skupině, čehož je mezi spoluvězni těžší docílit. Ovšem i zde mohou tyto skupiny fungovat, ale je potřeba počítat s více překážkami. Např. Brown, Miller, Northy a O'Neill (2014) ve své knize na příkladech pokroku jednotlivých vězňů ukazují v terapii klíčové faktory ovlivňující motivaci, ale i celkové kriminální chování odsouzených. Možnosti odborného zacházení přímo v českém prostředí popisují i Drápal, Jiříčka a Raszková (2021).

Resocializace by měla především směřovat k adaptivnější osobnosti vězně, přičemž by se u ní měla nalézt taková kvalita, díky které by odsouzený byl schopen řídit své chování a svůj další život směřovat žádoucím směrem s ohledem na své okolí (Mařádek, 2005). Je důležité si uvědomit, že rehabilitace mířená na odsouzené není za účelem péče o odsouzeného, ale za účelem jeho nápravy a tím docílení

ochrany společnosti před pácháním nových trestných činů (Johnsen, Granheim, & Helgesen, 2011).

Resocializace u odsouzeného představuje velmi komplikovaný proces nápravy a změny neuspokojivé socializace. Jedná se tedy o proces korektivní socializace. Socializaci v tomto smyslu představuje i přebírání nových rolí, hodnot a norem (Biedermanová & Petras, 2011). V této souvislosti hovořil Drahoňovský (2015) právě o důležitosti osvojení nových hodnot, pokud chceme odsouzeného vést k dodržování psaných i nepsaných norem společnosti a naučit ho žít běžným životem (tj. nalézt zaměstnání, bydlení, nevracet se do původní kriminální skupiny apod.).

Odsouzení by tak měli být v pravidelné interakci s více zaměstnanci (s psychologem, sociální pracovníci, speciálním pedagogem, vychovatelem, případně adiktologem apod.). Aby bylo možné na odsouzeného působit žádoucím způsobem ze strany personálu vězeňské služby, je potřeba meziprofesní spolupráce celé řady odborníků. To je pak klíčové k nalezení rovnováhy mezi kontrolou odsouzených a výchovným působením (Foster, Bell, & Jayasinghe, 2012).

Zde je však třeba si připustit skutečnost, že někteří odsouzení budou velmi obtížně napravitelní, či dokonce zcela nenapravitelní. Udává se, že pouze malá část je zcela neovlivnitelná. Tito lidé se nechtějí, neumějí nebo z vnitřních příčin (např. v případě psychotické poruchy) nemohou poučit ze svých chyb (Jiříčka, 2011).

Dle Netíka a kol. (1997) je posuzování možnosti resocializace složitým problémem se značným rizikem omylu. V případně znaleckého posudku je proto potřeba diagnostický proces doplnit o kontinuální pozorování odsouzeného a zajistit průběžné doplňování či modifikaci závěrů v závislosti na průběhu korektivní socializace odsouzeného.

V rámci resocializace je odsouzený veden i k reedukaci, neboli formě převýchovy, která apeluje na odsouzeného, aby si osvojil adaptivnější návyky. Mohou být k tomu používány různé metody, od způsobů přesvědčování či situačních metod, jako jsou příkazy, zákazy a nařízení, po metody formou nácviku komunikačních a sociálních dovedností. Záleží pak na způsobech práce a kompetencích daného pracovníka. U metody formou přesvědčování odsouzeného slovní argumentací se mnohdy předpokládá bezprostřední vliv. Tato metoda se však stává účinná především tehdy, naváže-li vychovatel či jiný pracovník pozitivní

interakci s vychovávaným. Vytvoření takového kontaktu je zajisté komplikované, jelikož odsouzení mnohdy chápou vychovatele jako reprezentanta instituce, kterou neakceptují (Manišová, 2010).

„Vychovatel musí v této situaci vzít v úvahu fakt, že má co do činění s osobou, která si zakonzervovala mnoho názorů, které nebudou v souladu s obsahem, jenž prosazuje. Aby přesvědčování bylo účinné, je dobré poznat zájmy, potřeby, pochybnosti, způsob myšlení – zkrátka – dosavadní životní zkušenosti vychovávaného jedince. Úspěšnost bude také záviset na způsobu argumentace pro i proti. Také na jeho komunikativnosti, atraktivitě, jednoznačnosti a určených hodnotách vychovatele jako člověka (jak vnitřních – pohoda, rozvaha, pochopení – tak vnějších, např. appearance – vzhled). Ze zkoumání tohoto tématu vyplývá, že větší úspěšnost mají působení chápána spíše jako předávání odpovídajících informací než rozhodné negování názorů, zesměšňování a kategorické požadování jejich změny“ (Manišová, 2010, s. 52). Detailněji bude tématu komunikace s odsouzenými věnován prostor v empirické části.

Po resocializaci by měla následovat reintegrace, neboli proces navrácení jedince zpět do společnosti, ze které se vlivem kriminálního chování vyčlenil. Je zde ovšem riziko v tom, že společnost již o takového jedince nebude mít zájem a začlenění pak bude značně ztížené. Oproti tomu navrácení mezi kriminální jedince, pro které představuje páchaní trestné činnosti něco zcela běžného, je velmi snadná a jedinec se v ní pak dočká přijetí. Celé to má podobu bludného kruhu, ve kterém se pravděpodobně začlení tam, kde by se sociálně integrovat neměl, ale jeho šance na přijetí v majoritní společnosti je nízká (Mařádek, 2000).

Současnou snahou o rehabilitaci během uvěznění vzniká i určitý konflikt mezi některými skupinami zaměstnanců ohledně otázky kontroly odsouzených vs. jejich nápravy. Tato práce by pak měla být rozdělena mezi příslušníky, kteří zaujmají úlohu kontroly a odborné zaměstnance, kteří by měli pracovat na jejich resocializaci. Ovšem je zde velké riziko utváření různých skupin zaměstnanců s rozdílnými přístupy k odsouzeným, a to jak mezi příslušníky, tak mezi odbornými zaměstnanci. Příslušníci pak většinou mívají spíše negativní vztah k odsouzeným, s přístupem „my vs. oni“, zatímco odborní zaměstnanci ve specializovaných oddílech mají pozitivnější a konstruktivnější přístup, přičemž mnohdy musejí terapeuticky pracovat se vztahem mezi nimi a odsouzenými. Personál v běžných

oddílech pak zaujímá tzv. „střední cestu“. Formální přístup má v některých případech přednost, ale není k odsouzeným zaujímán odstup a přístup pracovníků je více založený na lidskosti (Bruhn, Lindberg, & Nylander, 2011).³

Obdobné mínění dozorců popisuje český výzkum Dirgi a Hasmanové Marhánkové (2014). Dle názoru příslušníků není výkon trestu dostatečným potrestáním pachatele. Smysluplným by se stal až v případě, pokud by splňoval funkci odplaty a odstrašujícího příkladu pro ostatní. Trest by měl dle jejich názoru být zkrátka trestem, v uplatňování humanity a nápravu pachatele nevěří.

3.1 Vlivy působící na resocializaci

Dle Macanoviće (2012) úspěšnou resocializaci značně narušuje identifikace s vězeňskou subkulturou, během níž si odsouzení osvojují přesně opačné hodnoty a formy chování, než na které apelují všechny výchovné postupy, o které se zaměstnanci pokoušejí. Jedním z nepsaných pravidel je stranit se vězeňského personálu a v žádném případě mu nedůvěřovat, což zajisté u takových odsouzených až znemožní jakoukoliv formu převýchovy.

Resocializaci ovlivňuje i pocitovaná deprivace, na kterou odsouzení reagují obrannými mechanismy. Většina vězňů popisuje deprivaci spojenou se ztrátou svobody, přičemž doba v přijímacím oddělení, kde jsou vězni většinu času umístěni na jedné cele, se pojí s vyšší mírou agrese, než když jsou umístěni v klasickém oddílu. Čím je systém věznice rigidnější, (např. forma zvýšené ochrany), tím se pak takové chování umocňuje, což zároveň značně znesnadňuje resocializaci. Život na svobodě výrazně ovlivňuje i ztráta autonomie během odsouzení. Definování všech činností během celého dne, může vést k tomu, že na svobodě již nebudou zvyklí své chování řídit a kontrolovat (Macanović, 2012).

Denny (2016) charakterizuje 4 základní vlivy, které působí na resocializaci jedince:

1. **Charakteristiky jednotlivce** – pozitivní i negativní zkušenosti během uvěznění, které následně ovlivňují jeho budoucí chování a postoje.

---

³ Z mých osobních zkušeností nezáleží vždy pouze na tom, zda se jedná o příslušníka či civilního zaměstnance, nehledě na to, že mnoho civilních zaměstnanců bývalo dlouhé roky předtím příslušníky. Spíše záleží na celkovém osobnostním nastavení, individuálních zkušenostech i na době zaměstnání strávené ve vězení.

2. **Rodina a další blízké vztahy** – blízké osoby mohou buď jedince opět podporovat v páchání trestné činnosti, nebo ho naopak motivovat k běžnému životu. Dle teorie sociálního učení budou děti inklinovat k delikventnímu chování, budou-li vystaveni antisociálnímu chování svých rodičů, nebo pokud budou rodiče reagovat nekonzistentně a nejistě na jejich způsoby chování. Podporuje se tak vznik tzv. kriminální infekce (Blatníková & Netík, 2008). Se vznikem delikventního chování pak mohou souviset i nejisté typy vztahové vazby, neboli attachmentu (Dawson et al., 2014; Kranenburg & van IJzendoorn, 2009).
3. **Společnost** – ochota společnosti přijmout zpět odsouzeného, jeho zapojení po propuštění a podpora v zaměstnání.
4. **Státní politika** – klíčová je i postpenitenciární péče s monitorováním stavu odsouzeného po propuštění (Denny, 2016).

Pokud usilujeme o resocializaci odsouzených, je důležité, aby tomu byla státní politika nakloněna. Proto se jeví jako pozitivní plánovaná Koncepce vězeňství do roku 2025 vydaná Ministerstvem spravedlnosti České republiky. S ohledem na skutečnost, že drtivá většina odsouzených bude jednoho dne propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody, je nutné se zabývat nápravou pachatele a přípravou na budoucí život po propuštění, tzn. věnovat se i postpenitenciární péči (Ministerstvo spravedlnosti, 2016). Do seznamu strategických cílů patří:

1. Zvýšení skutečné zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody, včetně podpory zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu. Dále vytvoření funkčního systému vzdělávání odsouzených, který bude účelně navázán na jejich zaměstnávání a bude mít funkční přesah do období po propuštění. Odsouzeným tak bude umožněno vzdělávat se v praktických oborech, ve kterých naleznou uplatnění i za branami věznice, a zabezpečí tak odsouzenému dostatečný příjem, čímž zároveň přispějí ke snížení recidivy.
2. Aktivní personální politika, která k vězeňské službě přiláká kvalitní a motivované zaměstnance, kterým je schopna nabídnout kariérní růst a finanční ohodnocení, včetně odborného vzdělávání všech zaměstnanců (řadových i specialistů). Cílem je i rozšíření penologického a penitenciárního výzkumu.

3. Dosažení stavu, kdy věznice zařazuje odsouzené dle stupně deprivace osobnosti a možnosti resocializace. Proto je nutný dostatek odborného personálu, který bude schopný zpracovat a následně zajistit fungování programu zacházení. Dále zajištění, aby zaměstnanci mohli většinu pracovní doby věnovat odsouzeným, nikoli administrativě.
4. Udržení dostupnosti zdravotních služeb ve věznicích, které musí garantovat právo člověka na ochranu zdraví a poskytování rovnocenné péče.
5. Programy zacházení budou v přiměřené míře standardizovány, rozšířeny do více věznic a jejich efektivita bude průběžně sledována. Programy zacházení budou rovněž soustředěny na odbornou pomoc uživatelům návykových látek, motivující k abstinenci nejen ve výkonu trestu, ale i po propuštění.
6. Účinná ochrana průniku nelegálních návykových látek. Zajistit bezpečné prostředí ve věznicích, které vytvoří odpovídající podmínky pro lidské zacházení s vězněnými osobami a pro kvalifikovanou práci s doložitelným příznivým dopadem na úroveň recidivy, a tím i na celkový počet vězněných osob.
7. Pomocí účinné práce s odsouzenými propuštěnými z výkonu trestu snížit recidivu trestné činnosti. Vytváření prostředí k úspěšné reintegraci do společnosti, včetně vytvoření komplexního systému propojení penitenciární, postpenitenciární péče a programů prevence kriminality.
8. Zajištění dostatečných zdrojů k financování programů vězeňství. Efektivní čerpání finančních prostředků z fondů EU a Norských fondů. Podpora pro rozšiřování provozoven Střediska hospodářské činnosti ve věznicích.
9. Stabilní právní rámec umožňující bezproblémové fungování vězeňství, reagující na nové výzvy moderního světa a zajišťující prostor pro naplnění smyslu a účelu trestu.

Všechny tyto cíle by tak ideálně měly vést k posílení resocializace odsouzených a k zabránění opětovné recidivě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (Ministerstvo spravedlnosti, 2016).

Jedním ze základních vlivů, který by úspěšné resocializaci měl napomoci, je také program zacházení. Odsouzené vede především k dodržování kázně a plnění svých povinností v oblasti pracovních, vzdělávacích i výchovných aktivit (Černíková, 2008).

Potenciál v resocializaci odsouzených představují standardizované programy zacházení, které v některých věznicích dlouhodobě fungují. Jejich základním cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované a v minulosti odzkoušené moderní penitenciární programy pro vybrané skupiny odsouzených. Jde pak především o snížení rizika páchaní další trestné činnosti. Funkčnost je ověřena předem standardizovaným postupem, který je průběžně ověřován. Jejich princip je založen především na zjištění příčin trestné činnosti, na vztahu mezi určením kriminogenních rizik, míry intenzity intervence a praktických nácviků potřebných dovedností. V neposlední řadě závisí úspěšnost i na motivaci odsouzených. Účinnost programu je velmi ovlivněna kvalitou jeho vedení, přičemž s programem musí pracovat vyškolení odborníci. Podstatnou roli hraje i průběžné hodnocení účinnosti těchto programů (Biedermanová & Petras, 2011).

Standardizovány jsou především programy, které se soustředí na snížení recidivy u odsouzených za sexuální trestné činy, násilné trestné činy (včetně domácího násilí), za nenásilné trestné činy (majetková trestná činnost, dopravní nehody), trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek. Velmi důležité jsou i programy připravující odsouzené na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (Biedermanová & Petras, 2011).

3.1.1 Program 3Z

Jeden z nejznámějších programů, je program 3Z (zastav se, zamysli se, změn se). Je určený na vícekrát trestané odsouzené s převážně majetkovou trestnou činností před podmíněčným propuštěním. Program je vytvořený na principu kognitivně behaviorální terapie. Vedou ho vyškolení zaměstnanci věznic, a to zpravidla 2x ročně. Nejprve začal ve věznicích Jiřice, Světlá nad Sázavou a Kuřim a postupně byl zaveden i do některých dalších věznic: Pardubice, Karviná, Nové Sedlo, Znojmo, Rýnovice, Ostrov, Plzeň, Vinařice, Horní Slavkov, Příbram, Heřmanice, Kynšperk nad Ohří, Stráž pod Ralskem a Rapotice (Řeháček, 2013).

Základním cílem programu je vést odsouzené k potřebnému náhledu na spáchanou trestnou činnost a uvědomění si a přijetí všech důsledků, které z páchaní vyplývají. Odsouzení by také měli být vedeni ke změně postojů a myšlení, které souvisí s jejich trestným činem. Program motivuje odsouzené k získání potřebných

sociálních dovedností a vede je k soběstačnému způsobu života bez pokračování v páchaní trestné činnosti (Biedermanová & Petras, 2011).

3.1.2 GREPP – intenzivní reedukační program

Jedná se o intenzivní reedukační program zaměřený na práci s vinou. Je založený na vzdělávání pachatelů, kteří byli odsouzeni za trestný čin páchaný na dětech (týrání i sexuální zneužívání). Je definován jako program „narovnávání“. Je krátkodobý, trvá přibližně 7 týdnů a probíhá 2x ročně pro odsouzené ve věznici s dozorem (Věznice Nové Sedlo) a 2x ročně pro odsouzené ve věznici s ostrahou (Věznice Heřmanice). Program je vždy skupinový, s 12 odsouzenými (Řeháček, 2013).

3.1.3 GREPP 2 – dlouhodobý terapeutický program

Jedná se o terapeutický program, který navazuje na program GREPP. Trvá 10 měsíců a jeho cílem je snížit recidivu po propuštění. Struktura a obsah programu byla vytvořena ve spolupráci s českými sexuology z Psychiatrické léčebny v Praze-Bohnicích (doc. PhDr. Jan Kožnar, CSc., a MUDr. Slavoj Brichcín) a od října 2010 do června 2011 proběhla ve Věznici Heřmanice pilotáž. V programu bylo 10 odsouzených, kteří již měli za sebou edukační program GREPP. Úspěšně jich absolvovalo 8, jeden odsouzený byl vyřazen kvůli fyzickému násilí a jeden kvůli dlouhodobému pobytu v nemocnici. Pilotáž byla vyhodnocena jako úspěšná ve smyslu snížení rizika specifické recidivy (Řeháček, 2013).

3.1.4 Další programy

Dalším programem je např. TP 21 Junior ve Věznici Všehrady, Plzeň a Pardubice, jehož cílem je snižování násilí mezi mladistvými. Jeho záměrem je vytvoření náhledu na nevhodné řešení konfliktních a stresových situací agresí, dále přijetí zodpovědnosti za své chování a za porušování norem společnosti.

Program PARDON je vytvořený pro odsouzené za trestný čin spojený s problémovým průběhem řídičské praxe. Jedná se o řidiče, kteří řídili pod vlivem návykových látek, či byli např. odsouzeni za maření výkonu úředního rozhodnutí v souvislosti s dopravou.

Program TP Kemp je terapeutický program pro pachatele domácího násilí. Odsouzení jsou opět vedeni k náhledu na své chování, ke změně postojů a k získání pozitivnějších forem chování. Výcvik v terapii domácího násilí byl realizovaný Institutem pro forenzní psychologii pod odborným vedením PhDr. Karla Netíka, CSc. Program probíhá ve Věznici Vinařice (Řeháček, 2013).

Metaanalýza (Beaudryho et al., 2021) zkoumá vliv psychologických intervencí na recidivu odsouzených. Výzkumníci jsou názoru, že psychologické intervence jsou důležitým nástrojem ke snižování míry recidivy. Je však velmi důležité propojovat intervence s psychosociální podporou po propuštění odsouzeného, tzn. nezapomínat na důležitost postpenitenciární péče. I sebelepší intervence během uvěznění pak nemusí mít vliv na recidivu odsouzeného, pokud se nebudeme věnovat problémům souvisejícím s hledáním bydlení, zaměstnání, finančním problémům apod. Z toho důvodu byla snížena účinnost některých kognitivně behaviorálních terapií během odsouzení.

Jako účinné se pak jevíly terapeutické komunity, které byly rozděleny pro odsouzené s různými obtížemi, např. komunity pro uživatele návykových látek. Ty také usnadňují případnou kontinuitu v léčbě po propuštění. Úspěšné se zdají i individuální intervence „šité na míru“ klientovi. Je také třeba myslet na skutečnost, že účinnost terapií může být celkově snížena vězeňským prostředím, které není primárně terapeutickým prostředím, ale prioritou je zajištění bezpečnosti před nápravou (Beaudry et al., 2021).

Vězni se navíc potýkají s řadou potíží, které je vystavují riziku opětovné recidivy. Jedná se např. o jejich duševní zdraví, zneužívání návykových látek a různé sociální a ekonomické problémy. Cílem uvěznění a odborných programů zacházení by proto mělo být tyto problémy řešit a zvýšit tak pravděpodobnost úspěšného začlenění zpět do společnosti a tím snížit i pravděpodobnost vzniku recidivy (Andrew & Bonta, 2010).

4. Vymezení pojmu recidiva

Pojem recidiva se používá napříč různými obory (např. v medicíně), přičemž představuje situaci, kdy se opakuje něco, co již v minulosti proběhlo. V případě kriminální recidivy tím definujeme opakování trestného činu. Na recidivu můžeme nahlížet ze 3 úhlů:

1. **Kriminální recidiva dle trestně právního vymezení** – pachatel se dopustil trestného činu poté, co byl za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen. Předchozí odsouzení pak bývá zohledňováno i soudci během ukládání trestu obžalovanému.
2. **Kriminalisticko-statistické pojetí** – opakované trestní stíhání a odsouzení pachatelů, neboli opakované evidování v kriminální (soudní, vězeňské) statistice.
3. **Kriminologické pojetí** – jedná se o opakování asociálního jednání (nejen kriminálního). Zásadní je pak skutečnost, zda novému trestnému činu předcházelo výchovné působení, které nebylo úspěšné.

Nejčastěji však bývá pojem kriminální recidiva definován dle trestně právního či kriminalisticko-statistického pojetí, a to především kvůli využití v kriminalistické a soudní praxi. Kriminologické pojetí pak může být užitečné zejména v psychologickém vyšetření pachatele. Sleduje se zde i pokračování v kriminální kariéře jedince (Marešová a kol., 2011).

Kriminální kariéra na rozdíl od kriminální recidivy sleduje začátek, trvání a případně i konec páchání trestné činnosti. Kriminální recidiva se pak týká opakování trestné činnosti a představuje spíše jednu z komponent kriminální kariéry. Oba pojmy bývají v praxi integrovány, děje se tak především z důvodu, že kriminální chování a spáchání trestného činu se obvykle vyvíjí v průběhu dosavadního života pachatele a nejedná se pouze o izolovanou událost. V této souvislosti je možné použít pojem kriminální životní styl (Marešová a kol., 2011).

Kriminální recidivu můžeme dle Wartna, Bloma a Tollenaara (2011) rozdělit do 6 kategorií dle závažnosti a obsahu opakované trestné činnosti:

1. **General recidivism (obecná recidiva)** – opětovné odsouzení v důsledku jakéhokoliv trestného činu bez ohledu na jeho povahu a závažnost.

2. **Serious recidivism (vážná recidiva)** – opětovné odsouzení za jakýkoliv trestný čin, za který je možné uložit minimálně 4 roky.
3. **Very serious recidivism (velmi závažná recidiva)** – opětovné odsouzení v souvislosti s jakýmkoliv trestným činem, za který je možné uložit minimálně 8 let.
4. **Ovs-recidivism** – opětovné odsouzení v souvislosti s jakýmkoliv trestným činem potrestaným (částečně) nepodmíněným trestem odnětí svobody.
5. **Special recidivism (speciální recidiva)** – opětovné odsouzení za stejný trestný čin, který pachatel spáchal v minulosti. Např. pachatelé dopravních přestupků, kteří jsou znovu stíháni za dopravní trestný čin (bez ohledu na druh dopravního přestupku).
6. **Specific recidivism (specifická recidiva)** – opětovné odsouzení za stejný delikt jako v minulosti při předchozím propuštění. Např. opilí řidiči, kteří jsou znovu stíháni za řízení v opilosti.

4.1 Porovnání recidivy v ČR a v dalších zemích

Obecně se uvádí, že míra recidivy se v České republice pohybuje okolo 70 % (Michailidis, rozhovor pro Česká justice.cz, 2018). V loňském roce dle statistické ročenky Vězeňské služby pro rok 2021 pak činil 65,56 % (viz obrázek č. 1).

Kolikrát ve výkonu trestu	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem v %
0x	5 168	771	5 939	34,44%
1x	3 330	293	3 623	21,01%
2x	2 221	134	2 355	13,66%
3x	1 588	89	1 677	9,73%
4x	1 099	53	1 152	6,68%
5x	828	29	857	4,97%
6x	543	13	556	3,22%
7x	359	13	372	2,16%
8x	249	7	256	1,48%
9x	185	3	188	1,09%
10x	97	1	98	0,57%
více než 10x	165	5	170	0,99%
Celkový součet	15 832	1 411	17 243	100,00%

Obrázek 1

(Zdroj: Vězeňská služba České republiky, Statistická ročenka pro rok 2021).

Porovnávání recidivy mezi různými státy je obtížnější, jelikož velmi záleží na skutečnosti, zda při výpočtu recidivy zohledňujeme, kolikrát se odsouzený celkově vrátí do výkonu trestu za svůj dosavadní život, nebo zda počítáme recidivu jen do určitého počtu let. Česká republika přitom využívá první způsob, tedy kolikrát pachatelé recidivují celkově. Tato skutečnost může rovněž způsobit o tolik vyšší výsledky v porovnání recidivy, než je tomu v jiných státech (Michailidis, rozhovor pro Česká justice.cz, 2018).

Nesmíme také zapomenout na rozdíly v zákonech, rozsudcích, systémech trestního soudnictví a celkové populaci dané země. Téměř vždy při porovnání recidivy v určitých zemích narazíme na některé nesrovnalosti v této oblasti, proto musíme být při interpretaci výsledků obezřetní. Příkladem mohou být zákony v protidrogové politice, přičemž Spojené státy jsou v tomto ohledu velmi přísné, zatímco Skandinávské země, jako je Norsko a Švédsko, mají protidrogové zákony laxnější, což se pak odrazí v míře jejich vězeňské populace a následné recidivě (Farrington, 2015). Samozřejmě nejde opomenout skutečnost, že míra recidivy ukazuje pouze oficiálně registrovanou a odsouzenou kriminalitu (Scheinost, 2015).

Jonesová (2021) ve své srovnávací analýze mezi kriminálním justičním systémem a mírou recidivy Norska a USA udává 20 % recidivy v Norsku a okolo 77 % ve Spojených státech. Spojené státy zároveň vykazují jednu z nejvyšších měr recidivy na světě. Dále udává míru recidivy pro Švédsko (40 %) a Anglii (70 %). Je však nutné přihlédnout i k době sledování recidivy, např. výzkumy, ze kterých popisuje míru recidivy v Norsku a Švédsku, zachycují recidivu do 2 let (Fazel & Wolf, 2015). Recidivu do 2 let v Norsku pak uvádí více zdrojů (Denny, 2016; Yuhnenko, Sridhar, & Fazel, 2020). Nutno dodat, že se nejedná o zcela aktuální údaje.

Míra 2letého opětovného odsouzení se však v ostatních zemích pohybuje výše, autoři výzkumu Alper, Durose a Markman (2018) sledovali míru recidivy od roku 2005 do roku 2014, přičemž v USA bylo do 2 let odsouzeno 60 % a do 9 let pak 83 %. Denny (2016) pak uvádí recidivu do 2 let v Anglii a Walesu 59 %. Vyšší míru recidivy do 2 let vykazuje i Austrálie, u které se uvádí 53 % (Australian Government, 2018).

Různé země si tak ohraničují měření recidivy od jednotek měsíců po roky. V České republice však sledování recidivy není ohraničené. Nejsou tak údaje

o celkové recidivě např. do 2 let, jako to má Norsko a další země. Některé dřívější výzkumy Institutu pro kriminologii a sociální prevenci tento údaj zjišťovaly u vybraného vzorku respondentů. Např. ve výzkumu Scheinosta a kol. (2015) do dvou let recidivovalo z výzkumného vzorku se 4 233 respondenty 48,1 %. Recidivoval tak skoro každý druhý odsouzený. V dalším výzkumu 126 recidivistů Marešové a kol. (2011) se 40 % po svém úplně prvním odsouzení vrátilo do vězení v době kratší, než je půl roku. Nejčastěji došlo k druhému odsouzení do 3 let. Jednalo se o odsouzené za majetkovou a násilnou trestnou činnost.

Obdobnou míru recidivy 46,5 % sdělil i generální ředitel VS Michailidis v případech, že bychom také sledovali míru recidivy pouze do 2 let: *„Stačí se podívat na způsoby vykazování obdobné recidivy v zahraničí, zejména v západní a severní Evropě, a aplikovat je u nás a recidiva v ČR je rázem na cca 46,5 %. Země, jako například Skotsko, Irsko, Severní Irsko, Nový Zéland, Norsko a další, započítávají mezi recidivující, přesněji mezi opakovaně navrátilivší se do vězení, jen ty, kteří jsou odsouzeni k dalšímu trestu odnětí svobody do dvou let od posledního propuštění z vězení. A v těchto zemích je vykazována obdobná recidiva jako u nás při použití jejich měřítek“* (Michailidis, rozhovor pro Česká justice.cz, 2018).

V České republice se velkému úspěchu těší otevřená věznice v Jiřicích, která funguje již pátým rokem. Ve věznici od jejího začátku bylo prozatím 195 vězňů, z nichž je 137 propuštěných. Recidiva je zde zatím 11 %, tedy do této doby pozorujeme 89% úspěšnost. Aby mohli být do věznice zařazeni, musí odsouzení spadat do ostrahy v nízkém stupni zabezpečení a měli by ideálně strávit ve věznici přibližně 1,5 roku, minimálně však 6 měsíců (Prokopová, rozhovor pro Advokátní deník, 2022).

Věznice se skládá ze 4 domů se 4 samostatnými pokoji a společným obývacím pokojem. Všichni odsouzení jsou zaměstnaní především na venkovních pracovištích. Vězni se dennímu režimu věnují bez speciálního dohledu, zároveň mají po návratu ze zaměstnání i další povinnosti, např. se starají o zvířata, myjí nádoby, perou apod. Můžeme zde tedy sledovat vyšší důraz na aktivitu a samostatnost odsouzených. *„Projekt vhodným způsobem reaguje na metodiku zacházení s odsouzenými v otevřené věznici a klade si za cíl vysledovat, jakým způsobem může zvíře ve výkonu trestu pozitivně ovlivnit reedukační proces u vězněných osob“* (Prokopová, rozhovor pro Advokátní deník, 2022).

Ubytovací kapacita otevřené věznice je 32 odsouzených. Personální zajištění je 8 vychovatelů, 1x pedagog volného času, 1x vychovatel terapeut, 1x speciální pedagog, 1x psycholog, 1x sociální pracovník, 1x vedoucí oddělení. Je zde tedy o mnoho větší prostor na poznání všech odsouzených a individuální práci s nimi. V systému zacházení s odsouzenými je kladen důraz na:

1. motivaci pro další práci na rizikových faktorech po propuštění z VTOS, vytvoření osobního plánu činnosti a nezbytných kroků pro dobu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
2. reflexi dosavadní práce na rizikových faktorech, aktivní řešení dluhové problematiky,
3. upevňování nových znalostí a dovedností získaných v dosavadním průběhu VTOS,
4. posilování protektivních faktorů,
5. aplikaci metody „case management“,
6. reflexi vlastních obav ze selhání po propuštění z VTOS,
7. hledání nových zdrojů opory po propuštění z VTOS,
8. posilování motivace k pozitivní změně,
9. posilování kauzálního myšlení a strategií pro řešení náročných životních situací,
10. podporu v posilování či v opětovném navazování vztahů s důležitými osobami mimo výkon trestu,
11. zmapování si možností pracovního uplatnění a ubytování v civilním životě, zapojením do pracovních činností si nadále upevňovat pracovní návyky (Prokopová, není datováno).

4.2 Porovnání systémů vězeňství v různých zemích

V minulých kapitolách byla pozornost zaměřena především na český systém vězeňství. Systémy vězeňství se velmi liší napříč různými zeměmi, stejně tak se i liší jejich účinnost. Např. v Norsku mají velmi odlišný systém oproti vězeňství v USA či v Austrálii. V této kapitole si přiblížíme jejich hlavní rozdíly.

Pratt (2008) popisuje základní rozdíl v systému vězeňství mezi více represivními (trestajícími) zeměmi, jako je např. Anglie, Nový Zéland a Austrálie, jejichž politika se staví do role „tvrdá a přísná vůči zločinu“. Obdobně represivní

system je i v USA (Denny, 2016). Z hlediska komparativní penologie jsou obvykle severské země (Norsko, Švédsko, Dánsko, Finsko, Island) považovány za výjimku z obecného systému vězeňství. Tyto země jsou spíše považovány za příklad humánního přístupu (Ugelvik, 2016).

Skandinávské země se řídí 3 základními principy, jejichž smyslem je připravit odsouzené na reálný život po propuštění:

1. **Princip normalizace** – podmínky života ve věznici se musí co nejvíce přiblížit životu na svobodě.
2. **Princip otevřenosti** – je potřeba vězně co nejvíce zkontaktovat s okolním světem. Ve výkonu trestu mají proto telefony i na celách (u nás mají společný telefon pro oddíl odsouzených), časté návštěvy, umožněný sexuální život (mezi manželi je povolen intimní styk ve speciálních návštěvních místnostech), dovolené a propustky, umožněna je denní docházka do zaměstnání nebo ke studiu mimo věznici, častější jsou formy otevřené věznice (bez mříží a plotů).
3. **Princip zodpovědnosti** – vězni mají určitý obnos peněz, aby se naučili sami hospodařit s finančními prostředky. Sami pak nakupují, vaří si, musí si najít zaměstnání apod. (Hála, 2006).

Ve Skandinávských zemích tak věnují značnou pozornost negativním aspektům pojímání se s uvězněním. Výkon trestu odnětí svobody je tedy poslední možností pro převýchovu pachatele. Využívají se o něco častěji než v jiných zemích peněžité či alternativní tresty, např. obecně prospěšné práce (Hála, 2006). Norsko má také poměrně málo násilných trestných činů a relativně humánní tresty odnětí svobody pro ty, co takové trestné činy spáchají (Denny, 2016). Pachatele je možné odsoudit maximálně na 21 let. Pokud však systém rozhodne, že odsouzený není dostatečně napravený, je možné tresty dále prodlužovat (Bjørger & Jupskås, 2021).

V norském systému se jeví jako účinné, když odsouzení začínají ve věznici se zvýšenou ostrahou a postupně se pak dostávají do věznice s nízkou ostrahou. Nakonec skončí v domě na půl cesty, nebo si dokonce zbytek trestu odpykají ve vlastních domovech s elektronickým náramkem na noze, který kontroluje jejich pohyb. V Norsku fungují i otevřené věznice, kde vězni bydlí samostatně v organizovaných chatkách. Smyslem je především postupné navracení vězňů do

společnosti už během výkonu trestu v rámci reálných možností každého odsouzeného (Ugelvik, 2016).

V norských věznicích je také rozdílné přidělování osobních věcí odsouzeným. Odsouzení tak začínají svůj trest s více osobními věcmi i určitými výhodami (např. čas na telefonování). Pokud se však budou chovat nevhodným způsobem a nebudou respektovat stanovená pravidla, personál jim může cokoli z toho odebrat (Ibsen, 2012).

Pratt a Eriksson (2012) uvádějí základní výhody skandinávských zemí:

1. Severské věznice bývají menší.
2. Vztahy mezi zaměstnanci VS a odsouzenými jsou lepší a více rovnocenné.
3. Lepší kvalita vězeňského života (kvalita potravin, hygienických podmínek, množství osobního prostoru, snadnější možnosti návštěv s blízkými).
4. Vězeňský personál je lépe školený. V Norsku jsou vězeňští pracovníci vysoce proškoleni, jejich příprava na práci ve vězení trvá 2 roky předtím, než do věznice vůbec nastoupí (Nilsen & Bagreeva, 2020). Je zde také větší počet zaměstnanců na odsouzené, snaží se docílit počtu 1:1 (Hála, 2006).
5. Odsouzení se více účastní různých forem vzdělávání a odborných programů zacházení, které jsou více zaměřeny na jejich život po propuštění. Dle Denny (2016) jsou právě nápravné programy v norských věznicích důvodem, proč mají jednu z nejnižších recidiv na světě. Jako účinná se v Norsku jeví kognitivně behaviorální terapie založená na principu sociálního učení (Dugdale et al., 2021).

I v některých českých věznicích jsou zaměstnanci posíláni na služební cesty do norských věznic. Služební cesty pak bývají zaměřeny na sdílení zkušeností ohledně zacházení a komunikaci s odsouzenými a na zkušenosti s terapeutickými programy. Inspirují se pak např. ve způsobech, jak pracovat s násilnými pachateli, se zadluženými klienty apod. (Posilujeme. Justici, 2017). Z Norska byly převzaty i programy pro redukci závislostí Pathfinder a Atlantis. Pathfinder se zaměřuje na změnu myšlení a chování, rozvoj nových dovedností a redukci závislosti. Atlantis se soustředí na uspořádání volného času, rozvoj sebedisciplíny, sebeuvědomování a uvědomění si rizik spojených se závislostí (Bajcura, 2020).

Zajímavé srovnání norského a australského systému vězeňství přinesla Eriksson v roce 2016. V norských věznicích je zaujímán především humánní

přístup. Jsou zaměřeny na rehabilitaci, která je vytvářena více otevřeným a empatickým přístupem personálu, pro který není problém vzájemné oslovování křesťními jmény s odsouzenými, stejně tak společná jídelna a trávení času. Zaměstnanci se zajímají o odsouzené, o jejich problémy, motivují je, aby docházeli na rehabilitační programy. Oproti tomu Austrálie zaujímá více represivní přístup, personál vytváří striktní rozdělení mezi zaměstnanci a odsouzenými („my vs. oni“). Odsouzené vnímají spíše jako určitou masu, kterou je potřeba usměrňovat a kontrolovat. Motivaci a nápravu pak nechávají na odpovědnosti odsouzených (Eriksson, 2016, cit. dle Mertl, 2020).

Obdobně v americkém systému vězeňství převládá spíše represivní přístup s důrazem na odplatu vůči společnosti. Vězeňské prostředí se tak může zdát až devastující, zejména oproti norskému systému, je zde i horší zdravotní péče. Také je v amerických věznicích závažnější drogová problematika s nižšími možnostmi protidrogových programů (Martinez, 2022).

Režim ve věznicích v USA se velmi liší dle stupně zabezpečení. Ve věznicích s maximálním zabezpečením jsou umístěni ti nejnebezpečnější zločinci. Soustředí se zde především na separaci odsouzených a bezpečnost. Řídí se myšlenkou: „Kdo si neváží šance zákonného života v nejsvobodnější zemi světa, ten musí nést tvrdé následky vlastního zlého rozhodnutí.“ V Kalifornii byl tak zaveden zákon „Třikrát a dost“. Pachatelé je tak při druhém odsouzení uloženi dvojnásobně dlouhý trest, a pokud ani to odsouzeného neodradí od páčání trestné činnosti, při třetím odsouzení je mu uloženo minimálně 25 let vězení. Tato skutečnost pak vede k nárůstu vězňených osob a k potřebě většího počtu věznic (Hála, 2006).

Ve střední úrovni zabezpečení je rovněž kladen důraz na represivní funkci trestu. Tato forma věznice je pak určena pachatelům s nižšími tendencemi k útěku. Oproti tomu věznice s minimální bezpečností klade důraz na převýchovu. Odsouzení zde mají mnohem větší volnost v rozhodování i v pohybu. Je zde více rehabilitačních programů zaměřených na vzdělávání a terapii odsouzených (Hála, 2006).

Empirická část

5. Metodika výzkumu

5.1 Východiska a cíl výzkumu

Cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem a v jaké míře ovlivňuje prizonizace během uvěznění následnou resocializaci osoby zpět do společnosti. Diplomová práce se dále zaměří na vlivy, které snižují prizonizaci, a naopak podporují resocializaci.

Některá východiska pro zkoumané oblasti vycházela z poznatků z odborné literatury, které se objevovaly v teoretické části diplomové práce. Mezi ně patřily: působení vězeňského prostředí a adaptace na něj ve smyslu změn v chování odsouzených (Sochůrek, 2007, b.); ztráta aktivity a iniciativy (Crane & Pascoe, 2020); působení ostatních odsouzených, vzájemné vztahy mezi odsouzenými, přijímání hodnot a postojů ostatních odsouzených a osvojení vězeňského argotu (Stohr & Walsh, 2011); vztahy k zaměstnancům a pocíťované působení zaměstnanců na odsouzené (Sochůrek, 2007, b.); vliv uvěznění na vztahy s blízkými osobami na svobodě (McKiernan et al., 2013); náhled na trestný čin (Drahoňovský, 2015). Byly pak přidány i některé další okruhy do polostrukturovaného rozhovoru, které jsou popsány v kapitole 5.3.2.1 Okruhy k polostrukturovanému rozhovoru.

5.2 Výzkumné otázky

Na základě výzkumných cílů této práce si klademe za cíl zodpovědět následující výzkumné otázky:

VO1: Jak působí vězeňské prostředí na odsouzené?

VO2: Jakým způsobem se odsouzení adaptují na vězeňské prostředí během výkonu trestu odnětí svobody?

VO3: Jak působí ostatní spoluvězni na odsouzené?

VO4: Jak působí zaměstnanci vězeňské služby na odsouzené?

VO5: Jakým způsobem ovlivňuje prizonizace život odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?

5.3 Výzkumný design a výzkumné metody

K naplnění cílů práce byl zvolen kvalitativní výzkumný design. Data byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s vybranými respondenty. Rozhovory byly přepsány a následně analyticky zpracovány pomocí otevřeného kódování. Vytvořeny byly převážně kódy induktivní, ale v některých případech byly použity in vivo kódy, aby se zachovalo přesné pojmenování respondentů. Vytvořené kódy byly následně sdruženy do kategorií a subkategorií. Dalším krokem byla tzv. technika vyložení karet, kdy kategorie a subkategorie vzniklé během otevřeného kódování byly sdruženy do uceleného textu, v němž jsou jednotlivé kategorie převyprávěny (Švaříček & Šedová, 2012).

Mezi recidivisty i prvovězňenými jsou v některých ohledech značné rozdíly, proto byly v rámci diplomové práce tyto dvě skupiny zvlášť charakterizovány. I v rámci skupiny recidivistů a prvovězňených se mezi respondenty vyskytovaly některé odlišnosti, proto je v těchto případech pro lepší přehlednost vložena pod každou zkoumanou kategorii tabulka, v níž je znázorněno, u kterého respondenta se daná subkategorie vyskytovala.

Sběr dat probíhal od prosince 2021 do února 2022. Respondentům byl nejprve rozdán inventář v papírové podobě, pomocí kterého byli následně někteří vybráni do polostrukturovaného rozhovoru. V případě dotazníků se jednalo o skupinovou administraci uskutečněnou pod mým dohledem. V případě rozhovorů se jednalo vždy o individuální sběr dat.

Respondenti do polostrukturovaného rozhovoru byli vybráni pomocí inventáře měřícího kriminální styl myšlení PICTS-CZ (Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles), dle výsledků souhrnného skóru kriminálního stylu myšlení (GCT). Tento skór je považován za určitý ukazatel adaptace či maladaptace na vězeňské prostředí (byla zjištěna korelace s přizpůsobením se podmínkám na výkon trestu odnětí svobody) (Walters, 2009). V následující podkapitole si inventář krátce představíme.

5.3.1 Inventář měřící kriminální styly myšlení (PICTS)

Název metody je pracovně překládán jako Inventář kriminálních stylů myšlení. Jedná se o 80položkový sebeposuzovací inventář kriminálních stylů myšlení vytvořený pro měření kriminální kognice ve formě postojů, přesvědčení a myšlenkových stylů, u kterých se očekává, že podporují a udržují kriminální styl. Současná 4. verze inventáře byla vytvořena v roce 2001 americkým klinickým psychologem prof. Glennem D. Waltersem. Uvedená metoda byla přeložena a plně standardizována i pro českou kriminální populaci, přičemž testy reliability a orientační důkazy validity vykazují uspokojivé hodnoty základních psychometrických parametrů. Výsledky jsou srovnatelné s výsledky studií realizovaných na standardizačním souboru autora metody (Blatníková, Faridová, & Vranka, 2016).

Inventář měří 8 stylů myšlení:

1. zdůvodnění (MO) – připisování viny druhým, externalizace, výmluvy,
2. odříznutí (CO) – bezmyšlenkovité jednání, užívání slova, fráze nebo představy k rychlé eliminaci vlivů přirozeně odrazujících od páchání zločinu,
3. oprávnění (EN) – pocit privilegovanosti nebo vlastnických práv, misidentifikace chtění jako potřeb,
4. orientace na moc (PO) – domáhání se a uplatňování moci a kontroly nad druhými jako prostředek kompenzace vlastních pocitů bezmoci,
5. sentimentalita (SN) – vykonávání dobrých skutků ve snaze ospravedlnit své zapojení do kriminální činnosti,
6. superoptimismus (SO) – postoj nezranitelnosti a přesvědčení, že člověk může na neurčito odsouvat negativní následky kriminálního životního stylu,
7. kognitivní indolence (CI) – vyhledávání co nejjednodušších řešení a selhávání v kritickém zhodnocování svých plánů a nápadů,
8. diskontinuita (DS) - selhávání v dodržování závazků a povinností, realizování cílů a původně dobrých záměrů (Blatníková, Faridová, & Vranka, 2016).

Velmi důležitá je pak škála souhrnného skóru kriminálního myšlení (GCT – General Criminal Thinking Score), se kterým jsme v rámci diplomové práce dále

pracovali. Skór je získán součtem jednotlivých hrubých skóre respondentů v 64 položkách PICTS. GCT je považován za vhodný prediktor recidivy při krátkém časovém období mezi administrací inventáře a propuštěním (do 2 let). Je rovněž považován za nejreliabilnější prediktivní odhad v rámci celého inventáře (Walters, 2007; Walters & Mandell, 2007).

Vyplnění inventáře nebylo časově omezené, respondenti ho vyplňovali přibližně 20 minut. Dle Walterse (2012) jsme v rámci vyhodnocování výsledků pro výběr vhodných respondentů rovněž dodrželi další pravidla pro vyhodnocení výsledků inventáře, jako je porovnávání kombinovaných škál P a R (proaktivních a reaktivních stylů myšlení) a vyhodnocení zvýšení v osmi škálách kriminálního stylu myšlení.

Výsledky substestu GCT jsme na základě zjištěných údajů považovali za vhodný ukazatel míry prizonizace (metoda měřící přímo míru prizonizace doposud nebyla vytvořena). Dle výsledku inventáře jsme proto respondenty rozdělili do dvou skupin, a to na respondenty s nízkým a vysokým skórem GCT. Respondenti dosahující GCT skóru 50 a více (tj. horní poloviny normativního souboru) vykazují vysokou míru systému přesvědčení podporující páchaní trestné činnosti a zároveň vykazují význačnou oddanost a identifikaci s kriminálním životním stylem (Walters, 2012).

Ve skupině s nízkým skórem kriminálního myšlení vyšli pouze prvovězňeni. Do této skupiny bylo vybráno 5 respondentů, kteří dosahovali skóru GCT 35–41. Druhá skupina s vysokým skórem kriminálního myšlení obsahovala recidivisty, do níž bylo vybráno 9 respondentů. Rozhovor byl proveden i se dvěma prvovězňenými, kteří vykazovali vysoký skór GCT. Jedná se o jediné dva provězněné, kterým vyšel skór GCT zvýšený. Pro jejich výsledky je tak vytvořena samostatná kapitola, jelikož není možné je zařadit ani do jedné skupiny a na samostatnou skupinu představují příliš malý vzorek. Respondenti mají zkušenosti v rámci výkonu trestu i s jinými věznicemi, zároveň jsou ve výkonu trestu odnětí svobody podstatně déle než skupina prvovězňených s nízkým skórem. Jejich výpovědi by tak mohly poukázat na některé nové a odlišné aspekty související se zvýšenou prizonizací u skupiny odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé. Z toho důvodu byli do výzkumu rovněž zahrnuti. S vybranými respondenty byl proveden polostrukturovaný rozhovor.

5.3.2 Metoda polostrukturovaného rozhovoru

Metoda polostrukturovaného rozhovoru byla zvolena, aby byl zachován dostatečný prostor pro vyjádření samotných respondentů a jejich individuální témata dle rozdílných životních zkušeností. Zároveň byly dopředu vybrány okruhy, kterým jsme se chtěli v průběhu rozhovoru věnovat, jelikož dle odborné literatury mají vliv na prizonizaci odsouzených (viz teoretická část diplomové práce a kapitola 5.1 Východiska a cíl výzkumu).

5.3.2.1 Okruhy k polostrukturovanému rozhovoru

1. Přizpůsobení osobnosti vězeňskému prostředí,
2. přizpůsobení se ostatním odsouzeným (přijímání názorů, postojů a hodnot ostatních odsouzených, vztahy k odsouzeným),
3. působení zaměstnanců vězeňské služby na odsouzené, vztahy odsouzených k zaměstnancům,
4. přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení (ztráta aktivity a iniciativy, přizpůsobení se pevně daným pravidlům),
5. průběh výkonu trestu (způsob trávení volného času, naučení se novým dovednostem, přetrvávající emoční naladění, převládající myšlenky),
6. osvojení si vězeňského argotu,
7. zájem o dění v okolním světě,
8. dopady odsouzení na vztahy s blízkými osobami,
9. život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (plány do budoucna, zaměstnání, minulé zkušenosti po propuštění).

5.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor představovali odsouzení muži ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznicí Praha-Ruzyně, v ostraze ve vysokém i středním stupni zabezpečení. Výzkumný soubor byl zvolen nepravděpodobnostním výběrem, kombinací kriteriálního a příležitostného výběru. Kritériem pro zvolení do výzkumu byl souhrnný skóre kriminálního myšlení (GCT), příležitostný výběr byl pak dle dobrovolnosti daných respondentů. Inventář byl rozdán 69 respondentům,

z toho jich bylo vyhodnoceno 64. Vyřazeno bylo 5 inventářů kvůli nedostatečnému vyplnění. Z časových a organizačních možností dané věznice bylo možné realizovat 16 rozhovorů, které trvaly přibližně hodinu s každým respondentem.

5.4.1 Vybraní respondenti do polostrukturovaného rozhovoru:

5.4.1.1 Recidivisté

- 1) **Respondent č. 1** – 35letý muž, který je ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé. Je vyučený, má přítelkyni a 6leté dítě. Nyní je uvězněn za přečin krádeže a maření výkonu úředního rozhodnutí, v minulosti byl uvězněn za krádež, tedy majetkovou trestnou činnost. Délka jeho aktuálního trestu je 5,5 let, nyní strávil ve vězení 26 měsíců a celkově i s minulým uvězněním strávil doposud ve výkonu trestu 50 měsíců. GCT skóre odsouzeného je 59.
- 2) **Respondent č. 2** – 29letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé. Má základní vzdělání, je svobodný a má 2 děti (9 a 7 let). Aktuálně je uvězněn za loupež a distribuci drog, v minulosti byl uvězněn rovněž za loupež. Délka jeho aktuálního trestu je 40 měsíců, nyní strávil ve vězení 8 měsíců a celkově i s minulým uvězněním strávil doposud ve výkonu trestu 14 měsíců. GCT skóre odsouzeného je 66.
- 3) **Respondent č. 3** – 33letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé. Má nedokončené střední vzdělání, je svobodný a má 13leté dítě. Důvodem současného i minulého uvěznění je majetková trestná činnost. Délka jeho aktuálního trestu je 7 let, nyní strávil ve vězení 6 let a celkově i s minulým uvězněním strávil doposud ve výkonu trestu 10 let. GCT skóre odsouzeného je 77.
- 4) **Respondent č. 4** – 46letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody počtvrté. Má nedokončené střední vzdělání, je rozvedený a má dvě 4leté děti. Důvodem současného uvěznění je řízení bez řidičského průkazu a důvodem minulých uvěznění byl prodej drog. Délka jeho aktuálního trestu je 4,5 let, nyní strávil ve vězení necelý rok a celkově i s minulými uvězněními strávil doposud ve výkonu trestu 12 let. GCT skóre odsouzeného je 56.

- 5) **Respondent č. 5** – 48letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody potřetí. Má střední školu s maturitou, je rozvedený a má 2 děti (6 a 15 let). Důvodem současného uvěznění je porušení podmínky – neplacení výživného na děti, důvodem minulých uvěznění byla majetková trestná činnost. Délka jeho aktuálního trestu je 60 měsíců, nyní strávil ve vězení 5 let a celkově i s minulými uvězněními strávil ve výkonu trestu doposud 8 let. GCT skór odsouzeného je 54.
- 6) **Respondent č. 6** – 46letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody poštět. Má základní vzdělání, je svobodný a má jedno dítě ve věku 12 let. Důvodem současného i minulého uvěznění je majetková trestná činnost. Délka jeho aktuálního trestu je 5 let, nyní strávil ve vězení 9 měsíců a celkově i s minulými uvězněními strávil ve výkonu trestu 8 let. GCT skór odsouzeného je 68.
- 7) **Respondent č. 7** – 31letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé. Má základní vzdělání, je svobodný a má jedno šestiměsíční dítě. Důvodem jeho aktuálního uvěznění je majetková trestná činnost (krádež) a důvodem minulého uvěznění bylo řízení automobilu během zákazu řízení. Délka aktuálního trestu je 12 měsíců, nyní strávil ve vězení 10 měsíců a celkově i s minulým uvězněním strávil ve výkonu trestu 2 roky. GCT skór odsouzeného je 59.
- 8) **Respondent č. 8** – 35letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody potřetí. Je vyučený, svobodný a má jedno 11leté dítě. Důvodem aktuálního uvěznění i minulých uvěznění je majetková trestná činnost (krádeže) a prodej drog. Délka aktuálního trestu je 62 měsíců, nyní strávil ve vězení 5 let a celkově i s minulými uvězněními strávil ve výkonu trestu celkem 9 let. GCT skór odsouzeného je 57.
- 9) **Respondent č. 9** – 36letý muž, ve výkonu trestu odnětí svobody podruhé. Je vyučený, ženatý a má 2 děti (12 a 15 let). Důvodem aktuálního uvěznění je majetková trestná činnost, k důvodu minulého uvěznění pouze sdělil, že se jednalo u autonehodu. Délka aktuálního trestu je 5,5 let, nyní strávil ve vězení 15 měsíců a celkově i s minulým uvězněním strávil ve výkonu trestu 20 měsíců. GCT skór odsouzeného je 54.

5.4.1.2 Prvověznění

- 10) **Respondent č. 10** – 43letý muž, vysokoškolského vzdělání. Je ženatý (ale s manželkou jsou dlouhodobě odloučení) a má jedno 8leté dítě. Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (podvod). Délka trestu je 6,5 let, doposud strávil ve vězení 2 roky. GCT skór odsouzeného je 35.
- 11) **Respondent č. 11** – 50letý muž, středoškolského vzdělání. Je rozvedený a má 3 dospělé děti. Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (ekonomický trestný čin). Délka trestu je 6,5 let, doposud strávil ve vězení 15 měsíců. GCT skór odsouzeného je 41.
- 12) **Respondent č. 12** – 40letý muž, středoškolského vzdělání. Je rozvedený, má přítelkyni a 3 děti (7, 11 a 15 let). Důvodem uvěznění je násilná trestná činnost (ublížení na zdraví v opilosti). Délka trestu je 3 roky a doposud strávil ve vězení 2 měsíce. GCT skór odsouzeného je 40.
- 13) **Respondent č. 13** – 47letý muž, vysokoškolského vzdělání. Je svobodný a má 2 děti (7 a 15 let). Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (krácení daně). Délka trestu je 5 let a doposud strávil ve vězení 4 měsíce. GCT skór odsouzeného je 41.
- 14) **Respondent č. 14** – 45letý muž, středoškolského vzdělání. Je ženatý a má 2 děti (13 a 16 let). Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (krácení daně). Délka trestu je 5 let a doposud strávil ve vězení 9 měsíců. GCT skór odsouzeného je 40.
- 15) **Respondent č. 15** – 57letý muž, středoškolského vzdělání, je ženatý a má 2 dospělé děti. Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (krácení daně). Délka trestu je 7 let, doposud strávil ve vězení 3 roky. V rámci stejného trestného činu byl předtím uvězněn i v jiné věznici. GCT skór odsouzeného je 61.
- 16) **Respondent č. 16** – 39letý muž, absolvent vyšší odborné školy. Je svobodný a bezdětný. Důvodem uvěznění je majetková trestná činnost (podvod). Délka trestu je 60 měsíců, doposud strávil ve vězení 30 měsíců. Za stejný trestný čin byl předtím uvězněn i v jiné věznici. GCT skór odsouzeného je 67.

Je zde třeba poukázat na skutečnost, že většina prvovězňených je velmi odlišná od skupiny recidivistů z hlediska jejich dosavadních životních zkušeností. Někteří respondenti ve skupině prvovězňených jsou vysokoškolsky vzdělání, často podnikatelé. Přestože nevíme, jak dlouho si před výkonem trestu obstarávali finance a další výhody nelegálním způsobem, stále oproti skupině recidivistů žili velmi odlišným způsobem života a obklopovali se rozdílným sociálním okolím. Výzkum proto není zaměřený primárně na jejich porovnávání, ale spíše na charakteristiku obou skupin.

5.5 Etické aspekty výzkumu

Výzkum se uskutečnil po schválení ředitele Vazební věznice Praha-Ruzyně. Všichni respondenti byli před vyplněním dotazníku a před rozhovorem informováni o dobrovolnosti účasti ve výzkumu, o možnosti kdykoli od výzkumu odstoupit, o použití dat pouze pro účely diplomové práce a o zaručené anonymitě. Jelikož jsem v uvedené věznici byla v době výzkumu zaměstnána a respondenti mě znali a byli se mnou v kontaktu, byla jim sdělena možnost si kdykoli účast ve výzkumu rozmyslet a dotazník či rozhovor z výzkumu odebrat i zpětně. Tuto možnost nikdo z respondentů nevyužil. V případě poskytnutí rozhovoru byly tyto informace respondentům zopakovány.

6. Výsledky výzkumu a jejich analýza

6.1 VO1: Jak působí vězeňské prostředí na odsouzené?

Z hlediska prizonizace odsouzených a jejich následné resocializace zpět do společnosti je důležitou otázkou, jak působí na odsouzené vězeňské prostředí, ve kterém tráví mnohdy řadu let.

Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených

U recidivistů s vysokým skórem kriminálního myšlení i u prvovězňených s nízkým skórem se jevila jako významná kategorie **vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených**. Způsob, jak na toto prostředí nahlíží, má důležitou roli v tom, zda působí žádoucím vlivem, to znamená, aby odsouzení byli vedeni k úspěšnější resocializaci. Proto byla odsouzeným položena zcela otevřená otázka na toto téma.

U recidivistů jsme zjistili subkategorie: **mírné prostředí v porovnání s minulými věznicemi, kritika vězeňského systému a bagatelizace vězeňského prostředí**. Recidivisté, kteří byli již dříve uvězněni v jiných vazebních věznicích nebo věznicích, většinou považovali prostředí ruzyňské vazební věznice za mírnější. Může to souviset se skutečností, že v předešlých věznicích bylo rozdílné složení ostatních odsouzených, počínaje romskou subkulturou, dále více „zkušenějšími“ recidivisty a více drogově závislými odsouzenými. V důsledku toho k nim mohl být zaujímán jiný a dle odsouzených přísnější přístup od personálu věznice. Při popisování jejich náhledu na aktuální výkon trestu pak docházelo až k bagatelizaci kriminálního prostředí. Např. dle respondenta č. 1: *„V prvním kriminále to byl cigánov, tady je to oproti tomu procházka růžovým sadem“*. Respondent č. 2 jen krátce odpověděl: *„Je to něco jako pionýrský tábor“ (smích)*. Respondent č. 6 odpověděl: *„Je to šaškárna, určitě to není něco, co by mě převychovalo, jestli čekáte takovou odpověď“*.

Další subkategorii bylo **zhoršení psychického stavu**. Respondent č. 9 uvěznění hodnotil: *„Cítím se tu hrozně, ale oproti jiným věznicím je tu klid“*. V odpovědích se i přes prvotní zhoršení psychického stavu objevilo postupné přivyknutí na uvěznění u respondenta č. 8: *„Před prvním uvězněním jsem měl velký*

strach, po určité době jsem to začal vnímat bez problémů“. Respondent č. 3 toto prostředí popsal jako deprimující a stěžoval si na ostatní odsouzené kvůli častému udávání personálu. Zhoršení psychického stavu komentoval i respondent č. 5.

Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených				
Subkategorie:	Mírné prostředí v porovnání s minulými věznicemi	Kritika vězeňského systému	Bagatelizace vězeňského prostředí	Zhoršení psychického stavu
Recidivisté:	1., 2., 9.	4., 6.	1., 2., 6.	3., 5., 7., 8., 9.

Tabulka 1 - Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených – recidivisté

U prvovězňených jsme zjistili subkategorie: **zhoršení psychického stavu, jednotvárné prostředí** (s pevně danými předpisy a bez nových podnětů), **omezení svobodné vůle, degradace osobnosti, skok z běžného života, neustále nutné písemné povolení jejich požadavků od pracovníků věznice**. Odlišné subkategorie se dají vysvětlit rozdílnými životními zkušenostmi respondentů. Prvovězňení v této skupině byli až na jednu výjimku odsouzeni za ekonomickou trestnou činnost, jednalo se především o bývalé podnikatele ve středním věku. Mnohdy zastávali vedoucí pozice a odlišný způsob života, nyní se ale najednou musí přizpůsobit pevně daným pravidlům bez vzájemné komunikace, nic si nemohou zařídit sami a o každou maličkost musí žádat zaměstnance VS, což představuje pro většinu z nich velký skok z běžného života. Oproti tomu první skupina recidivistů už byla na tento způsob života zvyklá a více se zabývala porovnáváním jednotlivých věznic.

Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených						
Sub-kategorie:	Zhoršení psychického stavu	Jednotvárné prostředí	Omezení svobodné vůle	Degradace osobnosti	Skok z běžného života	Neustále nutné písemné povolení
Prvověznění:	11., 12., 13.	10.	11., 12., 14.	13.	13.	12.

Tabulka 2 - Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených - prvověznění

Kategorie: vnímané odlišnosti oproti životu na svobodě

U obou skupin odsouzených se jevila jako významná kategorie: **vnímané odlišnosti oproti životu na svobodě**. To, jakým způsobem vnímají odlišnosti oproti běžnému životu, do jisté míry poukazuje na to, jaké hodnoty jsou pro ně v životě důležité a co momentálně nejvíce postrádají. To by pak mohl být jeden z faktorů, se kterým by se dalo pracovat při jejich resocializaci.

U skupiny recidivistů se jevily jako zásadní subkategorie **ztráta svobody** a **ztráta soukromí**, které sdělila hned zpočátku většina odsouzených. Jako další významnou subkategorii jsme zjistili **nemožnost výběru okolních osob**. Odsouzení referovali o častých konfliktech a pouze o mužském kolektivu. Důležitá byla i subkategorie **odtržení od rodiny**, která se ovšem týkala pouze odsouzených, kteří mají rodinné zázemí. Pro mnoho odsouzených bylo téma absence rodiny během rozhovoru klíčové. Např. respondent č. 7 sdělil: „*Narodila se mi holčička, ale znám ji jen z návštěv*“. V souvislosti s tím je však otázkou, jakou péči svým dětem poskytovali během života na svobodě. Je proto důležité pracovat na jejich náhledu na celou problematiku a posuzovat každý případ individuálně.

U některých z recidivistů pak byla zjištěna subkategorie **ztracený čas**. Např. respondent č. 5 během rozhovoru sdělil: „*Člověk může žít přece jinak*“. Mnoho recidivistů vnímá strávené roky ve vězení jako hodnotnou zkušenost v jejich kriminální kariéře a během odsouzení pak mají u ostatních spoluvězňů větší respekt a jsou na vyšší pozici v hierarchii odsouzených (Drahoňovský, 2015). Pokud někteří z nich naopak vnímají život za mřížemi jako ztracený čas a začnou uvažovat

o tom, co v životě ještě nestihli, nejspíš se v tomto ohledu méně identifikují s vězeňským prostředím.

Kategorie: vnímané odlišnosti oproti životu na svobodě					
Sub-kategorie:	Ztráta svobody	Ztráta soukromí	Nemožnost výběru okolních osob	Održení od rodiny	Ztracený čas
Recidivisté:	2., 7., 8., 9.	3., 6.	1., 3., 4., 8.	7., 9.	5.

Tabulka 3 - Kategorie: vnímané odlišnosti oproti životu na svobodě – recidivisté

Všichni prvověznění pak sdělili, že největším rozdílem a zároveň nejtěžší je pro ně **ztráta svobody**, která se týkala především nemožnosti svobodného rozhodování.

Kategorie: naučení se novým dovednostem

Za další kategorii u obou skupin respondentů bylo zjištěno **naučení se novým dovednostem**. Z hlediska resocializace odsouzených je důležité se zabývat i otázkou, zda během let strávených ve vězení se odsouzení naučí novým dovednostem, které by jim po výkonu trestu pomohly se zařazením zpět do společnosti, např. díky rekvalifikačním kurzům, v rámci zaměstnání, pomocí aktivit programu zacházení apod.

U skupiny recidivistů zde převládala subkategorie **pocit'ované nemožnosti naučit se novým dovednostem**. Další subkategorií bylo **naučení se novým způsobům páchaní trestné činnosti**. Odsouzení si tak vyměňovali zkušenosti v páchaní trestné činnosti z hlediska toho, co se vyplatilo jim nebo dalším známým kriminálíkům. U některých odsouzených pak vyšla subkategorie naučení se **nových dovedností v rámci zaměstnání**. Jednou zde byla zjištěna i subkategorie **omezení návykových látek**, přičemž respondent č. 9 dodal, že zde drogy skoro nevyhledává a své užívání značně omezil (bohužel i přes snahu personálu není

možnost na 100 % zamezit užívání návykových látek). Jednou se objevila i subkategorie **větší soběstačnosti**, z hlediska naučení se některým domácím povinnostem (praní, uklízení) a lepšímu hospodaření s finančními prostředky, a to kvůli omezeným financím na nákupy.

Kategorie: naučení se novým dovednostem					
Sub-kategorie:	Nemožnost naučit se novým dovednostem	Naučení se novým způsobům páčání t. č.	Nové dovednosti v rámci zaměstnání	Omezení návykových látek	Větší soběstačnost
Recidivisté	2., 3., 4., 5., 6.	3., 8., 9.	1., 7.	9.	9.

Tabulka 4 - Kategorie: naučení se novým dovednostem – recidivisté

U skupiny prvovězňených byla opět zjištěna subkategorie pocíťované **nemožnosti naučit se novým dovednostem**. Stejně tak se tu objevilo i **omezení alkoholu**, ale respondent k tomu dodal, že se to týká pouze doby během odsouzení, ale nemyslí si, že na svobodě bude alkohol opět omezovat. Týká se to spíše skutečnosti, že během odsouzení nemá o místní alkohol („kvak“) zájem. Vyšla zde i subkategorie **větší soběstačnosti**, kdy respondent referoval, že se zde naučil vařit.

Kategorie: naučení se novým dovednostem			
Subkategorie:	Nemožnost naučit se novým dovednostem	Omezení alkoholu	Vyšší soběstačnost
Prvovězňení	11., 12. 14.	11.	13.

Tabulka 5 - Kategorie: naučení se novým dovednostem - prvovězňení

Kategorie: převládající emoční ladění

Za následující kategorii bylo zjištěno **převládající emoční ladění**. Přestože převládající emoční ladění může souviset se spoustou okolních vlivů, může poukazovat do jisté míry i na skutečnost, zda se odsouzení dokázali vězeňskému prostředí přizpůsobit a zda v nich situace uvěznění stále vzbuzuje vnitřní rozpory. U recidivistů převládaly subkategorie **snaha o pozitivní emoční ladění** a **průměrné emoční ladění**. Časté bylo i **střídání nálad**. Objevila se tu i subkategorie **potlačení emocí**, což může souviset s tím, že je během odsouzení obtížné své emoce ventilovat. Byla zde i zjištěna subkategorie **negativního emočního ladění**, jednalo se buď o pocíťovaný stupňující se vztek, či o postrádání rodiny: „*Rok před minulým propuštěním mi umřel táta, chtěl jsem už pak jiný život, chtěl jsem rodinu a stýkat se s jinými lidmi. Děti můj život posunuly úplně jinam*“ (respondent č. 4).

Negativní emoční ladění se v některých případech začalo objevovat až ke konci výkonu trestu a bylo spojeno s obavami a nejistotou ohledně budoucího života: „*Ted' jsem spíš depresivní ke konci trestu. Je to první trest, kdy nemám kam jít. Hlavně že si tu všichni zpracovávají předvýstupní administrativu, ale nikdo za mnou ani jednou nepřišel. Já se nikomu cpát určitě nebudu, je mi to už jedno. I moje rodina už rezignovala*“ (respondent č. 8). Je však třeba vzít v úvahu, že z hlediska toho, kolik je ve věznici odsouzených a kolik odborného personálu, který má navíc na starost mnoho administrativy, není bohužel možné se každému plně a individuálně věnovat. Není-li odsouzený sám aktivní a personál nevyhledá vlastní iniciativou, málokdy dojde k větší spolupráci mezi odsouzeným a zaměstnancem.

Další subkategorií byly **pocity rezignace**, které se týkaly rezignace nad běžným životem: „*Já už jsem zvyklej, jsem s tím smířenej. Budu prostě sedět celý život. Ted' už je mi to jedno a nevnímám změny. Dřív jsem nebyl takhle rezignovanej, ale už jsem se tolikrát zklamal, že už si nechci lhát. U ostatních odsouzených mě ty lži hrozně rozčilujou*“ (respondent č. 8).

Kategorie: převládající emoční ladění						
Subkategorie:	Snaha o pozitivní emoční ladění	Průměrné emoční ladění	Střídání nálad	Potlačení emocí	Negativní emoční ladění	Pocity rezignace
Recidivisté:	1. 3., 6., 4.	7.	4., 5.	3., 5., 9.	2., 3., 8.	8.

Tabulka 6 - Kategorie: převládající emoční ladění – recidivisté

Emoční ladění se ukázalo u recidivistů i prvovězňených velmi podobné. U prvovězňených byly zjištěny subkategorie **průměrného emočního ladění**, **střídání nálad** a **potlačení emocí**. Objevila se zde i subkategorie **negativního emočního ladění**, přičemž se opět jednalo o emoční strádání kvůli postrádání rodiny a blízkých, či o nemožnost ventilace svých emocí. Podobně zde byla zjištěna subkategorie **snaha o pozitivní emoční ladění**: „*Je to o tom, jak si to nastavíte, někdy si vzpomenu, co jsem vše udělal za chyby, a přemýšlím nad tím, ale většinou tu dokážu být v klidu, hodně mi pomáhá cvičení*“ (respondent č. 12).

Kategorie: převládající emoční ladění					
Subkategorie:	Snaha o pozitivní emoční ladění	Průměrné emoční ladění	Střídání nálad	Potlačení emocí	Negativní emoční ladění
Prvovězňení:	12.	10., 13.	14.	11., 14.	11.

Tabulka 7 - Kategorie: převládající emoční ladění – prvovězňení

Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody

Další kategorií je **uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody**. Z hlediska toho, že odsouzení mnohdy stráví ve vězení mnoho let, je

důležité se zamyslet nad tím, zda a jakým způsobem přemýšlí nad spáchaným trestným činem, nad způsobem svého života a budoucím směřováním.

U skupiny recidivistů převažovala subkategorie **myšlenky na život na svobodě**. Např. respondent č. 5 sdělil: „*Myslím tu hlavně na život venku, co budu venku dělat a také jak vše venku zvládnou*“. Dále se objevovaly **myšlenky na rodinu a blízké**. Byla zde zjištěna kategorie **myšlenky na drogy**, kdy respondent č. 8 k tomu dodal: „*Dříve jsem několikrát abstinovat, vždy to bylo kvůli vztahům, ale po rozchodu jsem do toho zase spadnul. V minulém trestu jsem i dobrovolně vyhledal adiktologa*“.

Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody			
Subkategorie:	Myšlenky na život na svobodě	Myšlenky na rodinu a blízké	Myšlenky na drogy
Recidivisté:	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 9.	1., 2., 3., 4., 6., 7., 9.	8.

Tabulka 8 - Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody – recidivisté

Stejně tak skupina prvovězňených směřovala své **myšlenky na život na svobodě**, kdy často mysleli na způsoby trávení volného času, které během odsouzení nejsou možné, ale i třeba na své podnikání apod. Dále často mysleli **na rodinu a blízké**. Respondent č. 13 k tomu dodal, že během života ve výkonu trestu odnětí svobody není ani tolik podnětů k přemýšlení, proto více myslí na život po propuštění, nebo před uvězněním: „*Je zbytečný nad životem tady přemýšlet, stejně k ničemu nedojdu. Mám myslet na to, proč nemůže být utěrka na stole? Jaký to má smysl? Že je to někde napsaný? Mám tu méně podnětů, o kterých bych mohl přemýšlet, raději myslím na to, co budu dělat po propuštění, nebo vzpomínám na život před ním*“.

Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody		
Subkategorie:	Myšlenky na život na svobodě	Myšlenky na rodinu a blízké
Prvověznění:	10., 11., 12., 13., 14.	10., 11., 12., 13., 14.

Tabulka 9 - Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody – prvověznění

Z uvedeného můžeme vidět, že respondenti myslí především na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Přemýšlí, co budou po výkonu trestu dělat, myslí na své blízké a někteří si také svou budoucnost plánují. I o tomto tématu by však bylo zapotřebí s odsouzenými hovořit a pracovat na tom, aby jejich plány byly co nejvíce konkrétní a reálné.

Není překvapením, že ani jeden z respondentů spontánně nesdělil, že by nad spáchaným trestným činem přemýšlel. Typickým obranným mechanismem u spáchaného trestného činu bývá popření odpovědnosti a racionalizace důvodů, proč trestný čin odsouzení spáchali, či svalování viny na vnější faktory, přičemž odsouzení se v takovém způsobu přemýšlení vzájemně podporují (Jiříčka, 2020). Sami od sebe dle jejich výpovědí nesměřují své myšlenky tímto směrem, ale je velmi důležité, aby během let strávených ve vězení získali na trestný čin náhled a byli k tomu v rámci výkonu trestu směřováni.

Kategorie: reflexe trestného činu

Další kategorií je pak **reflexe trestného činu**, přičemž byl okruh rozhovoru záměrně k tomuto tématu směřován. Ovšem zde už se více potýkáme s rizikem, že respondenti odpovídali sociálně žádoucím způsobem. Častou subkategorií byla **obava z opětovného odsouzení**, což představovalo pro odsouzené jeden z hlavních motivů k ukončení kriminální kariéry. Např. respondent č. 1 sdělil: „*Vím, že už to znova neudělám, hlavně už se sem nechci nikdy dostat*“. U respondenta č. 3. si můžeme všimnout vedle obavy z opětovného odsouzení i přiznání dřívějšího popírání následků trestné činnosti.: „*Já si to omlouval tak, že kradu těm, co jsou pojištěni a vrátí se jim to. Dnes už vím, že i to bylo špatný a znova bych to neudělal, hlavně se sem už nechci vrátit*“. Byla zjištěna i subkategorie **vlivu návykových**

látěk, kdy respondenti byli názoru, že také návykové látky měly vliv na páchání trestné činnosti. Respondent. č. 2 v tomto kontextu sdělil: „*Kdybych se neopil, asi by vše dopadlo jinak*“ a respondent č. 7 pověděl: „*Velkou roli v páchání měly určité drogy*“.

Další subkategorií byla **změna pohledu na t. č. vlivem narození dětí**: „*Kdyby jim někdo prodával drogy, uříznul bych jim hlavu. Teď jsem si poprvé jistý, že se sem nevrátím, ale předtím jsem seděl kvůli drogám. Pak jsem si našel partnerku, máme spolu děti, roky jsem fungoval. Našel jsem si dobře placenou práci, ve které jsem musel řídit, ale měl jsem zákaz řízení a 2x mě chytli. Vzhledem k mé minulosti jsem pak šel znova sedět*“ (respondent č. 4). Rodina tak může být pro odsouzené důležitým motivačním činitelem, udržování vztahu s rodinou je proto velmi důležité.

Další subkategorií bylo **vnímání t. č. jako nevýhodné**, kdy respondent č. 9 sdělil: „*Vůbec se mi to nevyplatilo, skoro žádné peníze jsem z toho neměl, a naopak mám teď dluhy*“. Objevila se i subkategorie **nepřemýšlení nad spáchanou t. č.** a subkategorie **opětovné plánování trestné činnosti lepším způsobem**: „*Kradou tu všichni od shora dolů, jak v politice, tak i jinde, ale malý ryby vždy chytanou. Musím dělat vše tak, aby na mě už nepřišli*“ (respondent č. 6). U tohoto respondenta se ve výpovědi vyskytuje jeden z častých kriminálních stylů myšlení – zdůvodnění spojené s obranným mechanismem racionalizace („kradou tu stejně všichni“) (Blatníková, Faridová, & Vranka, 2016).

Kategorie: reflexe trestného činu						
Sub-kategorie:	Obava z opětovného odsouzení	Vliv návykových látek	Změna pohledu na t. č. vlivem narození dětí	Vnímání t. č. jako nevýhodné	Nepřemýšlení nad spáchanou t. č.	Opětovné plánování t. č. lepším způsobem
Recidivisté:	1., 3., 5.	2., 7.	4.	9.	8.	6., 8.

Tabulka 10 - Kategorie: reflexe trestného činu – recidivisté

U prvovězňených byla velmi častá subkategorie **odsouzení za dlouhou dobu od spáchání trestného činu**. Někteří byli odsouzeni i 10 let poté, za tu dobu se v jejich životě hodně událo a může to značně ztížit jakoukoli formu práce s odsouzenými. Např. respondent č. 11 k tomu dodal: „*V hlavě jsem si to odseděl o dost dřív, teď si to už jen odsedím fyzicky*“. Oproti recidivistům se zde objevil **pocit selhání a zmanipulování**. Např. respondent č. 10 sdělil: „*Já to považuju za své velké selhání, za svou nálepku, kterou si už navždy ponesu. Nikdy se k tomu už nevrátím*“. Rozdílné uvažování o spáchaném trestném činu můžeme vysvětlit i velmi odlišnými životními zkušenostmi. Zatímco pro recidivisty se kriminální jednání stává normou a stejně tak to bývá i normou pro jejich sociální okolí, pro některé prvovězňené ve středním věku to může představovat zkušenost, za kterou se obvykle před ostatními a někdy i před sebou stydí a těžko se s touto situací vyrovnávají.

I u prvovězňených se objevila subkategorie **vlivu návykových látek**, kdy respondent č. 12 referoval o tom, že nyní více přemýšlí nad svými limity a nad tím, jakou roli ve spáchání trestného činu hrál alkohol. Na rozdíl od recidivistů se zde objevila i subkategorie **označení trestné činnosti za chybu** u respondenta č. 13: „*Že to byla hloupost, jsem věděl už předtím, proto tu teď jsem. Udělal jsem to 5 let před tím, než jsem šel do vězení. To, co jsem udělal, nebylo košér, proto jsem smířený, ale můj rozsudek vnímám jako trochu zjednodušený, vždyť to soudí lidi, kteří daním moc nerozumí. Ale svou chybu jsem přijal, balancoval jsem na hraně zákona a teď za svou chybu pykám*“. Respondent č. 14 v tomto kontextu sdělil: „*Celej život jsem šel správnou cestou a jednou jsem se pokusil udělat zkratku, za 4 týdny, co se to dělo, mi to úplně a trvale změnilo život*“.

Kategorie: reflexe trestného činu				
Subkategorie:	Odsouzení za dlouhou dobu od spáchání t. č.	Pocit selhání a zmanipulování	Vliv návykových látek	Označení t. č. za chybu
Respondenti (prvovězňení):	10., 11., 13.	10.	12.	10., 13.

Tabulka 11 - Kategorie: reflexe trestného činu – prvovězňení

U všech respondentů chyběla podstatná část, ke které by měli odsouzení během výkonu trestu odnětí svobody dojít, a to reflexe následků trestné činnosti. Namísto toho v rozhovorech převládalo litování důsledků, které se týkaly pouze jejich osoby (např. „hlavně už se sem nechci dostat“ nebo „nevyplatilo se to“). Z rozhovoru není patrné, zda respondenti o tomto tématu pouze nemluví, nebo zda tímto způsobem vůbec neuvažují. V obou případech je však důležité s odsouzenými o tomto tématu více hovořit a pracovat na jejich názoru, aby se omezilo působení obranných mechanismů, které mohou ovlivnit i další recidivu.

Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života

Další kategorií pak byla **reflexe dosavadního způsobu života**. Při tomto tématu se většina recidivistů opět vrátila k jejich kriminální minulosti. Může to souviset se skutečností, že trestná činnost zaujímá již velkou část v jejich životě a velmi ovlivnila jejich budoucí směřování. Objevovaly se tu subkategorie **hodnocení t. č. jako zbytečné**. Např. respondent č. 2 sdělil: „*Žádné blbosti mi nestály za to, abych tu seděl*“. I zde se opět objevila subkategorie **vlivu návykových látek**, kdy respondent č. 7 sdělil: „*Budu se už snažit žít normálně, vyhýbat se rádo by kamarádům, co mě stahovali do drog. Rodina, práce a drogy nejdou dohromady*“. Objevily se tu i rozdílné subkategorie **uvažování nad stopami v t. č.** u respondenta č. 6, který navíc dodal: „*Už jsem dávno nad vším rezignoval, abych ještě dnes přemýšlel nad změnou*“.

Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života			
Subkategorie:	Hodnocení t. č. jako zbytečné	Vliv návykových látek	Uvažování nad stopami v t. č.
Recidivisté:	1., 2., 3., 4., 5.	7.	6.

Tabulka 12 - Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života – recidivisté

U prvovězňených byly zjištěny velmi rozdílné kategorie, přičemž se respondenti naopak soustředili na život před uvězněním. Objevila se zde větší

hodnota času, větší hodnota rodiny, menší váha práce, menší váha peněz a hledání smyslu v životních zkouškách, kdy např. respondent č. 12 sdělil: „*Hodně tu přemýšlím nad všemi životními zkouškami, které mě doposud potkaly, např. nad mým rozvodem. Snažím se najít v těchto událostech nějaký smysl*“.

Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života					
Sub-kategorie:	Větší hodnota času	Větší hodnota rodiny	Menší váha práce	Menší váha peněz	Hledání smyslu v životních zkouškách
Prvo-věznění:	10., 11.	12., 13., 14.	10., 14.	10.	12.

Tabulka 13 - Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života – prvověznění

Kategorie: přání změn v minulosti

Další kategorií bylo **přání změn v minulosti**. Během rozhovoru bylo zavedeno téma jakýchkoli změn, které by respondenti rádi učinili během jejich dosavadního života. Toto téma se během rozhovoru jevílo jako velmi důležité, jelikož právě zde respondenti hovořili o klíčových životních obdobích, která hodnotili jako významná pro začátek jejich kriminální kariéry (přestože důvody pro páchaní t. č. jsou většinou více komplexní). Nalezli tak některé z událostí, které označili jako chybné a se kterými by se tak dalo pracovat při resocializaci odsouzených, aby opět tyto chyby neopakovali. Mnoho respondentů se však vrátilo mnohem dále do minulosti, např. až k období studia. U skupiny recidivistů byla velmi častá subkategorie **změna průběhu studia**, což se týkalo buď dokončení školy, nebo zvolení jiné formy studia.

Např. respondent č. 6 vypověděl: „*Kdybych se mohl vrátit kamkoliv, bylo by to až na základní školu. Tam byla ta zlomová chvíle. Míval jsem na ZŠ vždy vyznamenání, aniž bych se musel nějak zvlášť učit, ale pravidelně jsem také míval 2 nebo 3 z chování. Tenkrát jsem nepřijal svého otčíma, který po mně pořád chtěl, abych se učil a šel na leteckého mechanika. Na truc jsem však šel na učňák, kde jsem poznal marihuanu, perník, a tam to vše začalo*“. Obdobně respondent č. 8

sdělil: „Asi bych šel na 8letý gympl, jak dřív chtěli rodiče. Na základce jsem poznal drogy a vše to začalo. Možná bych byl dneska architektem? Ted' už je to jedno. I doma se s tím smířili, berou mě, jaký jsem. Já už se sebou fakt nechci nic dělat, nebudu se ted' měnit“.

Mezi další časté subkategorie patřilo **nestát se součástí skupiny osob s problémovým chováním**: „Kdybych se nechytíl zrovna těch lidí, když jsem skončil s fotbalem...“ (respondent. č. 5). Někteří pak jen krátce sdělili, že by **nepáchali trestnou činnost**, nebo že by v minulosti **lépe naložili s financemi**.

Kategorie: přání změn v minulosti					
Sub-kategorie:	Změna průběhu studia	Nezačít s drogami	Nestát se součástí skupiny osob s problémovým chováním	Nepáchání t. č.	Lépe naložit s financemi
Recidivisté:	1., 4., 6., 8.	3., 6., 8.	5.	2., 9.	7.

Tabulka 14 - Kategorie: přání změn v minulosti – recidivisté

Skupina prvovězňených již tímto způsobem nehledala počátek jejich kriminálního způsobu života, ale většinou pouze odvětili, že by trestný čin nespáchali. Vznikla tak stejná subkategorie **nepáchání trestné činnosti**. Další subkategorií bylo **změny v rodinném systému**, přičemž se jednalo např. o trávení více času s rodinou nebo i o neoženění se.

Kategorie: přání změn v minulosti		
Subkategorie:	Nepáchání t. č.	Změny v rodinném systému
Prvovězňení:	12., 13., 14.	10., 11., 13.

Tabulka 15 - Kategorie: přání změn v minulosti - prvovězňení

6.2 VO2: Jakým způsobem se odsouzení adaptují na vězeňské prostředí během výkonu trestu odnětí svobody?

Přestože jsou odsouzení nuceni se přizpůsobit prostředí, ve kterém pobývají, způsob a míra jejich přizpůsobení ovlivní i míru jejich prizonizace.

Kategorie: změny v chování

První kategorií v rámci jejich dosavadní adaptace jsou **změny v chování**. U recidivistů byly zjištěny subkategorie **vyšší impulzivity**, kdy respondent č. 3 hovořil o častějších výbuších hněvu a vyšší agresivitě kvůli ostatním spoluvězňům. Objevila se zde i subkategorie **nižší impulzivity**, kdy respondent č. 6 hovořil pouze o dočasné změně chování, která se týká doby během uvěznění: „*Celkově je lepší si tu nevšímat lidí, jinak se to otočí proti vám. Venku to pokaždé přehodím zpátky, tam nejsem takhle klidnej*“. Dále zde byla zjištěna subkategorie **snaha o distancování od závadného chování**, kdy respondent č. 7 sdělil: „*Venku jsem bral drogy, tady na to nemám ani pomyslení a od tohohle se tu držím dál, rodina mi věří, chci jim dokázat, že umím žít i normálně*“. Objevila se zde i subkategorie **žádné změny v chování**, kdy někteří respondenti jsou názoru, že se na svobodě i během odsouzení chovají stejným způsobem.

Kategorie: změny v chování				
Subkategorie:	Vyšší impulzivita	Nižší impulzivita	Snaha o distancování od závadného chování	Žádné změny v chování
Recidivisté:	3.	2., 6., 7.	1., 4., 7., 9.	5., 8.

Tabulka 16 - Kategorie: změny v chování – recidivisté

U prvovězňených pak byly zjištěny subkategorie **vyšší přizpůsobivosti**, a to jak k ostatním spoluvězňům, tak k zaměstnancům. Např. respondent č. 11 sdělil:

„Už tu bezmyšlenkovitě plním všechny nesmyslný pravidla“. Respondent č. 14 pak pověděl: „Potlačuji touhu se k věcem okolo vyjadřovat, není potřeba se tu míchat do sporů“. Respondent č. 13 přizpůsobivost vysvětluje i tím, že tu méně o věcech přemýšlí, a tudíž se pak i více přizpůsobuje: „100% tu méně přemýšlíte, není tu potřeba používat mozek. U někoho, kdo je tu roky, tak to asi i může mít trvalý efekt. Program zacházení se asi snaží, abychom aspoň něco dělali a nad něčím přemýšleli, ale smysl to nemá. Celkově se ale víc přizpůsobuju“. Dále zde naopak vyšla subkategorie **vyšší asertivity**, kterou si respondent č. 10 musel ve větší míře k ostatním spoluvězňům osvojit. Respondent č. 14 naopak hovořil o **vyšší toleranci k ostatním spoluvězňům**: „Naučíte se tu větší toleranci, člověk se tu potkává s lidmi, se kterými se venku nebavíte, jste tolerantnější, aby se tu dalo fungovat“.

Kategorie: změny v chování			
Subkategorie:	Vyšší přizpůsobivost	Vyšší asertivita	Vyšší tolerance
Prvověznění:	11., 12., 13., 14.	10.	14.

Tabulka 17 - Kategorie: změny v chování – prvověznění

Kategorie: změny v prioritách

Další kategorií, která byla zjištěna pouze u skupiny recidivistů, jsou **změny v prioritách**, kdy někteří recidivisté za dobu uvěznění hodnotili, že dávají **větší váhu rodině**, jsou **více motivovaní žít běžným životem a přejí si ukončit trestnou činnost**. Ovšem je třeba počítat se skutečností, že odsouzení mohli pouze odpovídat sociálně žádoucím způsobem. Někteří recidivisté (např. respondent č. 6, 8) referují, že si v minulosti skutečně přáli trestnou činnost ukončit, ale během života na svobodě to opět nezvládli, často kvůli nedostatku finančních prostředků a někteří kvůli drogám. V současné době už proto někteří recidivisté o ukončení trestné činnosti nepřemýšlí. Objevila se zde i subkategorie **neměnnost priorit po dobu odsouzení**.

Kategorie: změny v prioritách				
Subkategorie:	Větší váha rodiny	Motivace žít běžným životem	Přání ukončení t. č.	Neměnnost v prioritách
Recidivisté:	1., 2., 5., 9.	1., 2., 3., 5.	1., 3., 5.	6., 8.

Tabulka 18 - Kategorie: změny v prioritách – recidivisté

Skupina prvovězňených pak o této oblasti hovořila především u reflexe dosavadního způsobu života.

Kategorie: pociťované rozdíly mezi chováním a prioritami u respondentů a ostatními spoluvězni

Další kategorií jsou **pociťované rozdíly mezi chováním a prioritami u respondentů a ostatními spoluvězni**. U recidivistů vyšla subkategorie, že ostatní spoluvězni jsou **více adaptovaní na vězeňské prostředí**. Někteří respondenti dále hodnotili, že mají ostatní spoluvězni jako hlavní prioritu drogy, peníze, potřebují stále zažívat adrenalin a plánují už během uvěznění další trestnou činnost. Např. respondent č. 4 sdělil: „*Záleží, jestli mají venku rodinu, jinak většina z nich pak myslí jen na drogy a peníze*“. Byla zde tedy zjištěna subkategorie **vyšší míra závadného chování**. V souvislosti s naším výzkumem je třeba upozornit na skutečnost, že přestože se jedná o recidivisty s vysokou mírou kriminálního myšlení, stále se jedná o odsouzené, kteří se zúčastnili výzkumu dobrovolně bez jakékoli odměny, proto je zde vyšší pravděpodobnost více přizpůsobivých odsouzených, jak je uvedeno v limitech výzkumu.

Někteří respondenti naopak označují ostatní spoluvězně za „pampelišky“, což je dle jejich argotu výraz pro nezkušené odsouzené, nejčastěji prvovězňené, kteří nemají příliš zkušenosti z kriminálního prostředí. Byla zde tedy zjištěna i subkategorie **opovrhování ostatními spoluvězni pro nedostatek kriminálních zkušeností**. Např. respondent č. 2 sdělil: „*Jsou namachrovaný, a to ani nezažili pořádnou basu*“. Další subkategorií je **neupřímnost ostatních spoluvězňů**, kdy respondent č. 8 byl názoru, že si nalhávají, že budou žít jiný život, ale vzhledem

k jejich několikanásobné recidivě se do vězení opět vrátí: „*Já už jsem zvyklej, jsem s tím smířenej. Budu prostě sedět celý život. Ted' už je mi to jedno. Dřív jsem nebyl takhle rezignovanej, ale tolikrát jsem se zklamal, že už si nechci lhát. U ostatních odsouzených mě ty lži hrozně rozčilujou*“.

Kategorie: pocíťované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatními spoluvězni				
Subkategorie	Více adaptovaní	Vyšší míra závadného chování	Opovrhování ostatními pro nedostatek kriminálních zkušeností	Neupřímnost ostatních spoluvězňů
Recidivisté:	1.	1., 3., 4., 5., 7., 9.	2., 8.	8.

Tabulka 19 - Kategorie: pocíťované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatními spoluvězni – recidivisté

Skupina prvovězňených hovořila především o rozdílném uvažování a chování recidivistů, kteří jsou **více adaptovaní na uvěznění** a nepovažují ho za problém, naopak si počtem let ve vězení zvyšují svou prestiž: „*Čím déle tu ostatní sedí, tím jsou výš ve zdejší hierarchii. Myslím, že až vyjdu ven, tak to vše vytěsním. Stejně tak jsem toho spoustu vytěsnil i po vojně, tam taky člověk zažije ledacos, šikanu apod.*“ (respondent č. 11). Vyšla zde tedy v tomto ohledu stejná subkategorie, jako vyšla u skupiny recidivistů. Dále popisovali **rozdílné profesní i osobní zkušenosti**, což souvisí s celkovým odlišným způsobem života většiny prvovězňených, kteří až do středního věku neměli s uvězněním a pácháním trestné činnosti zkušenosti.

Kategorie: pocít'ované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatních spoluvězňů		
Subkategorie:	Více adaptovaní	Rozdílné profesní i osobní zkušenosti
Prvovězňení:	10., 11., 12., 13.	14.

Tabulka 20 - Kategorie: pocít'ované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatních spoluvězňů – prvovězňení

Kategorie: způsob trávení volného času

Další kategorií, která souvisí s adaptací odsouzených, je **způsob trávení volného času ve výkonu trestu**. Domníváme se, že způsob, jak odsouzení tráví výkon trestu odnětí svobody (mimo času věnovaný zaměstnání a aktivitám programu zacházení) a jak vypadá „jejich běžný den“, ovlivňuje rovněž prizonizaci a následnou resocializaci. U recidivistů převládaly subkategorie **cvičení, trávení času s ostatními spoluvězni a sledování televize**.

U skupiny prvovězňených se více objevovaly i subkategorie zaměřené na sebevzdělávání, jako např. **četba** či **učení jazyků**. Rovněž se zde objevovalo **cvičení**. Respondent č. 12 doplnil: „*Když nemám práci nebo aktivity, tak cvičím. Ale aktivity na programu zacházení jsou většinou ztráta času, na aktivitách jsou všichni našťvaný, že tam musí být, kdyby byly spíš dobrovolně a aktivity pojaty více formou diskuze, a ne aby nás tam zkoušeli z něčeho, co pro nás není důležitý, a byli sme tam jen proto, abychom si splnili tu povinnost*“.

Kategorie: osvojení si vězeňského argotu

Další kategorií je **osvojení si vězeňského argotu**. U skupiny recidivistů všichni respondenti uvedli, že ho **aktivně užívají**. Respondent č. 1 dodal, že se ho však **snaží nepoužívat**: „*Snažím se tak nemluvit, ale občas mi to ujede, když mluvím třeba s rodinou, tak mi ani nerozumí*“. Obdobně respondent č. 6 uvedl, že si přeje místní argot neužívat, přestože ne vždy se to povede: „*Ano, někdy tak také mluvím, ale je tu hodně omezená slovní zásoba. Pořád tu jen slyším ukérovat, přines, podej*“.

všichni tu mluví jak opice. Postupně začnete zapomínat normální slova, proto alespoň čtu“.

Kategorie: osvojení si vězeňského argotu		
Subkategorie:	Aktivní užívání vězeňského argotu	Snaha o neužívání vězeňského argotu
Recidivisté:	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9.	1., 6.

Tabulka 21 - Kategorie: osvojení si vězeňského argotu – recidivisté

U všech respondentů ve skupině prvovězňených jsme se potkávali pouze s **pasivním slovníkem**, kdy respondenti sice místní argot znají, ale sami ho neužívají.

Kategorie: zájem o dění v okolním světě

Další kategorií je **zájem o dění v okolním světě**. U recidivistů i prvovězňených byly zjištěny subkategorie **sledování aktualit z okolního světa**, **sdílení aktualit s ostatními** a **účast ve volbách**. Rozdíl byl pouze v tom, že prvovězňení méně hovořili o událostech okolního světa s ostatními odsouzenými. Dále dva recidivisté (respondent 5. a 9.) se účastní voleb pouze na svobodě, protože v době uvěznění nemají pocit, že by se jich to týkalo. Jelikož se jedná o pocit doprovázený pouze dobou uvěznění a na svobodě se voleb běžně účastní, můžeme zde zvažovat, že se cítí být méně součástí většinové společnosti a více se identifikují s vězeňskou subkulturou.

Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení

Další kategorií je **přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení** s jasně danými pravidly, která se týkají povinností odsouzených, a do určité míry i danému rozvrhu jejich volného času. U skupiny recidivistů byly zjištěny subkategorie **nuceného přizpůsobení**, které bylo doprovázeno **zautomatizovaným chováním**: „Vím, co nosit, kde kouřit, v kolik ráno vstát, už to dělám bez přemýšlení a automaticky“ (respondent č. 3). Respondent č. 6 dodal:

„Vím, jak se v tom mám chovat a jak všeho dosáhnout. Nesnažím se obejít systém. Tady chci klid, chci chodit do práce, abych zabil volný čas. Tady a venku jsem pokaždý jinak nastavenej“. Jeho odpověď zároveň poukazuje na skutečnost, že se jedná spíše o dočasné přizpůsobení. Vyšla zde i subkategorie **nepochopení smyslu pravidel**, kdy respondenti pravidla dodržují pouze proto, aby se **vyhnuli problémům**. Dá se tedy u odsouzených očekávat účelové chování bez trvalejšího efektu.

Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení				
Subkategorie:	Nucené přizpůsobení	Zautomatizované chování	Nepochopení smyslu pravidel	Vyhnutí se problémům
Recidivisté:	1., 2., 3. 4., 5., 6, 7., 8, 9.	1., 3., 4., 9.	4., 6., 7.	2., 4., 6., 8., 9.

Tabulka 22 - Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení – recidivisté

U skupiny prvovězněných byly zjištěny velmi podobné subkategorie. Vyšla zde opět subkategorie **nuceného přizpůsobení**, která byla nejčastější. Dále zde byly subkategorie **zautomatizovaného chování** a **vyhnutí se problémům**: „Všechno dodržuju proto, abych se vyhnul kázeňskému trestu a měl větší šanci o podmíněčné propuštění“ (respondent č. 13). Stejně tak bylo zjištěno i **nepochopení smyslu pravidel**: „Když si snažíte nějak zvelebit celu, protože sme tam každý den, tak se pak řeší, kde máte položenou utěrku, kde máte fotky od rodiny. V tom už nevidím žádný smysl, nechápu, proč se vše musí cpát do jedné skříňky“ (respondent č. 13). Dále respondent č. 14 sdělil: „Kam vás postaví, tam stojíte... Někdo řeší smysluplnost pravidel, já už mám tohle potlačené“ (respondent č. 14).

Vyšla zde i opačná subkategorie, a to **vnímání smyslu v daných pravidlech**, kdy respondent č. 10 je názoru: „Vidím v tom smysl, jinak by toho ostatní zneužili a musí se to vztahovat na všechny“. V tomto se daný respondent lišil oproti všem ostatním respondentům.

Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení					
Sub-kategorie:	Nucené přizpůsobení	Zautomatizované chování	Nepochopení smyslu pravidel	Vyhnutí se problémům	Vnímání smyslu v daných pravidlech
Prvověznění:	11., 12., 13., 14.	11., 13., 14.	11., 13., 14.	11., 12., 13., 14.	10.

Tabulka 23 - Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení – prvověznění

Další kategorií je **nemožnost vlastní aktivity**, kdy jsou odsouzení ve spoustě ohledech odkázáni na zaměstnance vězeňské služby: „*Nejhorší je pořádk čekat, až za vás někdo něco zařídí, sami nemůžete nic*“ (respondent č. 2). Tato kategorie převažovala u skupiny recidivistů i prvovězněných.

6.3 VO3: Jak působí ostatní spoluvězni na odsouzené?

Na vznik a rozvoj prizonizace mají velký vliv právě ostatní spoluvězni, jelikož s nimi odsouzení tráví nejvíce času a sdílí s nimi společný prostor.

Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými

První kategorií u obou skupin respondentů jsou **vnímané vztahy mezi odsouzenými**. U skupiny recidivistů byly zjištěny různorodé subkategorie a vztahy byly odlišné k různým odsouzeným. U některých z nich byly zjištěny **vztahy pozitivní**, přičemž pak mají v plánu se scházet i po propuštění. Na druhou stranu se zde objevila i **snaha o distancování se od ostatních odsouzených**, kdy si stěžovali na udávání, pomluvy apod. Respondent č. 2 sdělil: *Občas si dáme pár facek a život jde dál*“. Někteří odsouzení mluvili i o **horších vztazích mezi odsouzenými v minulých věznicích**, kde bylo více fyzického násilí a vztahy byly ovlivněny

užíváním drog: „Tady je to bez větších problémů; v minulých vězeních se vztahy týkaly drog, pokud někdo neměl, nastávaly větší problémy“ (respondent č. 8).

Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými			
Subkategorie:	Pozitivní vztah k některým odsouzeným	Snaha o distancování se	Horší vztahy v minulých věznicích
Recidivisté:	4., 6., 7., 8., 9.	1., 2., 5., 7.	4., 8.

Tabulka 24 - Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými – recidivisté

U skupiny prvovězněných byly zjištěny subkategorie vnímaných vztahů **bez problémů**, kdy se snažili o toleranci. S odsouzenými tak nenavazovali bližší vztahy, ale ani nehovořili o konfliktech. Dále se tu objevila subkategorie **snaha o distancování se**, stejně jako u skupiny recidivistů: „Jeden spoluvězeň mi kdysi řekl, že tady jsme, aby sme se co nejdřív dostali domů, a ne abychom si tu hledali přátele, a takhle to také vnímám“ (respondent č. 11). Respondent č. 10 dále hodnotil vztahy jako **účelové**: „Úplně upřímní tu být nikdy nemůžete“.

Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými			
Subkategorie:	Bez problémů	Snaha o distancování se	Účelové vztahy
Prvověznění:	12., 14.	11., 13.	10.

Tabulka 25 - Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými – prvověznění

Kategorie: vliv spoluvězňů na páčání další trestné činnosti

U skupiny recidivistů pak byla zjištěna kategorie **vliv spoluvězňů na páčání další trestné činnosti**, kdy někteří respondenti hodnotili, že na další páčání měli vliv minulí spoluvězni. Např. respondent č. 9 sdělil, že ho v minulém výkonu trestu k páčání motivovalo to, že se to některým spoluvězňům vyplatilo. Dále respondent č. 6 dodal: „S některými jsme se pak potkali venku a „dělali jsme

peníze“. Neplánovali jsme to ale už ve vězení, přišlo to až na svobodě“. Někteří naopak sdělili, že na páčání trestné činnosti nikdo jiný vliv neměl: „Ne, jen já na to měl vliv. I teď se těším, až zase půjdu krást, těším se na drogy, holku a kradení. Budu zase fetovat, budu zase krást, ale asi ne tak na sílu. Jsem ale smířený s tím, že skončím někde v kanále“ (respondent č. 8). Respondent č. 5 pak dodal, že na další páčání měli vliv přátelé na svobodě, nikoliv spoluvězni. Dále podle respondenta č. 7 měly na páčání vliv drogy, nikoli lidé v jeho okolí. Nabízí se ovšem otázka, zda okolní osoby neměly vliv na užívání drog, ať to byli spoluvězni, či známí na svobodě.

Kategorie: vliv spoluvězňů na páčání další trestné činnosti		
Subkategorie:	Ano, měli vliv	Ne, neměli vliv
Recidivisté:	2., 4., 6., 9.	1., 3., 5., 7., 8.

Tabulka 26 - Kategorie: vliv spoluvězňů na páčání další trestné činnosti – recidivisté

Kategorie: vliv spoluvězňů na užívání návykových látek

Byla zde rovněž zjištěna kategorie **vliv spoluvězňů na užívání návykových látek**. Respondent č. 2, sdělil, že díky ostatním odsouzeným si udržoval svou závislost na drogách a kdykoli se dále scházeli na svobodě, vždy užívali návykové látky. Zbylí recidivisté byli názoru, že ostatní spoluvězni na jejich užívání vliv neměli, jelikož užívali i před uvězněním i po propuštění nezávisle na tom, zda někoho znovu potkali. Ovšem ve vězení se v užívání návykových látek podporují. Dále se i mezi recidivisty našli odsouzení, kteří drogy neužívají (respondent č. 5 a 9). U skupiny prvovězňů pak tato kategorie nevznikla.

6.4 VO4: Jak působí zaměstnanci vězeňské služby na odsouzené?

Zaměstnanci vězeňské služby svým působením do určité míry vězeňské prostředí utvářejí, nastolují pravidla pro odsouzené a svým působením mohou

zároveň ovlivnit míru prizonizace. Proto je důležitou otázkou, jak v konečném důsledku na odsouzené působí a jak je odsouzení vnímají.

Kategorie: vztah mezi zaměstnanci vězeňské služby a odsouzenými

U obou skupin odsouzených pak byla zjištěna kategorie **vztahu mezi zaměstnanci VS a odsouzenými**. Skupina respondentů převážně vnímala mezi zaměstnanci velké **individuální rozdíly**: „*Jak kdo, někteří jsou i přátelští, u některých mám pocit, jak kdyby dělali naschvály. Ono se také nevyplatí jít proti nim, jinak máte po všem, o co se tu snažíte – venkovní pracoviště, odměny...*“ (respondent č. 1). Respondent č. 6 sdělil: „*Je to u každého jiné, třeba vychovatelé o mě nic neví a já vím, jak se mám chovat, abych měl klid. U některých zaměstnanců je to lepší, s některýma dozorcema i kecáme*“.

Z výpovědí obou respondentů pak vidíme jasnou účelovost, kdy se chovají směrem k zaměstnancům především tak, aby se vyhnuli problémům. Takové chování se ve vězení dá zajisté očekávat a není možné se mu zcela vyhnout. Je však žádoucí, aby měli zkušenosti také s jiným druhem vztahu, kde vznikne mimo jiné i důvěra, např. k psychologovi, kaplanovi, adiktologovi, sociální pracovníci, vychovatelům... I tento druh vztahu jsem ve vězení pozorovala, avšak málokdy odsouzení sami od sebe zaměstnance vyhledají a z hlediska toho, kolik je ve vězení odborného personálu a kolik odsouzených, není možné se každému individuálně věnovat. Samozřejmě je také nutné počítat s tím, že ne u každého tento druh vztahu a emocí vyvoláme, jak uvádí Sochůrek (2007, b.).

Vyšla zde i subkategorie **negativního vztahu k zaměstnancům VS**: „*Beru je jako nutný zlo. Musím dělat, co mi řeknou, s někým se ale dá i pokecat. Někteří mají pocit, že oni jsou velitelé, oni mají tu moc, ale mě to je to jedno, zasměju se tomu*“ (respondent č. 6.). Negativní vztah většinou souvisel s nerespektováním autority a s nedostatečnou komunikací, kdy recidivisté pak vnímají nespravedlivé jednání a tím se přizpůsobují převážně účelově. Dále zde vyšla subkategorie **pocit'ovaného oboustranného nezájmu** mezi odsouzenými i zaměstnanci: „*Nevšímám si jich a oni si nevšímají mě*“ (respondent č. 2). Někteří respondenti odvětili, že **vnímají vztahy bez problémů**, mnohokrát však právě díky tomu, že o nich zaměstnanci příliš nevědí.

Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými				
Subkategorie:	Individuální rozdíly ve vztahu k zaměstnancům	Negativní vztah k zaměstnancům	Pocit oboustranného nezájmu	Vnímané vztahů bez problémů
Recidivisté:	1., 4., 6., 7., 8., 9.	2., 5., 6.	2., 3.	2., 7., 8., 9.

Tabulka 27 - Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými – recidivisté

Obdobně u skupiny prvovězňených byly zjištěny subkategorie **individuálního vztahu** k zaměstnancům VS. Např. respondent č. 11 sdělil: „Někteří mají lidský přístup a někteří dávají najevo, jak jsme zbytečný, jak kdybychom nebyli nic, jak kdybychom byli jen věc“. Respondent č. 12 byl názoru, že vztahy jsou převážně napjaté a **obě strany jsou vůči sobě většinou zaujaté**. Dále k tomu doplnil: „Také záleží, jak moc berou doslova všechny nařízení, které ze shora dostanou“. U skupiny prvovězňených z rozhovoru nevyplývala subkategorie účelovosti, ale vnímané zaujatosti. Vyšla zde i subkategorie **pozitivního vztahu** u respondenta č. 10. Stejně tak u respondenta č. 11 vyšla subkategorie pozitivního vztahu, ale pouze k několika zaměstnancům.

Také zde byly zjištěny subkategorie **vnímání vztahu bez problémů**: „Je to v klidu, spoustu z nich se snaží poslouchat nařízení, co nemají logiku. Není to osobní, z jedné strany to i chápu“ (respondent č. 13). Obdobně respondent č. 14 sdělil: „Někdo je přehnaný, někdo ne. Ale že by si někdo vyloženě léčil komplexy, to bych neřekl. Spíš tu vnímám, že řeší pořád dokola triviální věci namísto těch, co by dávaly smysl. Např. se přehnaně řeší, že někdo má ručník jinde, než může být, ale že tu všichni spí do 6:30, a ne do 5:30, už ne, většinou všichni vstanou až na scíták“. U skupiny prvovězňených tak můžeme vidět, že vztah k zaměstnancům je více ovlivněn tím, jaká pravidla po nich požadují a zda je dle jejich názoru vyžadování pravidel smysluplné.

Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými				
Subkategorie:	Individuální rozdíly ve vztahu k zaměstnancům	Zaujatost	Pozitivní vztah	Vnímání vztahu bez problémů
Prvověznění:	10., 11., 13., 14.	12.	10., 11.	12., 13.

Tabulka 28 - Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými – prvověznění

Kategorie - vliv zaměstnanců vězeňské služby na odsouzené

Další kategorií je **vliv zaměstnanců VS na odsouzené**. Mezi častou subkategorií u skupiny recidivistů patřilo, že respondenti **nepociťují žádný vliv od zaměstnanců VS**. Respondent č. 1 byl však názoru, že v případě více přátelského přístupu je pak více motivovaný spolupracovat, byla zde zjištěna subkategorie **pozitivního vlivu v případě lidského přístupu**. Respondent č. 5 sdělil, že v minulosti ve vězení 2x vyhledal psychologickou pomoc, která mu pomohla, a byl pak více motivovaný.

Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené		
Subkategorie	Nepociťován žádný vliv	Pozitivní vliv v případě lidského přístupu
Recidivisté:	2., 4., 6., 8., 9.	1., 3., 5.

Tabulka 29 - Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené – recidivisté

U skupiny prvovězněných pak byly napříč respondenty rozdílné subkategorie. Např. respondent č. 10 sdělil, že ho motivují **pozitivním způsobem** a že jejich požadavky akceptuje. Respondent č. 11 naopak sdělil, že převažuje **negativní vliv** a spíše ho zdejší přístup demotivuje. Pozoruje u sebe, že je více

motivovaný v případě lidského přístupu a vzájemné komunikace. Respondent č. 14 byl názoru, že časté kontroly ho motivují mít věci v pořádku. Ovšem i z toho nejspíš není možné čekat trvalý efekt. Zbylí respondenti byli názoru, že na ně neměli zaměstnanci **žádný vliv**.

Z uvedeného vyplývá, že největší vliv na odsouzené má spíše přístup, který odsouzení vnímají jako „lidský“ a je spojený s komunikací. V případě pouhého předložení pravidel, kterým odsouzení nebudou rozumět, docílíme spíše účelového plnění, nežli trvalého efektu s ovlivněním odsouzených.

Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené				
Subkategorie:	Pozitivní vliv	Negativní vliv	Žádný vliv	Kontroly motivující k plnění povinností
Prvověznění:	10.	11.	12., 13.	14.

Tabulka 30 - Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené – prvověznění

6.5 VO5: Jakým způsobem ovlivňuje prizonizace život odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody?

V souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi se nabízí otázka, jak vězeňské prostředí a s ním související prizonizace ovlivňuje následný návrat odsouzených zpět do společnosti.

Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými

Byla zde zjištěna kategorie **vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými**. Výkon trestu u většiny respondentů výrazně ovlivnil vztahy odsouzených s jejich blízkými na svobodě. U skupiny recidivistů vyšla velmi často subkategorie **zklamání blízkých**: „*Otce to hrozně trápilo a matka prvních 6 měsíců nekomunikovala. Dochází mi to pořádně až teď, když mám vlastní děti, tohle bych pro ně v životě nechtěl, úplně by mě to složilo. Přítelkyně se mnou nechce mluvit doted', nechce za mnou pouštět děti na návštěvu. Sám si říkám, jestli to takhle pro*

ně není lepší, než aby sem chodily. Řekli jsme jim, že jsem šel do pekla“ (respondent č. 4). Respondent č. 8 sdělil: *„První výkon trestu je hodně zklamal, ty další už ne. Ted' jsou rádi, že jsem tady, a ne někde předávkovaný“*.

Odsouzení mnohokrát hovořili o **vlivu na děti**, se kterými nejsou: *„Už i moje malá dcera mi říká, ať se polepším a vrátím se domů“* (respondent č. 5). Dále popisovali **postupné zhoršování vztahů**. Někteří naopak popisovali **upevnění vztahů**, byli názoru, že pokud i přes uvěznění spolu v minulosti zůstali a nyní opět zůstanou, vztah je spíše utužený: *„Spíše nás to upevňuje. Nechci po ní, aby byla nějaká jeptiška po dobu, co jsem pryč, ona také musí leccos vydržet. Také to má vliv na syna, má ted' otčíma, se kterým jsem si promluvil, než mě zavřeli. Nechci, aby jednou dopadl takhle. Já mám zničený život, ale u syna tohle nechci, chci ať žije jako normální člověk“* (respondent č. 6). Zde je třeba zdůraznit, že upevnění vztahů je jejich hodnocení skutečnosti. U respondenta č. 6 můžeme rovněž vnímat přání, aby jeho syn žil jednou lépe než on a aby se nevydal cestou trestné činnosti. To může rovněž představovat jednu z hlavních motivací pro práci s tímto odsouzeným.

Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými				
Subkategorie:	Zklamání blízkých	Vliv na děti	Zhoršení vztahů	Upevnění vztahů
Recidivisté:	3., 4., 5., 6., 7., 8.	1., 2., 5., 6, 9.	1., 2., 5., 7, 8., 9.	6.

Tabulka 31 - Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými – recidivisté

Skupina prvovězňených rovněž hovořila o **zhoršení vztahů s blízkými**. Stejně tak popisovali i **vliv na děti** a někteří i **upevnění vztahů**. V tomto ohledu je však třeba zohlednit, že vliv uvěznění může být rozdílný podle druhu vztahů. Jiný vliv může mít na vztahy v manželství a jiný na rodiče nebo děti: *„Vztah se ženou se podle mě upevnil, ale rodiče to nesou těžko. Také se bojím, jak to ovlivní vztah s dětmi“* (respondent č. 14). Objevila se tu i subkategorie **poškození rodiny**, která

nyňi zažívá stud v souvislosti s uvězněním. Tato subkategorie se u recidivistů neobjevila.

Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými				
Subkategorie:	Zhoršení vztahů s blízkými	Vliv na děti	Upevnění vztahů	Poškození rodiny
Prvověznění:	10., 11., 12., 13., 14.	11., 13.	12., 14.	5.

Tabulka 32 - Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými – prvověznění

Kategorie: dopad na širší okolí

Byla zjištěna i kategorie **dopadu na širší okolí (sousedí, známí)**, čehož se obávali převážně prvověznění. Některé tížila veřejná ostuda, někteří se obávali i o dopady na podnikání. Respondent č. 14 sdělil prozatím pozitivní zkušenosti: „Zatím všichni známí ženě pomáhají. Jsem za to rád, je to snad i známka toho, že ne všechno v životě jsem zkazil“. Pro skupinu recidivistů to problém nepředstavovalo (až na respondenta č. 5, který již v minulosti zažil v tomto ohledu potíže, proto se toho znovu obával). Buď se o tuto skupinu osob nezajímali, nebo se vraceli mezi osoby, pro které není výkon trestu nic závažného: „Pohybují se mezi lidma, co to berou sportovně, jako běžnou věc, holt se to stane. Sousedí by to ani nepoznali, že něco takového dělám. Kdybych byl váš soused, také byste to neměla, jak poznat“ (respondent č. 6).

Kategorie: plány po propuštění

Další kategorií, která se jevila během rozhovorů jako důležitá, jsou **plány po propuštění**. Způsob, jakým si plánovali budoucí život a zda stále měli vidinu toho, že by přestali páchat trestnou činnost a žili běžným životem, je důležitý pro zmapování jejich motivace žít běžným životem, kterou někteří odsouzení vyjádřili, např. u kategorie změny priorit. Byly zde zjištěny 2 skupiny rozdílných

subkategorií. Na jednu stranu vyšlo **neplánování budoucího života**: „*Radši už neplánuju, ale žiju ze dne na den, jsem z toho už ponaučený*“ (respondent č. 5).

Také zde vyšla subkategorie **plánování návratu k trestné činnosti**: „*Vrátím se k trestné činnosti. Plány neřeším, nepůjdu v 50 dělat někam vrátného a jak dlouho vydržíte s nějakýma 12 tisícema, co dostanete. Určitě budu páchat. Nebudu si ani nic shánět, mám kam sáhnout, abych vařil. Přestože jsem dřív měl dobrou práci, vydělával jsem asi 35 tisíc, nestačilo mi to. Chtěl jsem mít u sebe aspoň 100, nechtěl jsem se omezovat. Byl jsem schopný si rychle vydělat dost peněz. Dřív, když bylo synovi 5, tak jsem chodil do práce k tátovi. Pak jsem se pohádali a zase jsem se k tomu vrátil. Sedm let jsem ale venku fungoval. Nestačila mi normální výplata, nechci žít tak, abych furt šetřil. Když chci třeba boty, chci to mít hned. Páchání se mi vyplatilo, v peněžence jsem měl pořád 100 tisíc. Možná bych nepáchal, kdybych třeba čekal dítě. U svého kluka jsem o jeho dětství přišel, a to už bych znova nechtěl*“ (respondent č. 6). U tohoto respondenta tak můžeme mimo jiné pozorovat velmi častý problém pachatelů trestné činnosti, a to neschopnost odložit své uspokojení (Odbor bezpečnostní politiky, 2012).

Na druhou stranu respondenti vyjádřili přání žít běžným životem, což pro některé odsouzené znamenalo upustit od trestné činnosti a **věnovat se rodině a zaměstnání**. I zde byly mezi recidivisty rozdíly, přičemž někteří hovořili pouze o tom, jakou práci mají zajištěnou, za kým se mohou vrátit apod. Respondent č. 2 oproti tomu vyjádřil na jednu stranu pozitivní postoj k některým plánům po propuštění a na druhou stranu velmi nezralý postoj: „*Chci svůj život už posunout k lepšímu, najít si normální práci a nebavit se už se všema feťákama, se kterýma jsem se na svobodě vídal. Ale když potkám lidi, co mě sem dostali, dobiju je všechny, musel bych*“. Právě z toho důvodu je důležité s odsouzenými více pracovat během výkonu trestu na jejich reálných a konkrétních plánech do budoucna a nezůstat pouze u toho, že mají po propuštění zajištěné zaměstnání a bydlení. Za jejich představou může být mnoho dalších faktorů, díky kterým dojde opět k recidivě, nebo naopak nebudou mít své plány dost konkretizované.

Kategorie: plány po propuštění				
Subkategorie:	Neplánování budoucího života	Plánování návratu k trestné činnosti	Věnovat se rodině	Zaměstnání
Recidivisté:	5., 6., 8.	6., 8.	1., 3., 4., 7., 9.	1., 2., 3., 7., 9.

Tabulka 33 - Kategorie: plány po propuštění – recidivisté

U skupiny prvovězňených pak byly zjištěny subkategorie **věnovat se rodině** a **zaměstnání**, přičemž se často chtěli vrátit ke svému podnikání nebo najít si něco ve svém oboru. Také se objevila subkategorie **užít si ztracený čas**, přičemž sdělovali, že by chtěli žít více aktivním životem nebo neztrácet čas alkoholem: „Rok před nástupem jsem víc pil, bylo to ze stresu, teď už tím nechci ztrácet čas“ (respondent č. 14). Oproti skupině recidivistů tak můžeme sledovat více reálné plány do budoucna.

Kategorie: plány po propuštění			
Subkategorie:	Věnovat se rodině	Zaměstnání	Užít si ztracený čas
Prvovězňení:	10., 13., 14.	10., 11., 12., 14.	11., 14.

Tabulka 34 - Kategorie: plány po propuštění – prvovězňení

Kategorie: pocity ohledně budoucího života na svobodě

Další kategorií byly **pocity ohledně budoucího života na svobodě**. Ze skupiny recidivistů převažovaly především **pozitivní pocity** ze života na svobodě, obavy vyjádřil jen respondent č. 2 ohledně hledání zaměstnání. Prvovězňení rovněž vyjádřili převážné pozitivní pocity. Obavy pak vyjádřil pouze respondent č. 14 ohledně vztahů s dětmi. Je otázkou, zda o obavách respondenti pouze nemluvili, nebo zda je necítí např. kvůli osobnostnímu nastavení či nedomýšlení následků a plánují případné problémy řešit až na svobodě.

Kategorie: minulé zkušenosti s propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody

U skupiny recidivistů pak byla zjištěna poslední kategorie **minulé zkušenosti s propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody**. Jak bylo uvedeno výše, díky **návratu mezi osoby, pro které není VTOS problém**, byla resocializace snazší, ale mohlo to rovněž napomoci jejich recidivě. Dále vyšla subkategorie **pomoc rodiny**, která poskytla odsouzenému podporu do začátku. Pozitivně tak působilo udržení vztahu s blízkými (nekriminálními jedinci). Vyšla zde i subkategorie **problémy s nalezením zaměstnání** a následné finanční problémy. Další subkategorii je **recidiva po užívání drog**. Dále **pocit'ovaná stigmatizace okolím**, kterou odsouzený hodnotil jako důležitý faktor v jeho recidivě, jelikož dle jeho výpovědi začal vnímat roli pachatele jako svou nálepku. Poslední subkategorii je **nevyrovnání se se vzniklou tragickou událostí**, kdy po smrti člena rodiny odsouzeného začala další recidiva. Z uvedeného vyplývá, že zvýšený stres může být dalším faktorem pro recidivu.

Kategorie: minulé zkušenosti s propuštěním z VTOS						
Sub-kategorie:	Návrat mezi osoby, pro které není VTOS problém	Pomoc rodiny	Problémy s nalezením zaměstnání	Recidiva po užívání drog	Stigmatizace okolím	Nevyrovnání se se vzniklou tragickou událostí
Recidivisté:	1., 2., 6, 8., 9.	4.	2.	3., 8.	5.	7.

Tabulka 35 - Kategorie: minulé zkušenosti s propuštěním z VTOS - recidivisté

6.6 Shrnutí výsledků u prvovězňených s vysokým skórem kriminálního myšlení

V první části výzkumu po dotazníkovém šetření vyšly dva prvovězňení s vysokým skórem GCT nad 50. I s nimi byl proveden polostrukturovaný rozhovor, ale nebylo je možné zařadit ani do jedné skupiny respondentů. Jejich výsledky budou proto shrnuty v této kapitole.

Vězeňské prostředí vnímají obdobně jako prvovězňení s nízkým skórem GCT, přičemž hovořili o **zhoršení psychického stavu** a o **velkém skoku z běžného života**. Byla zde rovněž zjištěna kategorie **degradace osobnosti**: „*Z podnikatele je teď dobytek*“ (respondent č. 15), **ztráty soukromí a svobody**. Oproti oběma skupinám odsouzených zde vyšla kategorie **naučení se nových dovedností vlastní iniciativou**, kdy se snažili číst odbornou literaturu a respondent č. 15 hovořil i o posunu v duchovní sféře.

Převládající emoční ladění popsali podobně jako ostatní respondenti, tedy **průměrné s častým střídáním nálad**. Respondent č. 16 zdůraznil, že je to ovlivněné telefonáty a dopisy s blízkými, přičemž má pocit, že o něho přestávají jevit zájem. Během uvěznění se jejich **myšlenky** týkají především **života na svobodě** nebo **vzpomínají na příjemné chvílky během života před uvězněním**. Respondent č. 16 sdělil, že lituje skutečnosti, že na svobodě nestihl založit rodinu, což je pro něho další motivace pro návrat k běžnému životu.

Reflexe jejich trestného činu je velmi rozdílná. Respondent č. 15 sdělil: „*Pohyboval jsem se na hraně zákona, nejsem si jist, že to tak má být*“. Náhled tedy během uvěznění nezískal, s čímž může souviset i zvýšený skóre kriminálního myšlení. Oproti tomu respondent č. 16 sdělil, že měl během páchaní **pocit nezranitelnosti** a věřil, že na něho nemohou přijít. Nyní je názoru, že ztracený čas je pro něho cennější než zisk z trestné činnosti a chtěl by nyní v životě dohnat to, co doposud nestihl. Respondent č. 15 měl více neměnné názory a sdělil, že by v minulosti ve svém životě neměnil vůbec nic. Za dobu uvěznění se tedy spíše utvrdil v pocíťované křivdě vůči systému státu.

Oba respondenti sdělili, že za dobu uvěznění se jejich **chování změnilo** v tom, že na sobě více pracují a více o sobě přemýšlí, **snaží se volný čas v rámci možností smysluplně naplnit** (četbou, vzděláváním, cvičením apod.). Zmínili

i **změnu priorit**, přičemž respondent č. 15 hovořil o tom, že je pro něho **důležitější hodnota rodiny**, a oba respondenti si **více váží času**, díky tomu, kolik ho nyní ztratili. Dále popisovali **rozdíly mezi nimi a ostatními odsouzenými**, přičemž respondent č. 15 hovořil o **odlišných životních zkušenostech, inteligenci i vzdělání** a respondent č. 16 sdělil, že jsou ostatní odsouzení **více adaptovaní**, přičemž mnoho recidivistů si již nepřeje žít na svobodě. Oba respondenti se od ostatních spoluvězňů spíše **distancují**. Respondent č. 15 však sdělil, že v minulé věznici (než byl v rámci stejného výkonu trestu převezen) platil některým odsouzeným, aby mu poskytovali ochranu od jiných odsouzených. To poukazuje na **vyšší přizpůsobení zdejšímu prostředí**, kdy byl nucený se v tomto prostředí naučit fungovat. To může rovněž souviset se zvýšeným skórem GCT.

Způsob **vězeňského argotu** si oba **osvojili pouze pasivně**, oba mu rozumí, ale nepoužívají ho: „*K tomu inklinují hlavně ti mladí kluci, kteří tu očekávají nějaký postup*“ (respondent č. 15). Rovněž oba respondenti **sledují dění v okolním světě**, u respondenta č. 15 však převažovala **nedůvěřivost vůči okolnímu světu**, rovněž vyjádřil nedůvěru vůči státnímu zpravodajství: „*Stát mě už zklamal, protože soudkyně nějak rozhodla*“. **Voleb** se zúčastnil jen respondent č. 16 a respondent č. 15 sdělil, že nebyl nikdo, kdo by zastupoval jeho zájmy, tudíž jeho neúčast přímo nesouvisela s uvězněním, i když je možné, že uvěznění způsobilo jeho nedůvěru a možná i částečnou hostilitu vůči okolnímu světu.

Z hlediska **organizovaného způsobu života během uvěznění** a daných pravidel oba respondenti sdělili, že **pravidla dodržují čistě účelově**, protože jim nerozumí, jelikož s nimi o nich nikdo nemluví. Respondent č. 15: „*Jak souvisí s výkonem trestu a s mou budoucností, že mám na stole kalendář s vnučkou? Dám si ho pryč, když to vadí, ale opravdu tomu nerozumím*“. Dále respondent hovořil o **vynucování pravidel tresty**: „*Dostal jsem negativní poznatek, protože jsem prý neměl dost uklizeno, ale nikdo mi to ani neřekne, dozvím se to pak náhodou. Tak jaký to má mít pro mě efekt?*“. Z uvedeného opět vyplývá, že problémem je **nedostatečná komunikace** a oba respondenti se snaží přemýšlet nad smyslem pravidel jako ostatní prvovězňů: „*Nutí nás tu chodit na pofidérní kroužky, ale co nám dají pro život venku?*“ (respondent č. 15). Obdobně jako obě skupiny respondentů dále hovořili o **ztrátě aktivity a odkázání na zaměstnance vězeňské služby**.

Z hlediska **vztahu mezi zaměstnanci a odsouzenými** jsou opět oba respondenti názoru, že je to velmi **individuální** u jednotlivých zaměstnanců. Respondent č. 15 je názoru, že na něho má působení zaměstnanců spíše **negativní a demotivující vliv**, kvůli pocíťovanému nezájmu, nedostatečné komunikaci a nepochopení udělování kázeňských trestů a odměn. Respondent č. 16 sdělil, že na něho zaměstnanci neměli **žádný vliv**. Dále sdělil, že v minulé věznici byly povinné psychoterapie, což hodnotil pozitivně a přimělo ho to v aktuální věznici vyhledat rovněž pomoc psychologa.

Co se týče **dopadů odsouzení na jejich blízké vztahy**, byly výpovědi obou respondentů rozdílné. Respondent č. 15 sdělil, že se vztahy s rodinou spíše posílily: „*Rodina ví, kdo je nepřítel, táhneme za jeden provaz*“, zatímco respondent č. 16 hovořil o zhoršení vztahů, rozchodu s přítelkyní a odstřížení příbuzných: „*Bratr mi řekl, že teď už máme společné jenom příbuzné. Komunikuje se mnou pouze otec, hodně mi pomáhá, ale sám je nemocný a stres kolem mě mu nepřidává*“. Respondent č. 15 vyjádřil nezájem k tomu, zda bude mít odsouzení **dopady i na širší okolí** (sousedy, známě), zatímco respondent č. 16 sdělil, že se velmi obává, jak o něm budou lidé mluvit.

Oba respondenti si vytvářejí **plány do budoucna**, chtějí především dohnat ztracený čas a trávit ho s rodinou. Respondent č. 16 si také plánuje detaily svého zaměstnání. Respondent č. 15 vyjádřil neochotu pracovat pro stát, jelikož už nedůvěřuje zdejšímu systému. Respondent č. 15 má především **pozitivní pocity ohledně budoucího života** na svobodě a plánuje se celkově od společnosti již distancovat a trávit čas jen s blízkými, zatímco respondent č. 16 vyjádřil **obavy ohledně budoucího života** a obavy, aby neporušil podmínku: „*Budu se bát si i sednout za volant, podmínka je hrozně křehká*“. Také vyjádřil přání, aby měl i **od zbytku rodiny podporu do začátku**.

Mezi oběma respondenty můžeme vidět značné rozdíly. Respondent č. 15 více pocíťuje nedůvěru vůči systému a projevuje znaky hostility. Výkon trestu v něm tyto pocity nejspíš prohlubuje a možná i způsobuje. To by mohlo být jedním z vysvětlení pro zvýšený skóre kriminálního myšlení. U respondenta č. 16 můžeme vidět velký posun z dřívějšího pocíťování nezanitelnosti a neohroženosti až do pocíťované úzkosti z uvěznění a obav z některých aspektů po propuštění. Oproti recidivistům se zvýšeným skórem kriminálního myšlení zde však můžeme vnímat

značné rozdíly, oba se méně identifikují s kriminálním životním stylem a během uvěznění se spíše distancují od okolních vlivů. Ve vězení však strávili mnohem delší dobu než skupina prvovězněných a zároveň mají zkušenosti i z jiných věznic, což by mohlo být rovněž vysvětlením pro zvýšený skór GCT.

7. Diskuze

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem a v jaké míře ovlivňuje prizonizace během uvěznění následnou resocializaci osoby zpět do společnosti, ve kterých aspektech tkví základní problémy a co by naopak resocializaci mohlo podpořit.

Výsledky analýzy našich rozhovorů se v některých ohledech shodují s výsledky výzkumů, které jsou uvedeny v teoretické části diplomové práce. Ve výzkumu Mertla (2020) vyšly některé ze znaků prizonizace velmi podobně jako v našem výzkumu. Prizonizace v Mertlově výzkumu byla vytvářena a reprodukována: nepodnětností vězeňského prostředí, nudou, ztraceným časem a pocíťovaným nezájmem ze strany personálu.

Stejně výsledky můžeme pozorovat i v našem výzkumu, kdy někteří respondenti rovněž referovali o jednotvárném prostředí, k čemuž i dodali, že pocíťují nemožnost naučit se něčemu novému. Stejně tak se objevila i subkategorie ztraceného času a pocíťovaného nezájmu ze strany zaměstnanců, který se v některých případech jevil jako oboustranný. Někteří recidivisté pak sdělili, že se naučili nové způsoby páčání trestné činnosti. To souhlasí s tvrzením Žukova, Fischera a Ptáčka (2009), že vězeňské prostředí může na odsouzené působit i devastujícím vlivem.

Ve výzkumu Mertla (2020) vyšla pocíťovaná netečnost personálu směrem k odsouzeným. V našem výzkumu oproti tomu v některých případech vyšel negativní vztah směrem k personálu, který byl mnohdy umocněn nepochopením smyslu nařízení. V tomto ohledu tkví problém především v nedostatečné komunikaci. Je třeba brát ohled na to, že odsouzení jsou ve výkonu trestu kvůli nedodržování pravidel, a proto je zapotřebí, aby tu byla jasně daná pravidla a hranice. Na druhou stranu je zde pravděpodobnost, že pokud odsouzení smyslu daných pravidel neporozumí a nebude s nimi v tomto ohledu vedena žádná komunikace (ne ve smyslu vyjednávání, ale ve smyslu vysvětlení), není pak možné očekávat dlouhotrvající efekt. Spíše se naučí účelově daná pravidla dodržovat, aby se vyhnuli případným problémům.

Naši respondenti pak popisovali, že jsou více motivovaní v případě lidského a věcného přístupu personálu. Tyto výsledky potvrzuje i výzkum Manišové (2010)

a Drahoňovského (2015). U některých odsouzených by pak efektivnější způsoby komunikace mohl posílit vliv zaměstnanců na odsouzené, který se v našem výzkumu u většiny respondentů jevil jako téměř nulový. Ovšem s tím značně souvisí absence individuálního přístupu k odsouzeným, která se v našem výzkumu rovněž objevila. Nedostatek prostoru pro individuální přístup rovněž potvrdil i výzkum Mertla (2020).

Naši respondenti mnohdy hovořili pouze o účelovém plnění daných pravidel a mnozí z nich negativně hodnotili vysoce organizovaný způsob života ve vězení. Především prvověznění pak byli frustrováni ze skutečnosti, že se jim nedaří najít v daných pravidlech smysl, ale přesto se jim musí přizpůsobit.

Sochůrek (2007, b.) hovořil o skutečnosti, že prvověznění mnohdy mívají problém s institucionalizací, tedy že se těžko adaptují na pevně organizovaný způsob života ve vězení. Naše skupina prvovězněných takové projevy během rozhovoru vykazovala. Sochůrek však k tomu dodal, že někteří recidivisté naopak oceňují, že aktivitu nemusejí vyvíjet. To už naše skupina recidivistů nepotvrdila. Přestože k vysoce organizovanému životu vyjadřovali o něco menší odpor než skupina prvovězněných, hodnocení této skutečnosti působilo dojmem, že si na daný život zvykli a neměli jinou možnost, než se mu přizpůsobit. Spokojenost však v tomto ohledu nepotvrdili. Tím ovšem nevylučujeme, že některým odsouzeným může tento způsob života skutečně vyhovovat.

Mertl (2020) dále popisoval ztrátu schopnosti se samostatně rozhodovat. Ztráta aktivity a iniciativy je dle odborné literatury součástí prizonizace, konkrétně institucionalizace (Sochůrek, 2007, b.; Moran, 2012; Martin, 2018; Crane & Pascoe, 2020). Právě nedostatek aktivity a odkázání se na personál VS se jevil jako další významný faktor podporující prizonizaci i v našem výzkumu. V rámci resocializace odsouzených by naopak bylo vhodné, kdyby byli vedeni co nejvíce k samostatnosti.

Je samozřejmé, že z hlediska jejich kontroly je nezbytné, aby mnoho záležitostí zařídili zaměstnanci, jinak by toho mohli odsouzení zneužít. V některých ohledech by se však dala větší samostatnost podpořit, např. v rámci stravování, kdy by si za dostupné peníze sami nakupovali v kantýně a následně si sami jídlo

připravovali, některé suroviny by si mohli i sami vypěstovat apod⁴. Ve spoustě věznic však tato myšlenka není realizovatelná kvůli organizačním záležitostem týkajícím se prostoru, financí, nedostatku personálu apod.

Stejně tak by mohli být odsouzení vzdělávání v základních úkonech na úřadě, např. v rámci zařízení občanského průkazu, což rovněž nefunguje v každé věznici, přestože pro řadu odsouzených by to mohlo být zásadní. Vhodné by mohly být i aktivity programu zacházení, které by skutečně připravovaly na život po propuštění (finanční a dluhové poradenství, učení cizích jazyků, nácvik sociálních dovedností, podporování zájmu o dění v okolním světě apod.). Takové aktivity ve výkonu trestu probíhají, ovšem jejich návštěvnost je poměrně nízká a není pravidelná, jelikož mnoho odsouzených např. v době aktivity pracuje nebo takovou aktivitu v programu zacházení nemá. Z uvedeného vyplývá, že mnoho forem odborného zacházení již probíhá, ovšem týká se to jen některých věznic a v nich jen některých odsouzených. Bylo by proto vhodné, kdyby byl systém výkonu trestu těmito aspekty více nakloněný, přičemž by se to týkalo většiny odsouzených.

Jako problémové se v našem výzkumu ukázalo i zhoršení vztahů odsouzených. O zhoršení kvality vztahů pojednával i výzkum Mertla (2020). Pro úspěšnou resocializaci je vhodné, aby byly vztahy na svobodě udrženy a odsouzení tak měli zázemí a možnost, kam se vrátit. Tato skutečnost se zajisté těžko ovlivňuje, nápomocné by však mohly být rodinné terapie probíhající přímo ve věznicích, jak je tomu například v některých amerických zemích, kde výsledky výzkumů prokázaly, že pokud se pomocí terapií zlepšily vztahy v rodině, byla pak u těchto odsouzených nižší míra recidivy než u těch, kteří terapii nepodstoupili (McKiernan et al., 2013). V souvislosti s tím je třeba neopomenout skutečnost, že zázemí mnoha odsouzených představují osoby, které jsou rovněž s drogami a trestnou činností spojeny, proto kontakt a návrat k těmto osobám představuje další velké riziko, že s trestnou činností budou pokračovat (Matoušek & Kroftová, 1998). V této

---

⁴ Např. ve výstupních oddílech mají odsouzení k dispozici kuchyňku, ovšem ne v každé věznici výstupní oddíly fungují, a pokud ano, nejsou dostupné pro všechny odsouzené. Další úskalí je v tom, že pokud by si odsouzení měli sami připravovat jídlo, bylo by potřeba, aby u toho byli alespoň příslušníci VS, přičemž opět narážíme na problém s nedostatkem personálu. Řešením by proto mohlo být častější zařazení aktivity programu zacházení, ve které by odsouzení vařili alespoň 1x týdně. I tyto aktivity v některých věznicích fungují, ovšem netýkají se všech odsouzených. V rámci celkově zavedeného systému je mnoho požadavků obtížně proveditelných.

souvislosti i naši respondenti (recidivisté) hovořili o skutečnosti, že se vrátí mezi osoby, pro které je výkon trestu něco běžného.

V našem výzkumu však někteří respondenti popisovali i zlepšení kvality blízkého vztahu. Dle názoru některých respondentů může dlouhodobé odloučení a zvládnutí této překážky jejich vztah víc upevnit. Je ovšem otázkou, zda hodnocení vztahu jako kvalitnějšího není záležitostí obranného mechanismu, díky němuž popírají negativní skutečnosti. Také záleží na dalších okolnostech, jiné může být odloučení u vztahu s partnerkou a jiné ve vztahu s dětmi.

Rozhovor s respondenty se netýkal pouze blízkých vztahů, ale i vztahů s širším okolím (sousedy, kolegy apod.). V našem výzkumu se pak objevila i subkategorie pocíťované stigmatizace, kterou můžeme shledat i ve výzkumu Mertla (2020), Martina (2018) a Morana (2012).

Problémové bývají i vztahy mezi spoluvězni, jak potvrzuje výzkum Boškoviće (2000). Dle jeho názoru jsou mnohdy větším problémem ostatní odsouzení než samotné uvěznění. Způsobuje to koncentrace násilných osob na malém prostoru, častá agrese a výhrůžky. V našem výzkumu odsouzení hovořili o častém udávání, snaze o distancování se od ostatních a někteří také o výrazně negativnějších zkušenostech v minulých věznicích, kde byly vztahy podmíněny drogami a násilím.

V této souvislosti je možným vysvětlením, že podmínky uvěznění a skladba odsouzených ovlivňují i vztahy mezi nimi, přičemž při popisování zkušeností z minulých věznic referovali o větším množství drogově závislých odsouzených a také o častější agresivitě. O agresivitě mezi odsouzenými pojednával výzkum Manišové (2010). Může vzniknout z různých důvodů, např. kvůli vynucování lepší pozice ve skupině, či s úmyslem získání výhod, např. tabáku, drog, ale i peněz apod. O této agresivitě a násilí však naši respondenti nehovořili. To ovšem neznamená, že se zde žádná agrese zaručeně neděje. Důvodů, proč by o tomto tématu nehovořili, je celá řada, např. stud.

V aktuální věznici je skladba odsouzených přece jenom o něco lepší, což může být vysvětlením pro celkovou klidnější atmosféru na oddíle a méně problémové vztahy mezi odsouzenými. Někteří recidivisté pak dokonce hovořili o pozitivních vztazích se spoluvězni. To ovšem může souviset se skutečností, že

recidivisté jsou více adaptovaní na vězeňské prostředí a osoby v něm a jejich způsob života tak může být s některými podobný.

Pokud se odsouzení distancují od způsobu života ve vězeňském prostředí a od ostatních odsouzených, představuje to lepší variantu. Ovšem i zde záleží na skutečnosti, jak se k celé problematice sám odsouzený postaví, např. u odsouzeného č. 15 jsme mohli pozorovat, že i přes jeho distancování od ostatních odsouzených cítí značnou křivdu vůči systému a začínají se u něho projevovat znaky hostility.

Vlivem ostatních spoluvězňů a přizpůsobením se vězeňské subkultuře si odsouzení, kteří jsou adaptovaní na vězeňské prostředí, osvojují i vězeňský argot (Hála & Soudková, 2002; Stohr & Walsh, 2011). Obdobně i v našem výzkumu si recidivisté, kteří jsou více přizpůsobení životu ve vězení, osvojili specifický vězeňský jazyk, který s životem ve vězení neodmyslitelně souvisí. Prvověžnění v našem výzkumu si argot osvojili pouze ve formě pasivního slovníku, i to může tedy poukazovat na jejich nižší míru prizonizace.

Dalším problémem byl nedostatečný náhled odsouzených na jejich trestnou činnost. Zabývali se tak následky, které se týkaly pouze jejich osoby. Důvodem mohlo být popření, racionalizace či svalování viny na vnější faktory, což představuje typické obranné mechanismy, ve kterých se odsouzení vzájemně utvrzují (Jiříčka, 2020). Sami od sebe dle jejich výpovědí nesměřují své myšlenky tímto směrem, ale je velmi důležité, aby během let strávených ve vězení získali na trestný čin náhled a byli k tomu v rámci výkonu trestu směřováni.

Z rozhovoru není patrné, zda respondenti o tomto tématu pouze nemluvili, nebo zda tímto způsobem vůbec neuvažují. V obou případech je však důležité s odsouzenými o tomto tématu více hovořit a pracovat na jejich náhledu, aby se omezilo působení obranných mechanismů, jako je racionalizace a popření, jelikož právě dostatečné neuvědomění si následků trestné činnosti může být jedním z hlavních faktorů jejich opětovné recidivy. Podle Drahoňovského (2015) souvisí právě nedostatečné pocity viny s recidivou. Je proto potřeba podpořit odborné intervence i v této oblasti. Takové programy už v českých věznicích dlouhodobě probíhají (např. 3Z, GREPP apod., viz kapitola 3. 1 Vlivy působící na prizonizaci). Bohužel probíhají pouze v některých věznicích a řada odsouzených tak zůstane bez větších odborných intervencí, které by však pro ně byly velmi potřebné. O nedostatku odborných terapeutických intervencí pojednával i Mertl (2020). To by

mohlo pomoci i podnítit odsouzené, aby více přemýšleli nad životem po propuštění a vytvářeli si reálné a konkrétní plány.

Někteří respondenti hovořili o navracení k páčání trestné činnosti po stresových a nečekaných událostech, jako je úmrtí člena rodiny, rozchod s partnerkou apod. Zároveň to mnohdy vedlo k užívání návykových látek, což jejich kriminálnímu jednání také napomohlo. Na mnoho nečekaných událostí v životě se není možné nikdy připravit, ovšem posilovat zvýšenou odolnost vůči zátěži a podporovat osvojení pozitivních copingových strategií odsouzených představuje vhodné intervence (Davoodi & Ghahari, 2018). I zde se opět ukazuje jako vhodná postpenitenciární péče.

Na všechny jmenované odborné intervence by však bylo potřeba o mnoho více kvalifikovaného personálu s potřebným vzděláním. Zde je však velmi výrazným limitem nedostatek finančních prostředků, kdy je pak tato představa bohužel skoro nereálná. Pozitivní se tak prozatím jeví plán Ministerstva spravedlnosti (2016) o Koncepci českého vězeňství do roku 2025, ve kterém se snaží věnovat aktuálním problémům a zabezpečit dostatek kvalifikovaného personálu a finančních prostředků do penitenciárního prostředí, stejně tak zabezpečit i dostatek odborných intervencí cílených na odsouzené.

7.1 Limity výzkumu

Nyní si uvedeme některé limity, se kterými se výzkum v diplomové práci potýkal. Mezi ně patří skutečnost, že se jednalo o nepravděpodobnostní výběr účastníků na základě jejich dobrovolnosti bez jakékoli odměny, proto je zde vyšší pravděpodobnost méně problémových jedinců, což snižuje reprezentativnost vzorku. Dále výsledky sebeposuzovacího inventáře i polostrukturovaného rozhovoru jsou značně závislé na míře sebereflexe respondentů. Ta může být u některých z nich snížena, např. Drahý, Hůrka & Petras, (2018) jsou názoru, že odsouzení mohou mít slabší schopnost introspekce.

Všechny výsledky jsou tak vyhodnoceny na základě jejich vědomých pocitů a názorů, tudíž mohou být v některých případech vykresleny více negativním způsobem, vzhledem k jejich celkovému nepříznivému náhledu na situaci uvěznění. Zároveň se potýkáme s rizikem, že respondenti budou naopak odpovídat sociálně žádoucím způsobem.

Značnou nevýhodu představuje i nemožnost pořízení audiozáznamů z bezpečnostních důvodů vazební věznice. Rozhovory proto nemohly být nahrávány. Potýkáme se tedy s rizikem, že některé údaje mohly uniknout.

Další nevýhoda je skutečnost, že z organizačních důvodů bylo možné uskutečnit pouze 16 rozhovorů, z toho se rozhovoru zúčastnilo pouze 5 prvovězněných. Mezi respondenty je tedy 9 recidivistů, a oproti tomu pouze 5 prvovězněných, což nepředstavuje zcela vyrovnané skupiny v počtu respondentů. Zároveň je většina prvovězněných velmi odlišných od skupiny recidivistů z hlediska jejich dosavadních životních zkušeností. Někteří prvovězňeni jsou vysokoškolsky vzdělaní, často podnikatelé, kteří většinu života žili běžným způsobem, a jejich sociální okolí na svobodě nepředstavuje kriminální jedince. Způsob života recidivistů je tak do značné míry odlišný, proto se dají u obou skupin respondentů předpokládat i velmi odlišné kategorie. Výzkum proto není zaměřený primárně na jejich porovnávání, ale spíše charakteristiku obou skupin.

Další nevýhodu představuje skutečnost, že ve výzkumu není zohledněn další velmi důležitý faktor, který výsledky ovlivňuje, a to osobnost odsouzeného. Osobnost každého z respondentů ovlivní celkový náhled na jeho uvěznění, přizpůsobení vězeňské subkultuře a možnost jeho reedukace k adaptivnějším návykům. Stabilita osobnosti a případné problémy v této oblasti však nebyly ve výzkumu zmapovány, proto by bylo vhodné pro budoucí výzkum zohlednit i tuto oblast, např. pomocí dotazníku MMPI, přičemž by mohlo být i zajímavé sledovat jeho korelaci s dotazníkem PICTS, který byl ve výzkumu použit.

7.2 Přínosy výzkumu a doporučení pro další výzkum

Výzkum může být přínosem pro penitenciární psychologii, jelikož poukazuje na řadu problémových aspektů, které se s prizonizací mohou pojít a zároveň mohou ztěžovat i následnou resocializaci. Poukázal i na některé faktory, které by naopak mohly být nápomocny nižší prizonizaci a snadnější resocializaci.

Pro další výzkumy v této oblasti by mohlo být vhodné provést rozhovory se zaměstnanci vězeňské služby. Získal by se tak o mnoho komplexnější pohled o tom, jak na odsouzené nahlíží, zda mají pocit, že mají na odsouzené dostatek času a prostoru, a zda by o takový prostor měli zájem a bylo by to dle jejich názoru smysluplné. Mohli by do výzkumu vnést své zkušenosti, které jim případně

pomohly s odbornou prací s odsouzenými, a sdílet, zda se pokoušeli působit na prizonizaci a podporovat resocializaci, a případně jakým způsobem.

Vhodné doplnění výsledků by představovaly i rozhovory s pachateli vážnějších deliktů, kteří v našem výzkumu nebyli zastoupeni, např. s pachateli násilných trestných činů, vražd, sexuálních deliktů apod. Trest těchto pachatelů po letech ve vězení skončí a budou se rovněž vracet zpět do společnosti. Výzkum zaměřený na tyto jedince by mohl být nejen velmi zajímavý, ale zároveň důležitý, jelikož by mohl poukázat na některé z faktorů, které by mohly odbornou práci s těmito pachateli ulehčit, vzhledem k riziku, že působení prizonizace je o mnoho silnější než případné působení od personálu věznice.

Nabízí se i možnost porovnat úspěšnost ochranné léčby, kde se na tyto pachatele specializují, a míru recidivy po propuštění z věznice. Tito pachatelé bývají mnohdy v detenci, či na specializovaných odděleních, proto by bylo přínosné porovnat jejich úspěšnost jak s ochrannou léčbou, tak s klasickými oddíly věznice.

Přínosné pro lepší zmapování resocializace odsouzených by mohlo být zaměření přímo na možnosti postpenitenciární péče, tudíž by mohl být užitečný výzkum např. ve spolupráci s probační službou či různými neziskovými organizacemi. V tomto případě by však bylo dalším výrazným limitem, že by se jednalo o motivované odsouzené, kteří spolupracují s těmito složkami i po propuštění.

Závěr

V rámci diplomové práce jsme se zabývali prizonizací a resocializací u vězeňské populace. V teoretické části jsme si nejprve přiblížili koncept výkonu trestu odnětí svobody a hlavní funkce trestu. Dále jsme se zabývali pojmem prizonizace a s ním souvisejícími aspekty, jako je vězeňská subkultura, vězeňský kód a druhý život vězňů. Byly uvedeny i vlivy, které na prizonizaci působí. Dále jsme se věnovali vymezení resocializace a recidivy a porovnání recidivy v České republice a dalších zemích, které mají nižší i vyšší míru recidivy. Nakonec byly v těchto zemích představeny i systémy vězeňství, tj. jakým způsobem u nich vězeňství funguje a jak s odsouzenými zacházejí.

V empirické části byl věnován prostor zodpovězení výzkumných otázek pomocí kvalitativního výzkumného designu u vybraného vzorku 16 respondentů. Byly představeny kategorie a subkategorie u skupiny recidivistů a prvovězněných a obě tyto skupiny byly charakterizovány, přičemž bylo poukázáno na jejich odlišnosti.

Mezi zásadní vlivy, které působily na prizonizaci u našich odsouzených, patřilo: působení ostatních spoluvězňů, užívání vězeňského argotu, ztráta aktivity a iniciativy, neosvojení si nových dovedností a znalostí potřebných pro život na svobodě, účelové přizpůsobení se daným pravidlům, nepochopení smyslu daných pravidel s nedostatkem komunikace a bez individuálního přístupu personálu věznice, nedostatečný vliv zaměstnanců na odsouzené. Opačný přístup zaměstnanců pak působil pozitivním způsobem.

Tyto faktory jednak mohou působit na prizonizaci a zároveň mohou negativně působit na resocializaci. Byly zjištěny i další faktory, které mohou negativně působit na resocializaci: nedostatečný náhled na trestnou činnost, málo konkrétní, nebo žádné plány do budoucího života, zhoršení vztahů s rodinou a blízkými, návrat mezi osoby, pro které je běžný výkon trestu odnětí svobody a delikventní chování. Dále u některých respondentů i užívání drog. Pozitivně naopak působila pomoc blízkých osob a udržení vztahů s nimi.

Přínosem této práce může být rozšíření poznatků z oblasti penitenciární psychologie v rámci českého prostředí. Práce konkrétně poukazuje na projevy prizonizace a faktory, které působí na resocializaci. Práce poukazuje na některé

z problémových aspektů, které se u vězňů vyskytují a na něž zároveň mohou být zacíleny terapeutické intervence.

8. Seznam použitých zdrojů a literatury:

1. Alper, M, Durose M., & Markman, J. (2018). Update on Prisoner Recidivism: a 9-year follow-up period. (2005-2014).
2. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(1), 39–55.
3. Australian Government (2018).: Report on Government Services. Part C.
4. Bajcura, L. a kol. (2020). Sociální práce ve vězeňství. Stráž pod Ralskem: Akademie vězeňské služby České republiky.
5. Bakermans–Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2009). The first 10,000 Adult Attachment Interviews: Distributions of adult attachment representations in clinical and non-clinical groups. *Attachment & Human Development*, 11(3), 223–263.
6. Bates, W., L. (2018). A Phenomenological Examination of Prisonization and the Psychological Effects of Incarceration. Dissertation study. Walden University.
7. Beaudry G., Yu R., Perry A.E., & Fazel S. (2021). Effectiveness of psychological interventions in prison to reduce recidivism: a systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. *The Lancet Psychiatry*, 8 (9), pp. 759-773.
8. Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
9. Bjørgo, T., & Jupskås, A., R. (2021). The Long-Term Impacts of Attacks: The Case of the July 22, 2011 Attacks in Norway. *PERSPECTIVES ON TERRORISM*, 15 (3).
10. Blatníková, Š. (2016). Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
11. Blatníková, Š., Faridová, P., & Vranka, M. (2016). Kriminální styly myšlení – Inventář PICTS - CZ. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
12. Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). Predikce vývoje pachatele. Praha, Česko: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
13. Bošković, M. (2000). Osnovi penologije. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu.

14. Boukalová, H., & Gillernová, I. (2020). Kapitoly z forenzní psychologie. Praha: Karolinum.
15. Brown, E. (2020). A systematic review of the effects of prison segregation, Aggression and Violent Behavior. 52, 1359-1789.
16. Brown, J., Miller, S., Northy, S., & O'Neill, D. (2014). What works in therapeutic prisons: Evaluating psychological change in Dovegate Therapeutic Community. London, GB: Palgrave Macmillan.
17. Bruhn, A, O Lindberg, & Nylander, P. A. (2011): "A Harsher Prison Climate and a Cultural Heritage Working against It: Subcultural Divisions among Prison Officers". T Ugelvik and J Dullum (eds): Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice. London: Routledge.
18. Clemmer, D. (1940). The Prison Community. Boston: Christopher Publishing.
19. Crane, J. T., & Pascoe, K. (2020). Becoming Institutionalized: Incarceration as a Chronic Health Condition. MEDICAL ANTHROPOLOGY QUARTERLY. 0(0), 1-20.
20. Černíková, V. a kol. (2008). Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Příbram: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o.
21. Černíková, V., & Sedláček, V. (2002). Základy penologie pro policisty. 1. vydání. Praha: Policejní akademie.
22. Čírtková, L. (2013). Forenzní psychologie. Plzeň, Česko: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o
23. Davoodi, R., & Ghahari, S. (2018). The effectiveness of emotion regulation and distress tolerance skills on improving coping strategies and reduce perceived stress in prisoners. Social Determinants of Health, 4(3), 145–153, doi: 10.22037/sdh.v4 i3.22819.
24. Dawson, A. E., Allen, J. P., Marston, E. G., Hafen, C. A., & Schad, M. M. (2014). Adolescent insecure attachment as a predictor of maladaptive coping and externalizing behaviors in emerging adulthood. Attachment & human development, 16(5), 462–478.
25. Denny, M. (2016). Norway's Prison System: Investigating Recidivism and Reintegration. Bridges: A Journal of Student Research: Vol. 10 : Iss. 10 , Article 2.

26. Dirga, L., & J. H. Hasmanová Marhánková. (2014). „Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 50 (1): 83–105.
27. Drahoňovský, J. (2015). Pobyť ve vězení z pohledu vězňů. Rigorózní práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
28. Drahy, F., Hůrka, J., & Petras, M. (2018). SARPO Charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie. Praha: Vězeňská služba České republiky.
29. Drápal, J., Jiříčka, V., & Raszková T. (2021). České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer.
30. Dugdale, W., Lahtinen, P., Kajamaa, A., & Hean, S. (2021): Organizational dynamics of interprofessional practice in the Norwegian prison system, *Journal of Interprofessional Care*.
31. Farrington, D. (2015). Cross-National Comparative Research on Criminal Careers, Risk Factors, Crime and Punishment. *European Journal of Criminology* 12(4):386-399
32. Fazel, S. & Wolf, A. (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and Recommendations for Best Practice. *PLOS ONE* 10(6).
33. Foster, J., Bell, L., & Jayasinghe, N. (2012). Care control and collaborative working in a prison hospital. *Journal of Interprofessional Care*, 27(2), 184–190.
34. Grassian, S. (1983). Psychopathological effects of solitary confinement. *American Journal of Psychiatry*, 140(11).
35. HÁLA, J. (2006) Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN-80-86706-30-6
36. Hála, J., & Soudková P. (2002). Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu. 1. vyd. Praha: Vězeňská služba České republiky.
37. Haney, C. (2003). Mental health issues in long-term solitary and “supermax” confinement. *Crime & Delinquency*, 49(1), 124–15.
38. Horák, S. (2014). Základy penologie. Olomouc: Univerzita Palackého.
39. Ibsen, A. Z. (2012). Ruling by Favors: Prison Guards' Informal Exercise of Institutional Control. *Law & Social Inquiry* 38 (2), 342-363.
40. Jiříčka, V. (2011). S kým zacházet – a jak? České vězeňství, č. 2.

41. Jiříčka, V. (2020). Psychologické aspekty resocializace odsouzených, in Boukalová, H., & Gillernová, I. (2020). Kapitoly z forenzní psychologie. Praha: Karolinum.
42. Johnsen, B. Granheim, P & Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European Journal of Criminology - EUR J CRIMINOL.* 8. 515-529.
43. Jones, I. (2021). *Prison in Paradise or Purgatory: A Comparativ Analysis Between Criminal Justice Systems and Recidivism Rates in Norway and the United States.* University of Colorado. Department of Sociology.
44. Kaba, F., Lewis, A., Glowa-Kollisch, S., Hadler, J., Lee, D., Alper, H., & Venters, H. (2014). Solitary confinement and risk of self-harm among jail inmates. *American Journal of Public Health*, 104(3), 442–447.
45. Kalvodová, V. (2002). *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity.
46. Kratochvíl, V. a kol (2003). *Trestní právo hmotné. Obecná část.* 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita.
47. Kubíčková, P., & Kmětík, I. (2011). *Penologie.* Karviná: Střední odborná škola ochrany osob a majetku s.r.o.
48. Lata, J. (2007). *Účel a smysl trestu.* Praha: LexisNexis.
49. Lowen, M., & Isaacs, C. (2012). *Lifetime lockdown: How isolation conditions impact prisoner reentry.* Arizona: American Friends Service Committee (Retrieved January, 4, 2014).
50. Macanović, N. (2012). *Functioning of prison and resocialization of convicts.* Banjaluka: Defendology.
51. Manišová, P. (2010) *Agresivita odsouzených ve výkonu trestu. Rigorózní práce.* Masarykova univerzita v Brně.
52. Matoušek, O., & Kroftová, A. (1998). *Mládež a delikvence.* Praha: Portál.
53. Matoušková, I. (2013). *Aplikovaná forenzní psychologie.* Praha: Grada.
54. Marešová A., Kotulan, P., & Martinková, M. (2004). *Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

55. Marešová, A., a kol., (2011). Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
56. Martin, L. (2018). "Free but Still Walking the Yard": Prisonization and the Problems of Reentry. *Journal of Contemporary Ethnography*. 47(5) 671–694.
57. Martinez, A. (2022). *Penal Practices: An American and Norwegian Comparison*. Lincoln: University of Nebraska.
58. Mařádek, V. (2005). *Vězeňství*. Ostrava: OU.
59. Mařádek, V. (2000). *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. Opava: Vavrla Pavel.
60. Medrano, J., Ozkan, T., & Morris, R. (2017). Solitary confinement exposure and capital inmate misconduct. *American Journal of Criminal Justice*, 42(4), 863–882.
61. McKiernan, P. et al. (2013). Creating lasting family connections: reducing recidivism with community-based family strengthening model.
62. Mertl, J. (2020). „Musíte makat a poslouchat, no“: Vězení, potlačování autonomie a responsabilizace u vězněných a propuštěných osob v ČR. *Sociologický časopis* (56). Praha: Sociologický ústav.
63. Miller, H. A., & Young, G. R. (1997). Prison segregation: Administrative detention remedy or mental health problem? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 7, 85–94.
64. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. (2016). *Koncepce českého vězeňství do roku 2025*. Schválena usnesením Vlády České republiky ze dne 3. února 2016 č. 79 o Koncepci vězeňství do roku 2025.
65. Ministerstvo spravedlnosti Česká republika (2016). *Databáze strategií portál strategických dokumentů VS ČR* [online]. Dostupné z: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/ms/strategie/koncepce-vezenstvido-roku-2025?typ=download>
66. Mitchell, M., M., Pyrooz, C., D., & Decker, H., S. (2020). Culture in prison, culture on the street: the convergence between the convict code and code of the street. *Journal of Crime and Justice*. (145-164).
67. Moran, D. (2012). Prisoner Reintegration and the Stigma of Prison Time Inscribed on the Body. *Punishment and Society* 14: 564–83.

68. Motiuk, L. L., & Blanchette, K. (2001). Characteristics of administratively segregated offenders in federal corrections. *Canadian Journal of Criminology-Revue Canadienne De Criminologie*, 43(1), 131–143.
69. Netík K., Netíková, D., & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck.
70. Nilsen, A., & Bagreeva, E. (2020). How to transform a static security prison into a dynamic organism for change and growth. Focquaert: *Routledge Handbook of the Philosophy and Science of Punishment*. Routledge.
71. Odbor bezpečnostní politiky. (2012).: *Kvalitativní popis psychologie osobnosti pachatele extremisticky, rasově motivované a xenofobní trestné činnosti*. Praha: MV ČR.
72. Paseková, Eva., Michailidis, Simon. *Nový ředitel vězeňské služby Simon Michailidis: Vězení jako hotel? Hloupost. Česká justice*. (2018). Praha.
73. Plháková, A. (2003). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
74. Posilujeme. *Justici* (2017). *EHP a Norské fondy v České republice*. Brožura - Program CZ15. Spolupráce v justici.
75. Pratt, J. (2008): "Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess : Part I : The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism". *The British journal of criminology* 48 (2).
76. Pratt, J, & Eriksson, A. (2012): *Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism*. London: Routledge.
77. Prokopová, H. (není datováno). *VĚZNICE JIŘICE – PILOTNÍ PROJEKT ZACHÁZENÍ V „OTEVŘENÉ VĚZNICI“*. Praha: Vězeňská služba České republiky.
78. Řeháček, M. (2013). *Informace o realizaci standardizovaných programů zacházení s odsouzenými a o realizaci přípravy odsouzených na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Vězeňská služba České republiky.
79. Scheinost, M. a kol. (2015). *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
80. Sochůrek, J. (2007). *Kapitoly z penologie I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec, Česko: Technická univerzita v Liberci.
81. Sochůrek, J. (2007). *Kapitoly z penologie III. díl, Negativní jevy ve vězení*. Liberec, Česko: Technická univerzita v Liberci.

82. Stohr, M., & Walsh, A. (2011). *Corrections: The Essentials*. London: SAGE Publ.
83. Sykes, G. M. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
84. Švaříček, R., & Šedová, K. (2012). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
85. Thomas, W., Ch. (1973). *Prisonization or Resocialization?: A Study of External Factors Associated with the Impact of Imprisonment*. *Journal of research in crime and delinquency*, I., (13-21).
86. Tomášek, J. (2010). *Úvod do kriminologie: Jak studovat zločin*. Praha: Grada.
87. Ugelvik, T. (2016). *Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model*. *Handbook on prisons*. London: Routledge
88. Válková, Kuchta, & Hulmáková a kol. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck.
89. *Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Jiřice (2021)*.
90. *Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Ruzyně (2021)*.
91. Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie 2*. Praha: Grada.
92. Walters, G. D. (2007). *Measuring proactive and reactive criminal thinking with the PICTS: Correlations with outcome expectancies and hostile attribution biases*. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(4), 371–385.
93. Walters, G. D. (2009). *Effect of a longer versus shorter test-release interval on recidivism prediction with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS)*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(6), 665–678.
94. Walters, G. D. (2012). *Crime in a psychological context: From career criminals to criminal careers*. Thousand Oaks, CA: Sage.
95. Walters, G. D., & Mandell, W. (2007). *Incremental validity of the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles and Psychopathy Checklist: Screening Version in predicting disciplinary outcome*. *Law & Human Behavior*, 31(2), 141–157.
96. Wartna, B., Blom, M., & Tollenaar, N. (2008): *The WODC Recidivism Monitor*. Načteno z Wetenschappelijk Onderzoek - Research and Documentation Centre.

97. Yuhnenko D, Sridhar S, & Fazel S. (2020). A systematic review of criminal recidivism rates worldwide: 3-year update. *Wellcome Open Res*, 4:28.
98. Žukov, I., Fischer, S., & Ptáček, R. (2009). Disociální porucha osobnosti v podmínkách výkonu trestu. In: Česká a slovenská psychiatrie. Praha: ČLS JEP.

8.1 Legislativní dokumenty

1. AION CS. (2022). Zákony pro lidi. Online. <https://www.zakonyprolidi.cz>
2. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
3. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

9. Přílohy

9.1 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených - recidivisté.....	57
Tabulka 2 - Kategorie: vnímání vězeňského prostředí očima odsouzených - prvověznění.....	58
Tabulka 3 - Kategorie: vnímané odlišnosti oproti životu na svobodě - recidivisté	59
Tabulka 4 - Kategorie: naučení se novým dovednostem - recidivisté	60
Tabulka 5 - Kategorie: naučení se novým dovednostem - prvověznění.....	60
Tabulka 6 - Kategorie: převládající emoční ladění - recidivisté.....	62
Tabulka 7 - Kategorie: převládající emoční ladění - prvověznění.....	62
Tabulka 8 - Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody - recidivisté.....	63
Tabulka 9 - Kategorie: uvažování odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody - prvověznění.....	64
Tabulka 10 - Kategorie: reflexe trestného činu - recidivisté	65
Tabulka 11 - Kategorie: reflexe trestného činu - prvověznění	66
Tabulka 12 - Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života - recidivisté.....	67
Tabulka 13 - Kategorie: reflexe dosavadního způsobu života - prvověznění.....	68
Tabulka 14 - Kategorie: přání změn v minulosti - recidivisté	69
Tabulka 15 - Kategorie: přání změn v minulosti - prvověznění	69
Tabulka 16 - Kategorie: změny v chování - recidivisté.....	70
Tabulka 17 - Kategorie: změny v chování - prvověznění.....	71
Tabulka 18 - Kategorie: změny v prioritách - recidivisté.....	72
Tabulka 19 - Kategorie: pocíťované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatními spoluvězni - recidivisté.....	73

Tabulka 20 - Kategorie: pocítované rozdíly mezi chováním a prioritami respondentů a ostatních spoluvězňů - prvovězňení	74
Tabulka 21 - Kategorie: osvojení si vězeňského argotu - recidivisté	75
Tabulka 22 - Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení - recidivisté	76
Tabulka 23 - Kategorie: přizpůsobení se organizovanému způsobu života ve vězení - prvovězňení	77
Tabulka 24 - Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými - recidivisté.....	78
Tabulka 25 - Kategorie: vnímané vztahy mezi odsouzenými - prvovězňení	78
Tabulka 26 - Kategorie: vliv spoluvězňů na páchaní další trestné činnosti - recidivisté.....	79
Tabulka 27 - Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými - recidivisté	81
Tabulka 28 - Kategorie: vztah mezi zaměstnanci VS a odsouzenými - prvovězňení	82
Tabulka 29 - Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené - recidivisté	82
Tabulka 30 - Kategorie: vliv zaměstnanců VS na odsouzené - prvovězňení	83
Tabulka 31 - Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými - recidivisté ..	84
Tabulka 32 - Kategorie: vliv odnětí svobody na vztahy s blízkými - prvovězňení	85
Tabulka 33 - Kategorie: plány po propuštění - recidivisté	87
Tabulka 34 - Kategorie: plány po propuštění - prvovězňení	87
Tabulka 35 - Kategorie: minulé zkušenosti s propuštěním z VTOS - recidivisté ..	88

9.2 Seznam obrázků

Obrázek 1	40
-----------------	----